

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav pedagogiky a sociálních studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Iveta Nováková

**KOMPETENCE OBECNÍHO ÚŘADU OBCE S ROZŠÍŘENOU
PŮSOBNOSTÍ V OBLASTI NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE PO NOVELE
ZÁKONA č. 359/1999 Sb.**

Olomouc 2015

Vedoucí práce: Mgr. Dagmar Pitnerová, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem závěrečnou bakalářskou práci zpracovala samostatně, s použitím uvedené literatury.

V Olomouci 4. 4. 2015

Iveta Nováková

Mé poděkování patří Mgr. Dagmar Pitnerové, Ph.D. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování mé bakalářské práce, věnovala. Mé rodině, za podporu po dobu studia, mému příteli, a také přátelům.

Obrázek č. 1: Soudržnost¹

„Všichni dospělí byli dětmi, ale málokdo si na to pamatuje.“

Saint Antoine De Exupéry

¹ JEŽKOVÁ, Zuzana. Náhradní rodinná péče: základní informace. In: *Babyweb.cz* [online]. 2011-11-28 [cit. 2015-02-02]. Dostupné z: <http://www.babyweb.cz/nahradni-rodinna-pece-zakladni-informace>

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Iveta Nováková
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Dagmar Pitnerová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2015

Název práce:	Kompetence obecního úřadu obce s rozšířenou působností v oblasti náhradní rodinné péče po novele zákona č. 359/1999 Sb.
Název v angličtině:	Competence of the municipal office with extended sphere of authority in foster family care after amendment to the act n.359/1999 collections.
Anotace práce:	Tématem bakalářské práce jsou kompetence obecního úřadu obce s rozšířenou působností v oblasti náhradní rodinné péče po novele zákona č. 359/1999 Sb. Teoretická část pojednává o vztazích dítěte a rodiny, jeho vývoji, problémových situacích a následně se zabývá jejich řešením, roli zde hraje náhradní rodinná péče a orgány vykonávající agendu sociální práce s rodinou. Zakomponovány jsou změny platné po novele zákona č. 359/1999 Sb. Výzkumná část obsahuje vlastní výzkum, prováděný kvalitativní metodou. Hlavním cílem, je za pomoci rozhovoru s pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí, zachytit změny, jež novela zákona přinesla.
Klíčová slova:	dítě, rodina, rodiče, vývoj, potřeby, postoje, ochrana, týrání, vztahy dítěte, náhradní rodinná péče, kompetence, práva, povinnost, organizace, formy, zákon, orgány, sociální práce
Anotace v angličtině:	The topic of this bachelor thesis is the competence of the municipal office with extended sphere of authority in foster family care after amendment to the act n.359/1999 collections. The theoretical part discusses the relationship between a child and its family, its development, problematic situations, and subsequently it discusses solutions to those problems where foster care and authorities in charge of social work with families play a role. Incorporated are changes that are in effect after amendment to the act n.359/1999 collections. The research part contains own research conducted

	using a qualitative method. The main aim is to capture changes brought by the amendment using an interview with employees of the department of social and legal protection of children.
Klíčová slova v angličtině:	child, family, parents, development, needs, attitudes, protection, abuse, child relationship, foster care, jurisdiction, rights, obligation, organization, forms, law, authorities, social work
Přílohy vázané v práci:	Příloha č. 1 – Rozhovor s respondentem č. 1 Příloha č. 2 – Rozhovor s respondentem č. 2 Příloha č. 3 – Rozhovor s respondentem č. 3 Příloha č. 4 – Rozhovor s respondentem č. 4 Příloha č. 5 – Rozhovor s respondentem č. 5
Rozsah práce:	98 stran
Jazyk práce:	český

Obsah

ÚVOD	8
1 DÍTĚ A RODINA	10
1.1 Rodinné soužití.....	12
1.2 Dítě a společnost.....	15
1.3 Vztahy k dítěti	16
1.4 Ohrožené dítě.....	19
1.5 Syndrom CAN	23
2 ÚLOHA OBCÍ S ROZŠÍŘENOU PŮSOBNOSTÍ V OBLASTI SPOD	27
2.1 Sociálně-právní ochrana dětí	27
2.3 Kompetence Obecního úřadu obce s rozšířenou působností v oblasti NRP.....	32
3 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE	39
3.1 Historický vývoj NRP	39
3.2 Adopce.....	45
3.3 Pěstounská péče.....	49
3.4 Další formy NRP	53
4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ.....	59
4.1 Cíle a metodologie.....	59
4.2 Vlastní výzkumné šetření	61
4.3 Závěry výzkumného šetření	67
ZÁVĚR	70
SEZNAM ODBORNÝCH ZDROJŮ:.....	71
SEZNAM ZKRATEK	75
SEZNAM OBRÁZKŮ	76
SEZNAM TABULEK	77
SEZNAM PŘÍLOH	78

ÚVOD

Některé děti bohužel od narození automaticky nezískávají přívětivé rodinné zázemí, jak se očekává, mohou se ocitnout v situacích, kdy postrádají lásku rodičů, rodinné zázemí, péči, výchovu, nebo rodiče vůbec, v takových případech je jejich osud řešen dle zákona 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.

Moje bakalářská práce bude pojednávat o kompetencích obecních úřadů obce s rozšířenou působností v oblasti náhradní rodinné péče po novele zákona 359/1999 Sb. Téma jsem si zvolila kvůli závažnosti a aktuálnosti řešení této problematiky. Celá záležitost náhradní rodinné péče mne vždy zajímala, zejména v otázkách, jak se řeší osudy dětí opuštěných, nechtěných, nebo zanedbávaných, proto také chci zjistit, jaké změny novela zákona přinesla.

Hlavním cílem mojí bakalářské práce je charakterizovat změny kompetencí Obecního úřadu obce s rozšířenou působností, které uvedla novela zákona 359/1999 Sb. v oblasti náhradní rodinné péče a prostřednictvím rozhovorů se sociálními pracovníci orgánů sociálně-právní ochrany dětí, zkoumat, jak se změny realizují v praxi.

Z hlavního cíle následně vychází **cíle dílčí**:

- Identifikovat rizikové faktory, jež zapříčiňují, že jsou děti mnohdy opuštěné, nebo bez péče svých rodičů
- Interpretovat typy ohrožení dítěte
- Popsat jednotlivé formy náhradní rodinné péče
- Analyzovat změny uvedené v zákoně č. 359/1999 Sb.
- Zkoumat úskalí novely v praxi

Bakalářská práce je rozdělena do dvou částí – **teoretickou a empirickou**.

V teoretické části, zahrnující 3 kapitoly, uvedu vysvětlení základních pojmů vztahujících se k tématu práce, například dítě a rodina, rodinné soužití, možná rizika působící na dítě, problematika syndromu CAN, rozčlenění náhradní rodinné péče. Součástí prvního úseku mé práce je bude také vymezení příslušných právních norem, jež se týkají sociálně-právní ochrany dítěte. Důležitou pro moji práci je taktéž již zmíněná náhradní rodinná péče, které se bude věnovat celá kapitola. Zvlášť je oddělená část o sociálně-právní ochraně dětí, kde zmíním novelu zákona účinnou od roku 2013. V této pasáži je definována sociálně-právní

ochrana, uvedeny její mechanismy a principy, ale především nové poznatky, které novela přinesla. V závěru teoretické části bude kladen důraz na vymezení jednotlivých kompetencí Obecních úřadů obce s rozšířenou působností v oblasti náhradní rodinné péče.

Empirická část práce bude zaměřena na **vlastní výzkum**. Jako výchozí jsem zvolila kvalitativní metodu rozhovoru s pěti sociálními pracovníky orgánu sociálně-právní ochrany dětí.

Zhodnocení dosavadních odborných poznatků

Při tvorbě práce budu vycházet především z odborných publikací, jejichž autoři se ať už více či méně zabývají tématy dítě a rodina, rodina, ohrožené dítě, jeho ochrana, rizika ohrožení syndromem CAN, náhradní rodinnou péčí, jejich formami, mnoho jsem čerpala ze zákona o sociálně-právní ochraně dětí, a také z Úmluvy o právech dítěte.

Oblastí rodiny a rodinného soužití a uspořádání se zabývá MATOUŠEK a PAZLAROVÁ, kteří vysvětlují rodinu, jako uskupení jedinců, kteří jsou v manželském, nebo partnerském vztahu, nebo jsou pokrevními příbuznými, patří sem i děti pocházející z osvojení.² O tématu ohrožených dětí pojednává DUNOVSKÝ, který vymezil příčiny možného vzniku jejich ohrožení. Tvrdí, že existují rizikové faktory ze strany dítěte, dospělého, a také společnosti.³ O problematice náhradního rodičovství uvádí MATĚJČEK poznatky, jež poukazují na skutečnost, že i náhradní rodina může být v péči o dítě stejně dobrá, možná i lepší nežli rodina původní, tedy biologická.⁴ Legislativní úprava sociálně-právní ochrany dětí je obsažena v zákoně č. 359/1999 Sb., zákon definuje podstatu sociálně-právní ochrany, její nástroje a mechanismy, které směřují k ochraně všech dětí, před nepříznivými vlivy na jejich zdravý duševní, psychický a fyzický vývoj.⁵

² MATOUŠEK, Oldřich a Hana, PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál. 2010, s. 12. ISBN 978-80-7367-739-8

³ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk, DYTRYCH a Zdeněk, MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing, 1995, s. 135-140. ISBN 80-7169-192-5

⁴ MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodičovství vlastní a rodičovství „náhradní“*. In kolektiv autorů: *Osvojení a pěstounská péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, s. 96 – 99. ISBN 80-7178-637-3

⁵ ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/14305/novela.pdf>

1 DÍTĚ A RODINA

Dítě po narození obvykle vstupuje do něčího života, mnohdy čekaně, někdy nikoliv. Po svém narození se plně začleňuje do života rodičů, dělá jim radost, ale i starost. Rodiči je dítěti s láskou poskytovaná veškerá péče, najednou celý jejich život, vše co dělají, jejich záliby a denní činnosti náleží malému človíčkovi. Bohužel je nutné zmínit, že mnohdy narození dítěte nebývá šťastnou událostí, rodiče se o dítě nemohou, nechtějí, nebo neumějí postarat, proto dnes není výjimkou, že spousty dětí jsou vychovávány institucemi náhradní rodinné, nebo ústavní péče, tedy lidmi, kteří je na svět nepřivedli.

Klíčovým dokumentem v oblasti dětství a později dospívání je **Úmluva o právech dítěte**, která byla přijata v roce 1989 Spojenými národy. Taková Úmluva přiznává všem dětem na celém světě plná lidská práva a zavazuje všechny země, které tuto Úmluvu přijaly, aby základní dětská práva zakotvily do svých vlastních zákonodárství. Jedná se o ucelenou soustavu hlubokého poznání stavu a vývoje dítěte v normě i patologii, zahrnuje informace o jeho potřebách a požadavcích, které musí být uspokojovány. Jsou zmíněny povinnosti ze strany rodičů náležitě pečovat a vychovávat své děti, ale také ze strany státu, který má rodičům v tomto úsilí pomáhat, a to především v situacích, kdy se o dítě starat nemohou, neumějí, nebo nechtějí.⁶

Úmluva o právech dítěte ve svém 1. článku uvádí definici: „ *Pro účely této Úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší 18 let, pokud podle právního řádu, jenž se vztahuje na dítě, není zletilosti dosaženo dříve.*”⁷

Definice v sobě zahrnuje především podstatu historických proměn v přístupech k dítěti a jeho postavení ve společnosti – tedy společenskou fylogenezi dětství, a také zvláštní práva respektující jeho potřeby. Ontogeneze dětství je vymezena časově, a to začátkem života, dětstvím a jeho ukončením. DUNOVSKÝ uvedl, že český zákon chápe dítě, jako lidskou bytost a to od narození do 18 let věku.⁸

⁶ DUNOVSKÝ, Jiří a kol. *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*. Praha: Grada, 2005, s. 17

⁷ *Rodinné právo, Úmluva o právech dítěte*. Ostrava-Hrabůvka: Sagit, 2014, s. 118

⁸ DUNOVSKÝ, Jiří a kol. *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*. Praha: Grada, 2005, s. 165, 171

Manželství je podle zákona o rodině definováno jako trvalé soužití muže a ženy založené zákonem platným způsobem, jehož hlavním účelem je založení rodiny a výchova dětí. Ovšem rodina jako taková, nevzniká pouze uzavřením sňatku, jsou rodiny, které vychovávají své děti, starají se o příbuzné a neuzavřeli přitom manželství, také neúplná rodina tvoří společenské uspořádání osob, mezi kterými existují citové vazby, nebo vztahy příbuzenství a lze ji rovněž označit za rodinu.⁹

Tradiční pojem **rodina** má dnes velmi rozsáhlý význam. Můžeme o ní mluvit, jestliže dva lidé žijící v párech obývají stejnou domácnost, rovněž jedná-li se o lidi v biologickém příbuzenství, legalizované i nelegalizované vztahy mezi dospělými, mezi dospělými a dětmi, nebo také mezi dětmi. Rodina je takové uskupení jedinců, jež žijí v manželském vztahu, jsou příbuzní, anebo děti v adopci. Členíme ji, dle uspořádání na **rodinu základní**, která je tvořena mužem, ženou a jejich dětmi, dále pak na **rodinu rozšířenou**, do ní můžeme zařadit všechny příbuzné – prarodiče, tety, strýce, bratrance, atp.¹⁰

GIDDENS uvádí následující – **Rodinu** tvoří skupina osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, přičemž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí. Dále pojem **příbuzenství** představující vztah mezi jedinci, který vzniká buďto sňatkem, nebo pokrevními vazbami v otcově či matčině linii. **Manželství** je sociálně akceptovaný a posvěcený sexuální vztah mezi dvěma dospělými jedinci.¹¹

SATIROVÁ uvádí: „*Rodina a společnost jsou malá a velká verze stejné podstaty. Obě se skládají z lidí, kteří spolu musí pracovat, a spojuje je stejný osud. Každá složka vnáší do tohoto vztahu svůj charakteristický rys: vedoucí plní své role vůči podřízeným, mladí vůči starým, muži vůči ženám. A každý má svůj podíl na procesu rozhodování, používání autority a hledání společných cílů.*“¹²

Rodina je organizační jednotkou, poskytující svou lásku, podporu, otevřenost, upřímnost všem svým lidem, jde o uskupení, které svou soudržností mezi členy tvoří malou komunitu napříč společnostmi. Mít rodinu je velmi důležitým socializačním činitelem, přináší nám spousty krásných chvil a zážitků, ale zastupuje i tu chmurnou stránku života. Uvnitř

⁹NOVOTNÁ, Věra a Vladimír, FEJT. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského. 2009, s. 59

¹⁰MATOUŠEK, Oldřich a Hana, PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál. 2010, s. 12

¹¹GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo. 2005, s. 156

¹²SATIROVÁ, Virginia. *Knihy o rodině*. Praha: Práh. 1994, s. 323

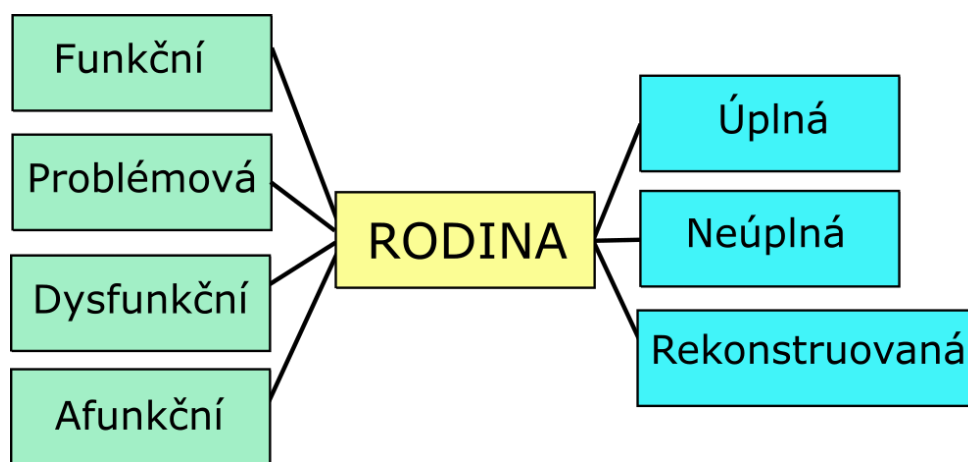
rodinného soužití se rovněž potýkáme s nepříjemnými zkušenostmi, jako je například onemocnění blízkého člověka, smrt, rušivé faktory – hádky, vycházející z dnes tak uspěchané doby plné stresu. Úlohou rodiny je všechny tyto události nejen prožít, ale i zvládnout.

1.1 Rodinné soužití

Pod pojmem rodina je snadné si představit skupinu jednotlivců v pokrevním příbuzenství, uzavřeném sňatku, nebo členy rodiny pocházející z adopce, všichni tito dohromady vytvářejí rodinnou jednotku, přičemž dospělí lidé jsou zodpovědní za výchovu svých dětí.

Rodina existuje již od prvopočátků výskytu společnosti, jako její nejstarší instituce. Vznikla v dobách, kdy tehdejší člověk byl zcela odlišný od toho dnešního, založení rodin tedy vycházelo z pohlavního pudu a následného rozmnožování, kdy jedinci své potomky ochraňovali, učili a připravovali na život.¹³

PÖTHE uvádí: „Dítě se přirozeně rodí a vyrůstá v rodině. Soužitím v intimním společenství rodiny se člověk jako tvor sociální liší od svých starších biologických příbuzných. Rodina jako instituce vznikla na počátku lidských dějin jako ochranné společenství, které chrání před vnějším nebezpečím.“¹⁴

Obrázek č. 2 - Rodina – podle funkčnosti a rodinného uspořádání¹⁵

¹³ MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Praha: Portál, 1994, s. 15

¹⁴ PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996, s. 17

¹⁵ PITNEROVÁ, Dagmar a Iveta, NOVÁKOVÁ. *Rodina – podle funkčnosti a rodinného uspořádání*

Základem rodiny je příbuzenství, které vznikne sňatkem, nebo narozením dítěte. Jádrem rodinného soužití jsou citové vazby přetrvávající mezi jejími členy. Dospělé osoby, tvořící pár jsou opačného pohlaví, ale mohou být i stejného. Rodinné soužití může existovat i jako vztah pouze jednoho dospělého s dítětem, nebo dětmi. Důležitým je zde rodičovský vztah k dítěti, spojovaný s právy biologických rodičů, které je možno předat i na jiné osoby a tou je instituce náhradní rodinné péče.¹⁶

Za funkční rodinu můžeme považovat, tu, jež bere v úvahu interaktivní, vývojově funkcionální, psychosociální ale také zdravotní procesy, které v rodině probíhají.¹⁷ Rodinný celek jako bezpečné hnízdo upřednostňující lidské vztahy je odrazovým můstkem do života potomků, protože právě zde je jim poskytována péče rodičů, jejich láska, upřímnost a otevřenost. Jednotlivci v rodinném soužití mající stejné priority drží většinou spolu, a když je to nutné jsou zde jeden pro druhého připraveni poskytnout podporu.¹⁸

Členové rodiny jsou k sobě navzájem poutáni **vztahy**, tedy vazbami, jež mohou mít pozitivní i obranný charakter. Vztahové role se velmi často v rodině mění, může to být rodinným vývojem, ale také reakcí na nějakou nečekanou událost. Klíčovými vztahy jsou zejména ty, mezi dospělými, mezi dospělými a dětmi, a také sourozenecké vztahy. Výrazný klíčový prvek formování veškerých vazeb je kvalita a úroveň komunikace.¹⁹

Typy rodin rozlišujeme podle jejich složení a vnitřního uspořádání. Nejzákladnějším uskupením je **rodina nukleární**, která představuje soužití dvou generací, to znamená rodičů a jejich dětí. Nukleární typ rodiny můžeme dále členit na rodinu úplnou, kde jsou zastoupeni oba rodiče a dítě, popřípadě děti a rodinu neúplnou, kde jeden z rodičů chybí. Taková rodina vzniká těhotenstvím svobodné ženy, nebo bohužel úmrtím jednoho z manželů, nejčastěji také rozvodem. **Rodině širší**, neboli rozšířená v sobě zahrnuje soužití vícegenerační, prarodiče, rodiče, děti ale také širší příbuzenstvo. Posledním typem je **rodina doplněná**, a jak už sám název napovídá, v rodinném uspořádání je přítomen jeden z vlastních rodičů a děti, ale především nový partner rodiče.²⁰

¹⁶ MATOUŠEK, Oldřich a Hana, PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2010, s. 11 - 13

¹⁷ SOBOTKOVÁ, Irena. *Pěstounské rodiny: jejich fungování a odolnost*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2003, s. 9

¹⁸ ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře*. Praha: Portál, 2013, s. 60 -62

¹⁹ MATOUŠEK, Oldřich. *Komunikace a vztahy*. In kolektiv autorů: *Podpora rodiny*. Praha: Portál, 2014, s. 65

²⁰ LANGMEIER, Josef a Dana, KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006, s.184 - 186

Biologickou rodinou je taková, kde je alespoň jeden dospělý biologickým rodičem dítěte. Biologická příbuznost zaručuje dostatečnou angažovanost rodiče a jeho potomka ve vzájemném vztahu. Biologické rodičovství se projevuje instinktivním chováním, které je ovlivňováno zvyky a kulturou, znamená to, že rodiče jsou vybaveni chováním uzpůsobujícím se dětem, například použití žvatlavé řeči na kojence.²¹

Pro dnešní podobu uspořádání rodin jsou typické následující funkce. **Funkce biologicko-reprodukční** po této stránce je hlavním smyslem rodin udržet svou linii. Tato funkce představuje zachování lidského rodu početím a narozením člověka. Do této kategorie patří také uspokojování sexuálních potřeb mužů a žen. Rodina jako model společnosti, reprodukuje potomky, zároveň jim předává svou kulturu a tradice, tím formuje člověka a zajišťuje tak další pokračování rodu. **Funkce ekonomická** činí úlohu zabezpečení materiální jistoty členů rodiny, nesmíme zapomenout také na hodnoty duchovní a sociální. V této oblasti je nutné vytvořit pro své blízké dobré životní podmínky, jehož body se týkají především bydlení, ošacení, výživy, využití volného času a způsobu života. **Funkce socializační** zastupuje především celkovou péči a výchovu dětí, protože rodina jakožto jedna z nejdůležitějších socializačních prostředí dítěte, zaručuje proces utváření osobnosti ve smyslu správného zařazení do společnosti. Dítě si v rodině osvojuje společenské role, návyky a postoje, ale také upevňuje své smýšlení, vztah k ostatním lidem, životní priority, a vytváří si svůj žebříček hodnot. Nesmíme opomenout, že v tomto období, tedy v období dětství se rozvíjí citové vztahy s apelem na životní jistoty, jedinec si také uvědomuje své začlenění a svou roli v rodinném uspořádání. Poslední je **funkce emocionální**, jenž zaručuje emocionální podporu každého svého člena, ať už v případech radostných událostí, nebo těch, které s sebou přinášejí strach a stres. Instrukce rodiny poskytuje citovou oporu, ale i domov všem svým blízkým. Při všelijakých komplikacích a traumatech, je rodina schopna vyvinout veškerými svými prostředky a silami takové zázemí, jež je oporou pro postiženého člena. Ústřední rolí rodiny zůstává ochrana a výchova dětí. Pro zdravý psychický vývoj potomků je nutné, aby funkčnost rodiny byla optimální. U dětí, jež vyrůstaly bez rodičovské lásky, byl v dospělosti prokázán větší sklon k duševním poruchám – depresím, závislostí na návykových látkách, projevům asociálního chování, ale také konfliktům se zákonem.²²

²¹ MATOUŠEK, Oldřich a Hana, PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2010, s. 46 - 47

²² PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996, s. 17-18

Běžnou činností rodiny je především početí a výchova dětí, dohled nad jejich zdravým vývojem a úspěšném začlenění se do společnosti. Instituce rodiny vždy poskytuje vztahovou podporu nejen svým dětem, ale i dospělým, k tomu patří i ekonomické zaopatření rodiny.

1.2 Dítě a společnost

Každý člověk, každé dítě se stává členem společnosti, společnost po celou dobu života jedince jej ovlivňuje, stejně tak jako každý jedinec ovlivňuje vývoj společnosti.

Vnímání dítěte ve společnosti se vždy odvozuje od vztahu dospělého a dítěte, jelikož se jedná o vztah nerovnoměrný, založený na uplatňování moci dospělé osoby, je zřejmé, že se dítě nemůže účinně bránit takové autoritě. Moc dospělého vždy stojí v popředí, ať už se jedná o rodinné uspořádání, kdy je **hlavní autoritou rodič**, či jiná dospělá osoba, nebo prostřednictvím státu. Stát je ten, jenž vychází z kulturních a náboženských tradic, uznává svou ideologii a tomu také podřizuje politiku státu ve vztahu ke všem obyvatelům své země, tudíž se tato politika dotýká i dětí. Již odnepaměti byla na dítěti **uplatňována moc silnějšího**, moc autority, vždyť ještě před nástupem židovské a později křesťanské tradice byla lidská oběť součástí rituálů přírodních náboženství. Neméně známé je také zabíjení dětí s tělesnými vadami, v období Spartské republiky. Z období Středověku lze též zmínit kosterní nálezy mužů, což v praxi znamenalo zbavování se slabších jedinců. Během minulých staletí bylo také uznáváno právo otce nakládat se svým dítětem dle libosti, výjimkou nebylo zabití, či prodání. Jinak tomu bylo na přelomu 18. a 19. století, kdy po nástupu osvícenství, se do popředí dostává **úcta k dětství** s důrazem na potřebu láskyplného přístupu k dětem. Jako důležitý mezník v období vývoje práv dětí, lze uvést rok 1924, kdy došlo k **Ženevské deklaraci práv dítěte**, ale také rok 1959, kdy byla zmíněná Deklarace přijata Spojenými národy, která tvrdí: *„Dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm.“* V historii vztahu dítě a společnost je velmi významné datum 20. listopadu 1989, kdy byla v OSN přijata **Úmluva o právech dítěte**, v jejím úvodu je obsažena definice: *„Rodina jako základní jednotka společnosti a přirozené prostředí pro růst a blaho všech svých členů, a zejména dětí, musí mít nárok na potřebnou ochranu a takovou pomoc, aby mohla beze zbytku plnit svou úlohu ve společnosti, uznávající, že v zájmu plného a harmonického rozvoje osobnosti musí dítě vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění.“* To znamená, že státy, jež Úmluvu podepsaly, se zavázaly k ochraně dítěte před různými škodlivými situacemi, jako je ochrana před týráním

a sexuálním zneužíváním, prostřednictvím zákonů a institucí, které zajišťují bezpečí dítěte před porušováním jeho práv. Tato právní ochrana vychází především z uznávaných a platných mezinárodních smluv, jako je i Úmluva o právech dítěte, Listina základních lidských práv a svobod, a také zákon o rodině, jenž upravuje ochranu práv dětí ve vztahu k rodičům.²³

1.3 Vztahy k dítěti

Dítě se učí navazovat vazby již od nejrannějšího dětství, proto je nesmírně důležité, aby už od malička bylo v blízkém kontaktu s osobou, se kterou vybuduje plnohodnotný vztah, jenž povede ke zkušenostem umět tyto vztahy vytvářet.

„Jsme stvořeni k tomu, abychom žili ve vztahu k druhým. Ale umíráme pouze za sebe.“

Albert Camus

Děti, které nejsou v péči rodičů, se z různých důvodů nachází v jiné péči, než u svých biologických rodičů. BUBLEOVÁ uvádí: *„Biologičtí rodiče některých dětí si byli sami vědomi toho, že se o své dítě nemohou dobře a náležitě postarat, a proto se sami rozhodli dát souhlas s osvojením dítěte. Jiní naopak péči o dítě nezvládli a o osudu dítěte musel rozhodnout soud.“*²⁴

Proč se děti ocitají mimo vlastní rodinu? Existuje mnoho důvodů, proč děti nemohou žít ve své biologické rodině. Jedním z nich je stav **rodičů, kteří se o své dítě starat nechtějí.** Jde o skupinu jedinců, u kterých psychologické rodičovství selhalo, to znamená, že nejsou na situaci – starat se o své vlastní dítě připraveni. Narození dítěte se tak stává pro rodiče velmi těžkou situací, že ji pro svou neschopnost poradit si s vlastním životem nezvládají. Jestliže dojde k takovéto situaci je běžné, že rodiče dítě opouštějí, a to buďto cestou zanechání dítěte v porodnici, či babyboxu, předání do ústavu, nebo péče jiné osoby, nejhůře zanechání dítěte bez jakékoliv pomoci. Dalším příkladem jsou **rodiče, kteří se o dítě starat nemohou.** V případech, kdy rodiče zemřeli, dále rodiče, kteří se o dítě starat chtějí, ale nemohou, brání jim v tom například jejich závažné onemocnění, invalidita, vazba, výkon trestu, z druhého úhlu pohledu i nepříznivý zdravotní stav dítěte, kvůli kterému není možné, aby rodiče

²³ PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996, s. 21 - 23

²⁴ BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Základní informace o osvojení (adopce)*, 2014, s. 14-15

pečovali o dítě v domácím prostředí. **Rodiče, kteří se o dítě starat neumějí**, bohužel do této skupiny řadíme – děti zanedbané, týrané, zneužívané, ohrožené výchovou rodičů, kteří si neumějí najít k dítěti citový vztah. Častou příčinou nestarání se o své vlastní dítě bývá patologie osobnosti rodičů, v takových případech mohou být děti ohroženy i na životě.²⁵

Nejčastější sklony nestarání se o děti mývají rodiny problémové, tyto rodiny disponují vážnými těžkostmi ve více sférách svého fungování, například v otázkách bydlení, finančního zajištění, výchovy dětí, partnerských vztahů, širších rodinných vztahů, nesoučinnosti s institucemi, konflikty se zákonem. Tyto rodiny neposkytují dostatečné zázemí svým dětem, proto je lze považovat za ohrožené, neboť je pravděpodobné, že důsledky nefunkčnosti rodiny, bude ovlivněno jejich sociální fungování.²⁶

V ohrožených rodinách dochází k nerovnováze především v sociálním fungování, což bývá výsledkem vztahů mezi členy rodiny, nebo mezi rodinou a jinými subjekty z jejich sociálního okolí. Ohrožená rodina neumí sama tyto interakce zvládat, proto je vhodné, aby jim byla poskytnuta náležitá pomoc ze strany sociálních služeb.²⁷

Možným východiskem řešitelnosti těchto situací je alternativa **náhradní rodinné péče**. Kdy se cizí lidé, nebo lidé v příbuzenství o opuštěné děti starají. Formy náhradní rodinné péče jsou následující – **osvojení, pěstounská péče, poručenství, svěření do péče jiné fyzické osoby než rodiče**.

Rodiče bez dětí – motivace k náhradnímu rodičovství

Dítě je bytost, již předáváme své geny, vlohy, své zkušenosti, city, lásku a očekávání. S tímto je spojeno, že rodičovství existuje ve dvou rovinách, a to rodičovství biologické a psychologické. Tyto typy rodičovství bývají propojeny, často však mohou existovat vedle sebe. Kupříkladu situace, kdy je někdo biologickým rodičem, tedy dítě zplodí, avšak nestane se rodičem psychologickým, znamená, že se o dítě nestará, nebo jej opustí, popřípadě mu musí být odebráno. Dalším případem jsou lidé, kteří se pro rodičovství vůbec nerozhodnou. Nebo také ti, pro něž je rodičovství něco jako životní priorita, v případě, kdy se jim nedaří naplnění rodičovství, tedy zplodění nového potomka, jsou velmi často deprivovaní, a jako řešení hledají různé cesty, jak se stát rodiči. Možnými variantami bývá ucházení se o osvojení,

²⁵ BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Základní informace o osvojení (adopce)*, 2014, s. 14-15

²⁶ MATOUŠEK, Oldřich a Hana, PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Praha: Portál, 2010, s. 17 - 18

²⁷ NAVRÁTILOVÁ, Jitka. *Ohrožená rodina*. In: *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013, s. 359 - 360

nebo pěstounskou péči, záležitost přiznání si takové skutečnosti je velmi citlivou oblastí pro každého člověka, se kterou je nutno se psychicky vyrovnat a poté podniknout kroky k přijetí cizího dítěte do vlastní rodiny.²⁸

V oblasti náhradní rodinné péče je za hlavního hybatele označována nemožnost mít vlastní dítě, tedy **bezdětnost**, motivů je celá řada, ale tento patří mezi ty nejvíce se vyskytující. Dalším aktuálně se objevujícím trendem je **touha pomoci dítěti**, díky ní mají šanci na získání nového rodinného pouta i starší děti, děti odlišného etnika či děti zdravotně znevýhodněné. Jako další motivy si můžeme uvést případ, kdy si lidé přejí **početnější rodinu**, nebo sourozence pro své děti. Výjimkou nejsou ani ty situace, kdy osvojitel chce **projevit vděk**, v této souvislosti se jedná o situaci, kdy byl osvojitel sám adoptován. Nedílnou součástí žadatelů tvoří i lidé, kterým bohužel **zemřelo vlastní dítě**. Stát se novým rodičem není jen touha nějakým způsobem pomoci dětem, prvotně jde o to, vybudovat nové rodinné vztahy, trvalého charakteru, poskytnout dítěti péči, lásku, ale i pochopení. Předpoklady naplnění úspěšného rodinného svazku jsou závislé na míře rozumu a znalostí budoucích pěstounů, nebo osvojitelů, na jejich odhodlání, dobré vůli, shovívavosti a především na vychovatelském taktu.²⁹

Pohnutkami přijetí dítěte do péče může být především **potřeba seberealizace** dospělých jedinců. Jedná se o potřebu stimulace, o to, aby život bezdětných lidí, byl naplněn péčí a starostlivostí o živého tvora, aby měl smysl a směr, kterým se bude nyní ubírat. Nově vzniklé silné pouto mezi rodiči a dětmi, tam kde dříve nebylo, vede k uspokojení životní jistoty, novým zážitkům, zkušenostem, ale i starostem o dítě. V motivaci lidského rodičovství sehrávají významnou roli prvky psychologické a společenské, které jsou nepostradatelnou součástí přijetí cizího dítěte do vlastní rodiny. Vedle **rodičovství biologického** existuje i to **psychologické**, spolu vytváří komplex podmínek, jež jsou příznivé pro zdravý vývoj dítěte. Někdy se vyskytují spolu, mnohdy jen vedle sebe, což je vlastně příčinou, proč jsou na světě rodiče, kteří o své dítě pečovat nechtějí, nebo naopak lidé, kteří přijímají cizí dítě do rodiny. Dítě za rodiče přijímá ty, kteří se k němu mateřsky či otcovsky chovají, nezáleží přitom na tom, zda jsou jeho biologickými rodiči.³⁰

²⁸ BUBLEOVÁ, Věduna. *Děti potřebují rodiče, rodiče potřebují děti*. In kolektiv autorů: *Osvojení a pěstounská péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, s. 10 -13

²⁹ BUBLEOVÁ, Věduna. *Děti potřebují rodiče, rodiče potřebují děti*. In kolektiv autorů: *Osvojení a pěstounská péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, s. 12 - 13

³⁰ MATĚJČEK, Zdeněk. *Co přináší dítě rodině, Rodičovství vlastní a rodičovství „náhradní“*. In kolektiv autorů: *Osvojení a pěstounská péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, s. 53 -57, 96 - 99

Náhradní rodiče musí mít na vědomí, že dítě, které si budou brát do péče má za sebou náročnou životní etapu, jenž byla ohrožující, pro jeho vývoj, a proto by měl přístup nových rodičů oplývat trpělivostí a pochopením všech zvláštností dítěte.

1.4 Ohrožené dítě

Ohroženým dítětem je každé, na něž působí potencionální nebezpečí ohrožující život, zdraví, normální tělesný a duševní vývoj. U dětí je prokázána existence rizikových faktorů, které mají za následek určitý vliv na „přitahování“ násilí. Takovými mohou být děti, které svým chováním pečovatele vyčerpávají po stránce fyzické, psychické, nebo kombinací obou. Jedná se především o úzkostné děti, plačící, hyperaktivní, impulzivní, atd. Děti trpící poruchami chování, například autistického spektra, nebo různými psychopediemi ve vývoji osobnosti, zahrnujeme zde i poruchy učení, komunikace. A také se může jednat o případy, kdy potomci nenaplnují očekávání svých pečovatelů, do této kategorie řadíme děti mentálně retardované, se smyslovými a tělesnými vadami, s nízkým intelektem.³¹

V souvislosti s touto problematikou MATĚJČEK tvrdí: „*Současně ovšem nesmíme spouštět ze zřetele že, jakékoliv riziko na straně dítěte se uskutečňuje jen tehdy, existuje-li současně i “vstřícné“ riziko na straně dospělého, případně navíc ještě i riziko situační. Problém rizikovosti dítěte spočívá v tom, že svým chováním “spouští“ mechanismy, jež uvolňují rizikovost dospělých či rizikovost situace.*“³² Každý soudný člověk se snadno pozastaví nad otázkou – Proč se dětem ubližuje? Z jakých důvodů je dětem svými nejbližšími ubližováno. Jaký člověk dovede systematicky zraňovat bezbranné dítě. Odpověď je složitá, ke vzniku takového jednání dochází souhrou hned několika působení, a to, jednáním dítěte, rodiny, dospělého, dokonce i společnosti, vzájemné působení a mnohdy i znásobení jednotlivých faktorů vytváří prostor pro vznik špatného zacházení s dítětem. Nejrizikovějšími případy takového jednání je bohužel **tělesné a psychické týrání, zanedbávání, nebo pohlavní zneužívání.**³³

Dítě je bezbranným členem společnosti, je nutné poskytovat mu ochranu před všemi negativními vlivy a zaručit mu tak všestranně plnohodnotný vývoj.

³¹ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk, DYTRYCH a Zdeněk, MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing, 1995, s. 135-140

³² PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996, s. 58-59

³³ PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996, s. 58-59

Ochrana dítěte z hlediska zdravotního je zaměřena na preventivní péči, velmi významnou roli v návaznosti na primární má prevence sekundární. Ta se specifikuje na rozpoznání nejrůznějších ohrožení dítěte a jeho rodiny, diagnostiku vad, nemocí, poruch zdraví, tělesné a duševní pohody. Ochrana dětí rovněž spočívá na bázi starostlivosti o zdravotní stav a také, obsahuje všechny další oblasti týkající se péče o dítě. Řadíme sem výchovu, kde poskytnutím informací o složitých jevech v životě (sexuální výchova, vedení ke zdravému životnímu stylu) může být pozitivním krokem, jak ohrožení předejít. Další sférou, jež je třeba schraňovat, je psychický a emocionální vývoj dítěte, zde je nutné, aby nedošlo k ublížení, poněvadž duševní procesy každého z nás jsou velmi křehké a zranitelné, ovlivňují život člověka, jeho vývoj a vlastně celou osobnost. Sociální ochrana zajišťuje ochranu všech oblastí života dítěte a jeho okolí. Významnou roli v ochraně dětí mají především rodiče, jejich zodpovědnost za ně, se svými dětmi by měli jednat s nejlepším zájmem, uspokojovat jejich potřeby a požadavky, práva. Rodiče se aktivně podílejí na řešení při všech nepříznivých situacích dítěte. Mezi jejich povinnosti patří ochrana dětí, vyhledávání náležité pomoci, podpory, případně spolupráce s danými orgány.³⁴

Do skupiny dětí ohrožených na vývoji, zdraví, nebo životě výchovou, spadají děti zanedbávané, týrané fyzicky, nebo psychicky a děti sexuálně zneužívané. Tyto případy jsou nejzávažnější a bezodkladně vyžadují zásah příslušných orgánů státní moci, tedy orgánu sociálně-právní ochrany. V první řadě je vždy dítěti zajištěna bezpečnost, teprve poté se prošetřují vlivy výchovného působení rodičů.³⁵

Poprvé v 70. letech byla vyslovena myšlenka, zdali existuje něco, co předurčuje některé děti k tomu, aby se staly obětí násilí, a **tzv. rizikovými dětmi**. Vědci začali zkoumat jednotlivé charakteristiky dětí, které zapříčiňovaly to, že na sebe „*tyto*“ děti „*přitahovaly*“ agresivitu svých rodičů, pěstounů, vychovatelů atp. Při zkoumání se došlo na to, že některé biologické zvláštnosti, jako je – nedonošenost, nízká porodní váha, chronická nemoc, nebo snad duševní či vrozená vada, vnikla myšlenku velmi obtížného obstarávání potřeb dítěte, tudíž vyžadující více pozornosti, postavila dítě do nepříznivého světla ve smyslu náročné péče, což vede k většímu sklonu k úzkostem a vyčerpanosti na straně rodičů. Tyto děti se vyznačují složitým temperamentem, častou plačtivostí, vyšší dráždivostí, neposedností, obtížností zvládnutí svých emocí, jsou nepozorné, poruchy chování jsou obvykle způsobeny poškozením mozku při

³⁴ DUNOVSKÝ, Jiří a kol. *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*. Praha: Grada, 2005, s. 182-183

³⁵ PAZLAROVÁ, Hana. *Výchova dětí*. In kolektiv autorů: *Podpora rodiny*. Praha: Portál, 2014, s. 81 - 82

porodu, nebo v těhotenství. Děti navenek vyvolávají pocit, že nejsou pány svého chování, tím rozčilují okolí, jsou tak snadným terčem agrese doma i ve škole. Velká pozornost je taktéž věnována dětem s trvalými duševními a tělesnými poruchami, které jsou zcela závislé na vůli svého pečovatele, proto málokdy zneužívání či týrání oznámí, nebo vůbec rozpoznají. Kvůli svým základním biologickým potřebám, které by nebyly naplněny nebýt pečovatele, ze strachu, že o takovéto plnění přijdou, většina raději mlčí a snáší zneužívání. Jako další častou propastí působí zejména neinformovanost dítěte o možnosti zneužití. Tradičně je dítě vychovááno především ve smyslu autority k dospělému, být ukázněný a vždy ho respektovat a poslechnout. Dítě, které netuší nic o zneužívání, situaci těžko rozpoznává, a tak se v podstatě nedokáže samo bránit.³⁶

Již v minulosti byly přijaty významné dokumenty ochraňující děti před všemi formami interpersonálním násilím a to – Charta práv dítěte (1924), Konvence o právech dítěte (1959), a Úmluva o právech dítěte (1989).³⁷

Zmíněná **Úmluva o právech dítěte** ve své době přinesla zásadní změny v přístupech k péči o dítě. Najdeme v ní odpovědi současných teoretických poznatků a informace o potřebách, požadavcích a z nich vyplývajících práv dětí. Dalšími skutečnostmi jsou postupy, jak prakticky ovlivňovat péči o dítě, která spočívá v zjišťování a posuzování nejlepších zájmů a prospěchu dítěte, optimálního rozvoje jeho schopností, nediskriminaci, společenského začlenění a všestranné ochrany a pomoci při životních nepříznivých situacích, jeho rodiny, a také dalších požadavků na naplňování práv dítěte. Nejstarším principem péče o dítě je jeho ochrana a pomoc, významné je pak uspokojování jeho základních potřeb, mít pochopení pro jeho rozvíjející se identitu, vývoj po stránce jak tělesné, duševní tak i sociální a právní.³⁸

DUNOVSKÝ chápe potřeby dětí jako požadavky na optimální vývoj, což je poté formulováno jako jejich práva. Z čehož vyplývá – děti mají právo na všestranný, optimální vývoj a péči, zajišťovanou především vlastní rodinou. Dalšími právy je mít vlastní názor, pokud už jej dítě dokáže formulovat, společenská participace, ale také důraz na právo ochrany, pomoci a podpory, jestliže se z jakýchkoliv důvodů dostane do tísně, jsou-li

³⁶ PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996, s. 60-61

³⁷ VANÍČKOVÁ, Eva. *Sexuální násilí na dětech*. Praha: Portál, 1999, s. 13

³⁸ DUNOVSKÝ, Jiří a kol. *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*. Praha: Grada, 2005, s. 11

ohroženy, poškozovány, nebo již poškozeny. Tyto děti jsou označovány jako děti žijící ve zvlášť nepříznivých podmínkách, nebo situacích.³⁹

Je nutno zmínit existenci jedinců, jež mají více pohnutek k týrání dětí, než jiní lidé, jedná se o **rizikové dospělé**. Člověk, jakožto pachatel týrání na dětech tak jedná, například za účelem ventilu stresové situace, nebo formou zanedbávání v případech, kdy je pozornost dospělého věnována něčemu jinému. Příznaky týrání mohou vyvrcholit k fyzickému napadání dítěte, pohlavnímu zneužívání, projevy nezájmu, ale i nedostatečnému kontaktu s dítětem.⁴⁰

O této problematice PÖTHE uvedl: „*V centru problému týrání stojí dospělá autorita, která se může svobodně rozhodnout, zda bude dítěti ubližovat, bez ohledu na to, jaké objektivní faktory zvyšující riziko ublížení na ni nebo v ní působí. Předpoklad svéprávného rozhodnutí a možnost kontroly svého chování však neplatí v případech lidí s těžkými duševními poruchami, kteří nedokáží následky svého konání odhadnout ani plně ovládnout.*“⁴¹

V procesu týrání bývají často **hlavním činitelem** také stavy chronické úzkosti, depresivní poruchy, onemocnění mozku, pocity nedostatečnosti, snížená odolnost snášet zátěž. Nedílnou součástí jsou bohužel také situace mladých rodičů, matek samoživitelek, jež jsou nevyzrálé, mají málo zkušeností, a jsou pod neustálým tlakem, což dlouhodobě také vede k deprivaci, pocitu selhání. V kontextu ubližování novorozencům má rozsáhlý vliv takzvaná laktační psychóza. Jedná se o stav psychotického onemocnění žen několik hodin po porodu. Pokud nedojde ke včasnému rozpoznání a podpory formou léčby, je pravděpodobnost ublížení dítěti, nebo sobě samé velmi vysoká. Samozřejmě sklony k týrání vlastních dětí mohou pocházet z různých oblastí, ať už se jedná o přehnanou ambicióznost rodičů, nebo děti nechtěné.⁴² Do kategorie rizikových dospělých můžeme také řadit lidi s agresivními povahovými rysy, závislé na alkoholu či drogách, psychicky nemocné, člověka trpícího sexuálními úchytkami, mentálně retardované, somaticky nemocné, smyslově, nebo pohybově postižené, ale také lidi v hmotné bídě.⁴³

U dětí, jež jsou vychovávány dospělými, kteří představují možná rizika pro dítě a kteří se uchýlí k násilí na dětech, se mnohdy celá záležitost rozvine až k syndromu CAN.

³⁹ DUNOVSKÝ, Jiří a kol. *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*. Praha: Grada, 2005, s. 12

⁴⁰ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk, DYTRYCH a Zdeněk, MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing, 1995, s. 107-111

⁴¹ PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996, s. 62-66

⁴² PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996, s. 62-66

⁴³ DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk, DYTRYCH a Zdeněk, MATĚJČEK. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing, 1995, s. 107-111

1.5 Syndrom CAN

Velmi rozšířeným společenským problémem, jenž důrazně ovlivňuje zdravý vývoj dítěte, někdy i jeho život je problematika syndromu CAN. Tento syndrom je velmi složitý a různorodý, zahrnuje v sobě takové jevy, které se dotýkají neuspokojení potřeb dětí - děti mohou být týrané, zanedbávané, zneužívané, takové jednání mnohdy způsobují ohrožení zdraví, optimálního vývoje, nebo možnost takového ublížení, které má za následek zabití dítěte. Pod pojmem syndromu CAN se skrývá **syndrom zneužívaného a zanedbávaného, týraného dítěte**, ale i problém sexuálního zneužívání. Jak uvádí DUNOVSKÝ: „*Syndromem týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte rozumíme jakoukoli nenáhodnou, preventabilní, vědomou, někdy i nevědomou činnost rodičů, vychovatelů, nebo jiné osoby vůči dítěti, jež je v dané společnosti nepřijatelná nebo odmítaná a poškozuje tělesný, duševní a společenský stav i vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt.*“⁴⁴

Syndrom CAN je v anglosaské literatuře obecně označován jako Child Abuse and Neglect, což v překladu znamená souhrn příznaků týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte. Hlavní obsahová náplň syndromu zahrnuje – **fyzické týrání**. Obecně lze říci, že pohnutkou k násilí a jakémukoliv ubližování na dítěti je projevem nezvládnutých emocí, které často vyvrcholí v agresi. Jednou z pohnutek k takovému jednání je pocit nadřazenosti nad dítětem pečujícího dospělého, tudíž myšlenka, že může uplatňovat svoji moc. Dalšími rizikovými faktory jsou bezmocnost a zranitelnost dítěte. Také je nutno zmínit faktory pocházející ze socio-ekonomické sféry, jakožto chudoba, nezaměstnanost, obydlí buďto žádné, nebo v nepříznivém stavu, nedostupnost zdravotní péče, výchovy a vzdělání. Formy syndromu CAN jsou velmi závažným ubližováním dítěti po stránce **fyzického a psychického týrání, sexuálního zneužívání, a zanedbávání**.⁴⁵

Dítě jako oběť **tělesného ubližování**, násilí na dětech je známo již po celá staletí, totiž dříve se o dítěti uvažovalo, jako o majetku dospělého, především otce, který s dítětem zacházel, jak chtěl. Do popředí se celá záležitost dostala až začátkem 60. let 20. století díky americkému pediatrovi C. H. Kempe, který zkoumal příznaky dětí, u nichž se prokázalo tělesné týrání - pod názvem syndromu bitého dítěte.⁴⁶ Následkem objevení tohoto syndromu (Battered Child Syndrome) se v USA zavedla povinnost hlášení týrání dítěte.⁴⁷

⁴⁴ DUNOVSKÝ, Jiří a kol. *Problematika dětských práv a komerčního sexuálního zneužívání dětí u nás a ve světě*. Praha: Grada, 2005, s. 12 - 19

⁴⁵ DUNOVSKÝ, Jiří a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing, 1995, s. 15-18

⁴⁶ PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996, s. 27

⁴⁷ DUNOVSKÝ, Jiří a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Praha: Grada Publishing, 1995, s. 16

PÖTHE ve své knize uvádí definici syndromu týraní, zanedbávání a zneužívání dítěte dle Zdravotní komise Rady Evropy z roku 1992: „*Tělesné týraní je tělesné ublížení dítěti anebo jeho nezabránění, případně nezabránění utrpení dítěte včetně úmyslného otrávení nebo udušení dítěte, a to tam, kde je určitá znalost či důvodné podezření, že zranění bylo způsobeno anebo že mu vědomě nebylo zabráněno.*“⁴⁸

Psychické ubližování dítěti se projevuje formou ponižování, nevšímání si, výsměchu, urážení, opovrhování, záměrného zastrasování, které má za následek psychickou bolest, nebo bolest duše dítěte. Taková bolest přetrvává dlouhodobě a jsou pro ni charakteristické pocity úzkosti, méněcennosti, pocit nedostatečnosti a žádné sebevědomí. Dítě, jež je vystaveno takovému ponižování a zesměšňování, nejen, že nemá dost sebedůvěry, ale také se snadno uzavře samo do sebe a přestává komunikovat s okolím, jinak tomu je u dětí, které si svoji nejistotu kompenzují agresivním napadáním fyzicky slabších jedinců. Psychické týraní je jen velmi těžko prokazatelné, na rozdíl od fyzického nenajdeme na těle žádné modřiny ani rány, týraní psychické zanechává dlouhodobé rány v psychickém zdraví dítěte, následkem mohou být akutní změny v psychice, depresivní, úzkostné reakce, popřípadě dlouhodobé psychické poruchy.⁴⁹

Psychické týraní je velmi těžko zachytitelné, jedná se o chování vůči dítěti, jež má velmi negativní dopady na sebepojetí a osobnostní vývoj, rovněž omezuje schopnosti navázání interpersonálních vztahů. Toto emoční týraní se vyskytuje nejčastěji ve formách pohrdáním dítěte, terorizováním, izolováním, odpíráním citové podpory.⁵⁰

Záležitost **pohlavního zneužití dítěte** je pro většinu z nás velmi nepřijatelnou skutečností, takovou, že si ani nechceme připouštět, že k takovým událostem vůbec dochází.

Chování dětí, převážně v předškolním věku, se vyznačuje oblibou napodobování chování dospělých. Je možné rozpoznat známky erotického chování, což zapříčiňuje především touha po vyjadřování svých pocitů. Děti svou sexualitu vyjadřují mazlením se, pobíháním bez oděvů, nebo společným koupáním, které mývají spojené s hrou. Ke zneužití dochází v případech, kdy dospělý vnímá toto chování jako sexuální reakci. Ohroženými

⁴⁸ PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996, s. 27

⁴⁹ PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996, s. 33-36

⁵⁰ KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Týraní, zneužívání a zanedbávání dětí*. In kolektiv autorů: *Syndrom Can a způsob péče o rodinný systém*. Praha: Ireas, 2007, s. 15 - 16

děťmi pak bývají většinou všechny, které postrádají informace o vlastním těle a sexuální výchově.⁵¹

Začátkem 90. let britští odborníci konstatovali, že každá definice pohlavního zneužívání dětí by měla zmínit následující skutečnosti: *zrazení odpovědnosti a přirozené důvěry, zneužití moci, neschopnost dítěte vyvinout odpor, nesouhlas, širokou škálu sexuálních aktivit, donucování a zastrašování osobou, jež dítě zneužívá, prožívání ohrožení bez ohledu na způsob zneužití*. Poslední, nejspíše nejobsáhlejší vysvětlení pojmu dle Zdravotní komise Rady Evropy v roce 1992 uvádí PÖTHE: „*Pohlavní zneužití je nepatřičné vystavení dítěte pohlavnímu kontaktu, činnosti a chování. Zahrnuje jakékoliv pohlavní dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoli, komu bylo dítě svěřeno do péče, anebo kýmkoli, kdo dítě zneužívá. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník či cizí osoba.*“⁵²

Zvýšené riziko sexuálního zneužívání hrozí častěji dívkám, než chlapcům, dále dětem mentálně retardovaným, nebo dětem s kombinovaným postižením, do skupiny takto ohrožených řadíme i děti zanedbávané, děti, které jsou svěřovány k hlídání neznámé osobě, nebo ty, jejichž matka není v rodině fyzicky přítomna.⁵³

Každý případ pohlavního zneužití je vždy pro oběť nepříjemnou a bolestivou zkušeností. Rozsah špatných vzpomínek, co se týče pohlavního zneužití, závisí na možnosti vzniku dlouhodobých následků, ty jsou závislé na formě zneužití, i toho jestli bylo jednorázové či dlouhodobé, záleží také na tom, zda se jednalo o neznámého, nebo o blízkého člověka, na schopnosti dítěte zpracovat takový zážitek, celá tato nepříjemná situace má vliv na další traumata v důsledku odmítavého postoje vůči společnosti.⁵⁴

Pohlavní zneužívání je velmi silným emocionálním prohřeškem, jeho pachatelé své provinění většinou velmi důrazně popírají, proto není mnohdy snadné takový skutek odhalit. Avšak neoprávněné obvinění rodičů, nebo jiných rodinných příbuzných má za následek nepříjemné emocionální utrpení.⁵⁵

Celá záležitost má bohužel neblahé důsledky v citové oblasti oběti, takový člověk může mít potíže navazovat partnerské vztahy, problémy v sexuální sféře, negativní projevy vyskytující se ve výchově vlastních dětí.

⁵¹ VANÍČKOVÁ, Eva. *Sexuální násilí na dětech*. Praha: Portál, 1999, s. 13

⁵² PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996, s. 38-57

⁵³ VANÍČKOVÁ, Eva. *Sexuální násilí na dětech*. Praha: Portál, 1999, s. 13

⁵⁴ PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Praha: G plus G, 1996, s. 38-57

⁵⁵ GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Praha: Argo. 2005, s. 175

Za **zanedbávání dítěte** můžeme označit jakékoliv opomíjení rodičovské péče, nutné ke zdravému tělesnému a duševnímu vývoji dítěte. Patří sem tělesné zanedbávání, zdravotní, výukové, emoční, ale také kulturní. V praxi se můžeme setkat s následujícími formami **tělesné zanedbávání**, spočívá v nezabezpečení tělesných potřeb dítěte, to zahrnuje neposkytnutí přiměřené výživy, ošacení, přístřeší, zdravotní péče a ochrany před ohrožením, vystavování stresovým situacím. **Citové zanedbávání** je takové, které neuspokojuje emocionální potřeby dítěte, pocit jistoty, náklonnosti, lásky, pocitu, že někam patří. Dále **zanedbávání**, co se týče **výchovy a vzdělání**, nezájem o školní prospěch dítěte, zmaření plných možností na vzdělání a to formou opakované absence ve škole, dětskou práci v domácnosti, mnohdy i extrémními případy izolace dítěte od lidské společnosti. **Zanedbání** dítěte po **zdravotní stránce**, jestliže dítě potřebuje lékařskou péči a není mu poskytnuta, důvodem je opomíjení této potřeby ze strany rodičů. Zanedbáním je tedy označována situace nedostatečné výživy, hygieny, zdravotní péče, vzdělání a plnění kulturních potřeb dítěte, tyto skutečnosti se často objevují v rodinách s nízkým socioekonomickým statusem.⁵⁶

SHRNUTÍ

Dítě je členem společnosti, stejně tak jako kterýkoliv dospělý jedinec, ovšem s rozdílem fyzické a mentální úrovně svého smýšlení a jednání. Protože se děti svými schopnostmi nemohou rovnat dospělým, je nutné, aby o ně, jako o osůbky né zcela soběstačné, bylo postaráno rodiči, nebo jinými osobami, kterým byly svěřeny do péče. Je zapotřebí, aby jim tyto osoby poskytovaly přiměřenou starostlivost a ochranu, jestliže není u dětí korektně plněna péče, zaopatřují tuto oblast orgány sociálně-právní ochrany.

⁵⁶ KREJČÍŘOVÁ, Dana. *Týrání, zneužívání a zanedbávání dětí*. In kolektiv autorů: *Syndrom Can a způsob péče o rodinný systém*. Praha: Ireas, 2007, s. 24 -28

2 ÚLOHA OBCÍ S ROZŠÍŘENOU PŮSOBNOSTÍ V OBLASTI SPOD

Hlavním úkolem sociálně-právní ochrany dětí, dále jen SPOD, je poskytnout potřebným dětem náležitou pomoc v oblasti péče o jejich zdravý vývoj, výchovu a rozvoj duševních i fyzických dispozic, a to prostřednictvím úřadů, které agendu pomoci zaštiťují. V právní úpravě zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, je zahrnuta veškerá legislativní opora pro vymezení sociálně-právní ochrany, ale také náležitosti orgánů k výkonu SPOD určených.

2.1 Sociálně-právní ochrana dětí

ZÁKON uvádí: „*Sociálně-právní ochranou dětí se rozumí zejména – ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny, zabezpečení náhradního rodinného prostředí pro dítě, které nemůže být trvale nebo dočasně vychováváno ve vlastní rodině.*“⁵⁷ Sociálně-právní ochrana dětí, zajišťuje práva dětí na život, příznivý vývoj, rodičovskou péči, život v rodině, svobodné myšlení každého jednotlivce, právo na vzdělání a také zaměstnání. **Hlavními úkony SPOD**, je zajistit všem dětem ochranu před tělesným či duševním týráním, zanedbáváním či zneužíváním, rodinám zajišťuje pomoc formou sanace, přičemž za sanaci je pokládáno takové působení, které povede k obnovení funkčnosti rodiny, nebo zajištění náhradní rodinné péče pro děti, jež nemohou vyrůstat v rodině vlastní. Ochrana dítěte a zajištění jeho práv, je upraveno zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, zákonem č. 89/2012 Sb., Občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, ale dotýká se i oblastí sociální, školské, zdravotní, daňové, trestní, také sem patří Deklarace práv dítěte, jenž byla přijata Valným shromážděním OSN 20. listopadu 1959, a Úmluva o právech dítěte z roku 1989. Těmito mezinárodními dokumenty je rodina chápána jako společenská instituce, ale především jako prostředí pro zdravý tělesný a duševní vývoj jejich členů.⁵⁸

⁵⁷ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, část první, §1, odstavec 1

⁵⁸ NOVOTNÁ, Věra, Eva, BURDOVÁ a Jana, RIEDLOVÁ-JURKOVÁ. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Vyd. 1. Ostrava: Anag, 2014, s. 25

Podle Úmluvy o právech dítěte se za dítě považuje: „*Pro účely této úmluvy se dítětem rozumí každá lidská bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve.*“⁵⁹ Zletilosti, tedy plné svéprávnosti dítě dosahuje osmnáctým rokem života, zletilosti také nabývá před dovršením tohoto roku, a to uzavřením manželství, nebo přiznáním svéprávnosti. Zákon ukládá povinnost poskytnutí SPOD, všem dětem pobývajícím na území České republiky, bez rozdílu a diskriminace.⁶⁰

Jak definují PEMOVÁ a PTÁČEK: „*Sociálně-právní ochrana dětí je jednou z oblastí praktického naplňování lidských práv v systému moderní sociální politiky a projevem společenské odpovědnosti státu za ochranu a péči o slabší a potřebné.*“⁶¹

„*Předním hlediskem sociálně-právní ochrany je zájem a blaho dítěte, ochrana rodičovství a rodiny a vzájemné právo rodičů a dětí na rodičovskou výchovu a péči. Přitom se přihlíží k širšímu sociálnímu prostředí dítěte.*“⁶²

Pod pojmem **blaho dítěte** se v této souvislosti rozumí, že uplatnění zájmu dítěte je přednější před zájmy rodičů, či jiných osob. SPOD se v první řadě soustředí na to, aby byl zachován zájem a prospěch dítěte.⁶³

Sociálně-první ochrana, dále jen SPO, je poskytována každému dítěti zdržující se na území České republiky, které zde má trvalý pobyt, má povolení k trvalému pobytu cizinců, podalo žádost k udělení mezinárodní ochrany, nebo pobývá v ČR s rodičem na základě víza. Svou pozornost soustřeďuje zejména na děti, jejichž rodiče zemřeli, nejsou-li vůči dítěti plněny rodičovské povinnosti, nebo dochází ke zneužívání práv plynoucích z rodičovství. Dále se orientuje na děti, které byly svěřeny do výchovy jiné osoby, vedou zahálčivý, nemravný život, jsou ohrožovány násilím mezi rodiči, utíkají z domova, nebo byl-li na nich spáchaný trestný čin ohrožující ho na životě, zdraví, lidské důstojnosti. O dohled orgánu sociálně-právní ochrany rovněž mohou rodiče, nebo jiné odpovědné osoby za výchovu požádat. Je zajištěna

⁵⁹ USA, NEW YORK. *Úmluva o právech dítěte*, část I., článek 1. Dostupné také z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

⁶⁰ NOVOTNÁ, Věra, Eva, BURDOVÁ a Jana, RIEDLOVÁ-JURKOVÁ. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Vyd. 1. Ostrava: Anag, 2014, s. 29

⁶¹ PEMOVÁ, Terezie a Radek, PTÁČEK. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 13

⁶² ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, část druhá, §5

⁶³ NOVOTNÁ, Věra, Eva, BURDOVÁ a Jana, RIEDLOVÁ-JURKOVÁ. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Vyd. 1. Ostrava: Anag, 2014, s. 36 - 38

orgány sociálně-právní ochrany, jimž jsou krajské úřady, obecní úřady obce s rozšířenou působností, obecní a újezdni úřady, ministerstvo, Úřad, Úřad práce České republiky, také je zaopatřena obcemi, kraji v samostatné působnosti, komisemi a dalšími právníckými či fyzickými osobami, jenž jsou výkonem sociálně-právní ochrany pověřeny. Každý je oprávněn upozornit orgán na porušení, nebo zneužívání práv dítěte. Dítě samo může požádat orgán sociálně-právní ochrany o pomoc a ochranu svého života, a pokud je schopno formulovat své názory, může je svobodně vyjadřovat, přitom se má za to, že dítě starší 12 let je schopno s ohledem na svůj věk a rozumovou vyspělost posoudit dosah svých názorů. Právo požádat o pomoc orgány SPOD, mají i rodiče, nebo jiné osoby, které o dítě pečují. Služby poskytované prostřednictvím orgány SPOD, se řídí standardy kvality, přičemž tyto obsahují – principy a bodové ohodnocení výkonu sociálně-právní ochrany, standardy sociální práce s klientem, také standardy personálního a organizačního zajištění výkonu SPOD a její technickoprovozní zajištění.⁶⁴

Zákon umožňuje dítěti, aby se samo, i bez vědomí rodičů, mohlo obracet na orgány, zařízení a pověřené osoby SPOD, s žádostí o ochranu, tyto instituce jsou povinni dítěti takovou ochranu zajistit. Významným je i právo dítěte formulovat své názory, může se tak vyjádřit k projednávání své situace, stanovení výchovných opatření apod.⁶⁵

Během let došlo k rozdílnosti ve vnímání rodinného a občanského práva, ke změnám ve společenských postojích a hodnotách, co se týče rodinného a společenského života. Jako takový malý náhled bych zmínila, že dříve se sociálně-právní ochrana orientovala na ochranu majetku, opatrovnictví dětí, rodové privilegia, postupně se zapojovala v oblasti dětské chudoby, dětské práce a žebroty, poté se však konečně zaměřila na definici ohrožení dítěte a úpravu vztahu rodič – dítě – stát, s upřesněním, jak může stát pomoci při integritě rodiny, kde může dojít k přechodnému i trvalému odebrání dítěte z péče rodičů a omezení jejich odpovědnosti.⁶⁶

Za hlavní principy poskytování sociálně-právní ochrany stojí v popředí nejlepší zájem, prospěch a blaho dětí. SPO je poskytována všem dětem bez rozdílu, platí zde **zákaz diskriminace**, je poskytována bezplatně, dětem mladším 18 let. Stát je odpovědný za ochranu zdravého vývoje dětí z hlediska fyzického, psychického a mravního, avšak nenahrazuje

⁶⁴ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, část první, §2, §4, §6, §7, §8, §9, §9a

⁶⁵ NOVOTNÁ, Věra, Eva, BURDOVÁ a Jana, RIEDLOVÁ-JURKOVÁ. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Vyd. 1. Ostrava: Anag, 2014, s. 44 - 46

⁶⁶ PEMOVÁ, Terezie a Radek, PTÁČEK. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Grada Publishing, 2012, s. 13

povinnosti a odpovědnost rodičů. Pravidlem pro činnost orgánů SPOD, je preventivní působení na rodinné vztahy, důraz je rovněž kladen na ochranu dětí před sociálně patologickými jevy. Děti, které nemohou trvale pobývat v rodinném prostředí, mají právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem, formou náhradní výchovy. Orány SPOD sledují výkon ústavní či ochranné výchovy, s cílem dohlížet na dodržování práv dětí, zkoumat, zda i nadále přetrvávají důvody pro pobyt dítěte mimo původní rodinu. Předními dokumenty SPOD, jsou **Ústava České republiky, Listina základních práv a svobod a Úmluva o právech dítěte.**⁶⁷

*„Ústava České republiky je platnou ústavou České republiky a spolu s Listinou základních práv a svobod součástí ústavního pořádku České republiky. Ústavu České republiky přijala Česká národní rada dne 16. prosince 1992 a následně byla vyhlášena ve Sbírce zákonů pod č. 1/1993 Sb. Ústava nabyla účinnosti dne 1. ledna 1993.“*⁶⁸

Nedílnou součástí je rovněž **Listina základních práv a svobod**, pocházející ze dne 16. prosince 1992, která je součástí ústavního pořádku České republiky, konkrétně Ústavního zákona č. 2/1993 Sb. ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb. Uznává právo každého člověka na neporušitelnost jeho práv a svobod, rovnost před zákonem. Všechna tato práva jedince jsou nezadatelná, nezczizitelná, nepromlčitelná a nezrušitelná.⁶⁹

*„Základní práva a svobody se zaručují všem bez rozdílu pohlaví, rasy, barvy pleti, jazyka, víry a náboženství, politického či jiného smýšlení, národního nebo sociálního původu, příslušnosti k národnostní nebo etnické menšině, majetku, rodu nebo jiného postavení.“*⁷⁰

*„Každý má právo na život. Lidský život je hoden ochrany již před narozením. Nikdo nesmí být zbaven života.“*⁷¹

⁶⁷ NOVOTNÁ, Věra a Vladimír, FEJT. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: univerzita Jana Amose Komenského, 2009, s. 15 - 18

⁶⁸ Ústava ČR. In: *m.ucseonline.cz* [online]. 2013-03-18 [cit. 2015-02-02]. Dostupné z: <http://www.m.ucseonline.cz/zsv/ustava-cr/>

⁶⁹ ČESKO. Listina základních práv a svobod ze dne 16. prosince 1992, jako součástí ústavního pořádku České republiky. In: *Ústava České republiky*. 1993, hlava I., článek 1. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

⁷⁰ ČESKO. Listina základních práv a svobod ze dne 16. prosince 1992, jako součástí ústavního pořádku České republiky. In: *Ústava České republiky*. 1993, hlava I., článek 3, odstavec 1. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

⁷¹ ČESKO. Listina základních práv a svobod ze dne 16. prosince 1992, jako součástí ústavního pořádku České republiky. In: *Ústava České republiky*. 1993, hlava II., článek 6, odstavec 1, 2. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

„Každý má právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno.“⁷²

Velmi významnou pro SPOD, je **Úmluva o právech dítěte**, přijatá Federálním ministerstvem zahraničních věcí v New Yorku roku 1989. Státy, které úmluvu přijaly, se tak zavázali k zabezpečení a k respektu práv dětí, bez jakékoliv diskriminace, ať už z důvodů etnického původu, pohlaví, náboženského, nebo jiného smýšlení. Státy v rámci své působnosti podnikají opatření k ochraně dětí před všemi formami diskriminace, nebo trestání, a to kýmkoliv. Zájem dítěte je na prvním místě, státy musí zabezpečit dítěti ochranu a péči, nutnou pro jeho optimální vývoj. Zásada práva každého dítěte na život je podpořena státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, formou zajištění zachování života a rozvoje dítěte. Odpovědnými za výchovu jsou oba rodiče. Mezi další práva dětí patří například, právo dítěte na jméno, státní příslušnost, právo znát své rodiče, a také právo ne jejich péči, právo zachování totožnosti, státní příslušnosti, rodinných svazků, pokud je to možné. Podle úmluvy musí být zajištěna podmínka, že dítě nemůže být proti své vůli odděleno od rodičů, ledaže by to bylo v zájmu dítěte a na základě soudního rozhodnutí. Dítě, jež se ocitne mimo rodinnou výchovu, má právo na pomoc a ochranu ze strany státu, ta je mu povinna zajistit řešení formou náhradní péče. Každé dítě má právo svobodně vyjadřovat své projevy, myšlenky, náboženství, svobodu sdružování. Státy řídící se dle úmluvy vynaloží všechna opatření, zákonodárná, správní, sociální a výchovná k tomu, aby jejich povinnost zajistit všem dětem jejich práva, byla bez rozdílu splněna. Dětem je poskytována ochrana před všemi druhy fyzického, psychického násilí, zanedbávání, sexuálního zneužívání a jinými druhy nedbalého zacházení. Jestliže je dítě duševně, nebo psychicky postižené, jsou mu podmínky uzpůsobeny tak, aby prožíval důstojný, řádný život, tomuto dítěti náleží právo na zvláštní péči. Úmluva dále upravuje práva dětí na řádnou zdravotní péči, poskytování vzdělání, zkrátka na to, aby každý dítě dosáhlo takové životní úrovně, které je vhodné pro jeho duševní, fyzický a sociální vývoj. Dítěti musí být dále poskytnut prostor volného času, kdy může odpočívat a věnovat se svým zálibám. Zvláště přísná ochrana panuje před hospodářským vykořisťováním, vykonáváním nevhodné práce, před užíváním narkotik a psychotropních látek, opatření

⁷² ČESKO. Listina základních práv a svobod ze dne 16. prosince 1992, jako součásti ústavního pořádku České republiky. In: *Ústava České republiky*. 1993, hlava II., článek 10, odstavec 1. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

vedoucí k zabránění únosů, nezákonného přemísťování dětí do zahraničí, rovněž podniká neodkladná opatření v rámci zajištění toho, aby nebylo na žádném dítěti praktikováno mučení, nebo jiné nelidské zacházení, žádné dítě nesmí být svévolně zbaveno svobody, nesmí být zatčeno, ani uvězněno. Pokud bylo dítěti nějakým způsobem ublíženo, stát činí nezbytné úkony směřující k zotavení dítěte po stránkách tělesných, duševních a sociálních. Dle úmluvy má výchova dítěte směřovat zejména k tomu, aby jeho rozvoj probíhal ve všech stránkách jeho osobnosti, výchova by měla splňovat zásadu úcty k lidským právům a svobodám, k tomu, aby dítě bylo schopno projevit úctu ke svým rodičům, přírodě a vlastenectví, jednat v míru, a prosazovat rovnost všech lidí bez diskriminace.⁷³

Za záležitosti sociálně-právní ochrany dětí jsou považovány skutečnosti týkající občanského, rodinného, ale i trestního práva. Celý tento institut je velmi složitý, protože posuzovat něčí život na základě informací a ne vždy zcela přesných úsudků, rozhodujeme o životech dětí a jejich následujících osudech celých rodin.

2.3 Kompetence Obecního úřadu obce s rozšířenou působností v oblasti NRP

Sociálně-právní ochrana dětí je zajištěna orgány SPO, kterými jsou krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, dále jen OÚORP, obecní a újezdní úřady, ministerstvo. Úřad, Úřad práce ČR, dále obce a kraje v samostatné působnosti, komise pro SPOD, další právnické a fyzické osoby, které jsou výkony sociálně-právní ochrany pověřeny.⁷⁴

V popředí činitelů SPOD, stojí především obecní úřady a obecní úřady obce s rozšířenou působností, zákonem je jim uloženo nejvíce povinností v oblasti ochrany dítěte, činí dohled nad ochranou práv a jsou oprávněni činit potřebná opatření k dodržování všech zásad zdravého vývoje a výchovy dítěte.⁷⁵

Obec s rozšířenou působností zpravidla vykonává přenesenou působnost pro více obcí v zákonem stanoveném rozsahu a ve správních obvodech vymezených vyhláškou

⁷³ USA, NEW YORK. *Úmluva o právech dítěte*. Dostupné také z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

⁷⁴ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, část první, §4

⁷⁵ NOVOTNÁ, Věra, Eva, BURDOVÁ a Jana, RIEDLOVÁ-JURKOVÁ. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Vyd. 1. Ostrava: Anag, 2014, s. 33

Ministerstva vnitra. Ministerstvo vnitra také může po projednání s věcně příslušným správním úřadem svým rozhodnutím přenést na obec s rozšířenou působností výkon, nebo jeho část, jiné obce s rozšířenou působností, která není sama schopna zajistit výkon vlastním obecním úřadem.⁷⁶

Místní příslušnost obecního úřadu obce s rozšířenou působností je dána místem, kde se dítě, jež je zájmem SPO, nachází, dále místem trvalého pobytu osoby, která se chce stát pěstounem, či osvojitelem, místem trvalého pobytu rodičů, nebo jiných fyzických osob, u kterých dítě žije.⁷⁷

OÚORP na vyžádání podává soudu zprávy o poměrech dítěte, kterému bylo nařízeno výchovné opatření, podává zprávy státnímu zastupitelství, poskytuje krajskému úřadu a ministerstvu spisovou dokumentaci, pověřeným osobám poskytuje údaje nezbytné k výkonu sociálně-právní ochrany, dále poskytuje potřebné údaje vykonavatelům zdravotních služeb. O osobních údajích jsou pracovníci SPOD povinni zachovat mlčenlivost.⁷⁸

Povinnostmi obecního úřadu obce s rozšířenou působností v oblasti náhradní rodinné péče, dále jen NRP je především sledovat nepříznivé vlivy působící na děti, rozpoznávat příčiny jejich vzniku a činit opatření, která by vedla k jejich omezení. Úkolem úřadu je pravidelně vyhodnocovat situaci dítěte a jeho rodiny, provádění opatření nezbytných k ochraně dítěte, a poskytování pomoci lidem, jež o dítě pečují. Na základě vyhodnocení situace, zpracovává individuální plán dítěte, ve kterém se vymezují příčiny jeho ohrožení a následné kroky vedoucí k nápravě. Obecním úřadem obcí s rozšířenou působností jsou pořádány případové konference pro řešení situací ohrožených dětí a jejich rodin.⁷⁹ Orgán SPOD, zpracovává **individuální plán ochrany dítěte**, který vede ke stanovení všech hledisek majících vliv na ohrožení dítěte, rovněž v něm uvede opatření směřující k ochraně před těmito vlivy, poskytuje pomoc, upevnění funkcí dítěte a jeho rodiny. OÚORP dále svolává **případové konference** pro řešení situací dětí a jejich rodin, konference jsou uskutečňovány v součinnosti s rodiči, nebo jinou osobou, zodpovědnou za výchovu dítěte, s dítětem a dalšími osobami, např. zástupci škol, školských zařízení, poskytovatelů zdravotních služeb, policie,

⁷⁶ KOUDELKA, Zdeněk. *Obecní samospráva*. Třebíč: Akcent, 2006, s. 46 - 48

⁷⁷ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, část desátá, §61(3)

⁷⁸ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, část osmá, §51(4)

⁷⁹ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, část třetí, hlava I., §10,

sociální orgány, státních zástupců, odborníků z oblasti náhradní rodinné péče, nebo poskytovatelů sociálních služeb. Metodou případové konference je diskuze osob, jež se konference týká, rozjímají nad konkrétním případem ohrožení dítěte. Účelem pořádání těchto konferencí je, dojít k co možná nejlepšímu řešení situace ohroženého dítěte. Při uskutečnění případové konference by měly zůstat zachovány následující principy – jednání by mělo směřovat k nejlepšímu zájmu a prospěchu dítěte, je zde uplatněná zásada mlčenlivosti, důvěrnosti, ochrana osobních údajů, individualizace případu, nutná je také spolupráce rodiny, dítěte, odborníků s cílem optimálního řešení, je zachována koordinace postupů.⁸⁰

V rámci poradenské činnosti obecní úřad obce s rozšířenou působností pomáhá rodičům řešit veškeré komplikace v oblasti výchovy a péče o dítě, poskytuje poradenství při výchově a vzdělání dítěte, pořádá přednášky a kurzy zaměřené na tuto etapu péče o dítě, osobám, jež jsou vhodné k osvojitelství či pěstounství, poskytuje poradenství, pomoc při uplatnění nároku dítěte na výživné. OÚORP může uložit rodičům povinnost využívat odbornou poradenskou pomoc. Úřad je rovněž povinen pomoci rodičům po umístění dítěte do zařízení ústavní výchovy, nebo zařízení vyžadující okamžitou pomoc, spočívající v podpoře při uspořádání rodinných vztahů, které by byli vhodnou motivací pro navrácení dítěte do péče, pomoc při řešení hmotné úrovně rodiny, sociálního zabezpečení. Dále může zrušit rozhodnutí o uložení poradenské pomoci, jestliže tato již splnila svůj účel a pokud nesplní, může uložit výchovné opatření.⁸¹

OÚORP podává návrh soudu na rozhodnutí, zda je zapotřebí **souhlasu rodičů** k osvojení dítěte, dále návrh na omezení, nebo **zbavení rodičovské odpovědnosti**, či pozastavení jejího výkonu, návrh na **nařízení ústavní výchovy, návrh na svěřeni dítěte do péče pro děti vyžadující okamžitou pomoc, nebo svěřeni do pěstounské péče na přechodnou dobu, nařízení výchovného opatření, na pozastavení výkonu povinnosti a práva péče o dítě u nezletilého rodiče**, u rodiče omezeného ve svéprávnosti podává návrh na **zachování osobního kontaktu s dítětem**. OÚORP před podáním návrhu musí s osobami odpovědnými za výchovu projednat důvody, kvůli kterým má být návrh podán. Uspořádat případovou konferenci, kde předem projednat důvody podání návrhu, zabývá se možnými způsoby postupů. Je povinen uskutečnit opatření sociálně-právní povahy vyplývající

⁸⁰ NOVOTNÁ, Věra, Eva, BURDOVÁ a Jana, RIEDLOVÁ-JURKOVÁ. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Vyd. 1. Ostrava: Anag, 2014, s. 57 - 58

⁸¹ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, část třetí, hlava I., §11, §12

z vyhodnocení situace a individuálního plánu dítěte, zvážit uložení výchovných opatření. Jestliže soud rozhoduje o nařízení ústavní výchovy, pak OÚORP podává soudu vyjádření pro potřeby určení zařízení, vhodného pro dítě. Pokud opatření nařízená soudem vedla k nápravě situace dítěte, může OÚORP podat soudu návrh o jeho zrušení. OÚORP je také povinen při určité nastalé situaci dítěti poskytnout vysvětlení celé události.⁸²

Jestliže se dítě ocitne ve stavu nedostatku řádné péče, nebo je ohrožen jeho vývoj či život OÚORP je povinen neprodleně podat návrh soudu na vydání předběžného opatření. Pokud je dítě vystavováno tělesnému, nebo duševnímu ohrožování může OÚORP pod jménem dítěte podat návrh soudu na poskytnutí opatření k ochraně před domácím násilím.⁸³

OÚORP v rámci své působnosti vykonává funkci opatrovníka a poručníka, své poručenství vykonává jako veřejný poručník a to do doby, než soud dítěti poručníka určí.⁸⁴

Při procesu svěřením dítěte do výchovy jiné osoby, jsou orgány sociálně-právní ochrany dětí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností povinni, **poskytovat soudům součinnost** při zjišťování místa pobytu rodiče a to za účelem udělení souhlasu rodiče s osvojením. Jestliže se dítě nachází mimo péči rodiče a je umístěné například v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, v ústavním zařízení, nebo je dítě předáno do péče náhradní, náleží OÚORP **povinnost poučit** rodiče o následcích neprojevení opravdového zájmu o své dítě, a zároveň mu umožnit pomoc formou poradenství. Na žádost soudu vykonávají úřady **dohled nad úspěšností osvojení** a podávají také o tomto jevu zprávy. OÚORP dále přijímá oznámení soudu o udělení souhlasu rodičů s osvojením a bez zbytečných odkladů tuto informaci předává krajskému úřadu. Jestliže OÚORP zjistí v době, kdy je dítě na návrh soudu umístěno do péče budoucích osvojitelů, nebo do péče před osvojením a také předpěstounské péče, že došlo ke změnám skutečností, pro které bylo dítě umístěno mimo rodinnou jednotku a je zřejmé, že rodiče jsou ochotni si dítě vzít zpět do péče, podá **návrh soudu o zrušení rozhodnutí**. OÚORP sleduje vývoj dětí pobývajících v náhradní rodinné péči, v této návaznosti jsou zaměstnanci **oprávněni navštěvovat dítě** v nové rodině, nebo v prostředí, ve

⁸² ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, část třetí, hlava II., §14

⁸³ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, část třetí, hlava II., §16

⁸⁴ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, část třetí, hlava II., §17

kterém se zdržuje, nejméně jednou za 3 měsíce v období prvních 6 měsíců od umístění, poté v souladu a potřebami dítěte, nejméně však jednou za 6 měsíců.⁸⁵

OÚORP dohlíží na dodržování práv dětí ve školských zařízeních pro výkon ústavní a ochranné výchovy, v domovech pro osoby se zdravotním postižením a v dětských domovech do tří let a obdobných zařízeních, svoji pozornost zaměřuje na rozvoj tělesných a duševních schopností dětí, zjišťuje, zda i nadále trvají důvody, proč je dítě umístěno v tomto zařízení, sleduje, jak se vyvíjí vztah mezi rodiči a dětmi. Zaměstnanec OÚORP je povinen nejméně jednou za 3 měsíce dítě v zařízení navštívit, sleduje jeho vývoj s důrazem na dodržování jeho práv, poté navštíví i jeho rodiče.⁸⁶ Smyslem návštěv dítěte v zařízení a jeho rodičů je vyzorovat, zda stále přetrvávají důvody, proč dítě nemůže být v péči svých rodičů.⁸⁷

OÚORP při péči o ohrožené děti působí zejména proti opakovaným poruchám chování, se zvláštním zřetelem na pachatele trestné činnosti, upozorňuje Krajské úřady na potřebu zprostředkování dětem, jež ukončili školní docházku možnostmi dalšího vzdělávání, nebo nabídnutí vhodného zaměstnání, pomáhá dětem překonat negativa, která by mohla vést k záporným projevům chování vůči sobě a společnosti.⁸⁸

OÚORP spolupracuje s věznicemi, kde je dítě umístěno ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody, navštěvuje jej minimálně jednou za 3 měsíce a projednává s ním možnosti formy a obsahu přípravy na budoucí povolání. Zaměstnanec OÚORP je oprávněn nahlížet do dokumentace věznice, vztahující se na budoucí povolání odsouzeného.⁸⁹

Starosta OÚORP povinně **zřizuje komisi pro sociálně-právní ochranu dětí**. Úkoly této komise je rozhodovat o výkonu SPOD, navrhuje a hodnotí sociálně preventivní programy na ochranu týraných, zanedbávaných a zneužívaných dětí a provést opatření, jež by těmto jevům předcházela. Provádí doporučená stanoviska a následně připravuje programy péče o problémové skupiny dětí. Komise v rámci svého obvodu připravuje, doporučuje a prosazuje

⁸⁵ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, část třetí, hlava III., §19(1,2,3,4)

⁸⁶ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, část třetí, hlava VI., §29(1)

⁸⁷ NOVOTNÁ, Věra, Eva, BURDOVÁ a Jana, RIEDLOVÁ-JURKOVÁ. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Vyd. 1. Ostrava: Anag, 2014, s. 195 - 196

⁸⁸ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, část třetí, hlava VII., §32(2)

⁸⁹ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, část třetí, Hlava VII., §34(1, 2, 3)

programy péče o ohrožené, problémové děti s přihlédnutím na prostředí, ve kterém děti žijí. Na svém území správního obvodu koordinuje činnost SPOD, pořádá případové konference.⁹⁰

Povinnostmi OÚORP je **poskytovat zprávy** soudu a státnímu zastupitelství o poměrech dítěte, u něhož bylo soudem rozhodnuto o výchovném opatření, poskytuje krajskému úřadu a ministerstvu spisovou dokumentaci dětí, dále poskytuje údaje potřebné pro poskytování SPOD, pověřeným osobám, potřebné údaje k výkonu sociálních či zdravotních služeb.⁹¹

V záležitosti zprostředkování osvojení a pěstounské péče OÚORP **vyhledává ohrožené děti**, kterým je třeba zajistit péči v některé z forem náhradní rodinné péče a fyzické osoby, vhodné stát se osvojiteli nebo pěstouny. Úřad vede o těchto dětech **spisovou dokumentaci** pro účely zprostředkování náhradní rodinné péče na základě vyhodnocení situace dítěte, jeho rodiny a také individuálního plánu ochrany dítěte. Vede rovněž **evidenci žádostí uchazečů** o některou z forem NRP.⁹² OÚORP je pověřen pravidelně vyhodnocovat situaci ohrožených dětí, uvedených v §6 zákona 359/1999 Sb., poskytovat jim potřebnou pomoc. Na základě vyhodnocení situace dítěte a jeho rodiny OÚORP má povinnost vypracovat **individuální plán ochrany dítěte**, ve kterém jsou stanoveny všechny rizikové faktory ohrožující dítě, vymezí zde opatření směřující k ochraně před těmito faktory, dále zmiňuje všechny možné způsoby, jak posílit fungování rodiny a zajistit tak bezpečnost dítěte. Ve stanoveném čase spolupracuje s rodinou i dalšími odborníky, jež by byli nápomocni při řešení situace dítěte a jeho rodiny.⁹³ Zákon rovněž ukládá obcím s rozšířenou působností povinnost v rámci sociální práce s rodinou pořádat **případové konference**. Případové konference jsou realizovány s cílem vyřešit situaci ohroženého dítěte a jeho rodiny. Zpravidla se koná za účasti rodičů, nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte, širší rodinou, dítětem, dalšími osobami například zástupci škol, školských zařízení, zdravotních zařízení, orgánů činných v sociální oblasti, policie ČR, státních zástupců, odborníků z oblasti NRP, poskytovatelů sociálních služeb a pověřených osob. Případová konference je jednou z metod sociální práce, přičemž se jedná o odbornou diskuzi všech zúčastněných osob, kterých se případ týká. Účelem tohoto setkání

⁹⁰ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, část třetí, Hlava X, §38(1,2)

⁹¹ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, část osmá, §51(4)

⁹² ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, část třetí, hlava IV., §21(1, 2)

⁹³ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, část třetí, hlava I., §10(2d)

je shodnutí se, na co možná nejprospěšnějším postupu řešení události. Smyslem případové konference je rovněž zapojit dítě a jeho rodinu do řešení nastalé situace, a ubezpečit je, že jejich snaha a následné kroky jsou nepostradatelným pro zlepšení situace rodiny. Výstup z jednání případové konference slouží také jako podkladový materiál pro zpracování individuálního plánu ochrany dítěte, za situace kdy nebyl ještě vypracovaný. Při pořádání konference stojí vždy v popředí nejlepší zájem dítěte, také je nutné dbát na to, že každý případ je individuální, je nutné přistupovat objektivně, zásadami průběhu konference je vždy zachovat důvěrnost, diskrétnost, mlčenlivost, zajistit ochranu osobních údajů a koordinaci postupů.⁹⁴

SHRNUTÍ

Pokud biologická ani širší rodina není schopna zabezpečit zdravý, harmonický vývoj dítěte, nastupuje orgán sociálně-právní ochrany, který je povinný dítě v takovýchto situacích zabezpečit. Vhodná je instituce náhradní rodinné péče, která umožňuje na základě rozhodnutí orgánu SPOD dítěti poskytnout náhradní péči, některou ze svých forem.

⁹⁴ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, část třetí, hlava I., §10(2e)

3 NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE

Téma náhradní rodinné péče je velmi diskutované, ať už kvůli své povaze, nebo proto, že umístění dětí do rodin je velmi závažným rozhodnutím. Taková událost, nebo zásah do života dětí a rodin s sebou přináší spoustu změn a nových situací, na které ať už chceme, nebo ne, vždy nějakým způsobem reagujeme. Náhradní rodinná péče je poskytována nezaopatřenému nezletilému dítěti, které nemůže vyrůstat ve své vlastní biologické rodině. Tato výchova je uskutečňovaná náhradními rodiči se snahou přizpůsobit prostředí dítěte co nejbližší jeho původnímu, u biologických rodičů.

MATĚJČEK zmiňuje: „*Náhradní rodičovství může být ve všem všudy tak dokonalým, pravým, vyspělým a přirozeným jako každé jiné rodičovství vlastní – ba lepším, než jsou mnohá rodičovství sice vlastní podle zápisu v matrice, avšak špatná podle vztahu k dítěti.*“⁹⁵

Na otázku, kdo se může stát žadatelem o svěření dítěte do péče, odpovídá NECKÁŘ, osobou, nebo osobami, kteří žádají svěření dítěte do péče, se může stát jednotlivec, manželský pár, nebo také pár žijící v mimomanželském svazku. Rovněž se jimi mohou stát lidé, jež jsou bezdětní, ale také ti, co už mají své vlastní děti.⁹⁶

3.1 Historický vývoj NRP

Problematika náhradního rodičovství, péče o děti a rodinné soužití se vyvíjelo k dnešní podobě dlouho po celá léta a tak není divu, že vztah rodiny a dítěte prošel velmi obtížným vývojem, ne vždy se k dítěti přistupovalo jako k celostní, rovnocenné bytosti.

Již ve starém **Římě** bylo tradicí, že novorozenec byl porodní bábou položen k nohám otce a teprve ten rozhodl o životě či smrti vlastního dítěte. Podobně se tak odehrávalo i ve starověké Spartě, zde bylo dítě předloženo radě starších, která posuzovala, zda je dítě dostatečně zdravé, nebo má-li být svrženo do propasti. Odlišná situace však panovala v Thébách, svobodném městě, identickém se Spartou, tady ale platil zákaz usmrcení, nebo pohození dítěte. O osudu dítěte rovněž rozhodoval otec, pokud nejevil zájem, novorozeně bylo ohlášeno úřadu a ten je následně nabízel ke koupi. Postoje k nechtěným dětem zásadně

⁹⁵ MATĚJČEK, Zdeněk. *Rodičovství vlastní a rodičovství „náhradní“*. In kolektiv autorů: *Osvojení a pěstounská péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, s. 96 - 99

⁹⁶ NECKÁŘ, Petr. *Adopce a pěstounská péče, aneb, Jak na to*. Hradec králové: Statutární město Hradec Králové, 2009, s.3

ovlivnilo křesťanství. **Roku 312** bylo nařízeno úřadům, císařem Konstantinem, aby se postaraly o výchovu nechtěných dětí na císařovi náklady, což se bohužel později setkalo s nedostatkem financí. Poté bývaly děti předávány dobročinným občanům, ti bohužel mnohdy tohoto zneužívali a děti nutili k otrokářské práci. Převratná situace nastala se založením prvního nalezince **roku 787** v Miláně na podněty tamního arcibiskupa. Další známou je myšlenka vytápěných boxů v Rouenu, v 9. století připomínající dnešní babyboxy, do nichž bylo možné odkládat nechtěné novorozence.⁹⁷ První nalezince se u nás začali objevovat v období po třicetileté válce, v důsledku rychlého nárůstu velkého množství opuštěných dětí. Jedním z nejstarších ústavů založeným v Praze byl **z roku 1575 Vlašský špitál**. Dalším zřízením byl pražský nalezinec pro nemanželské děti.⁹⁸

Další pokus o státní instituci byl zrealizován **roku 1762**, kdy vydáním Dekretu Marie Terezie takovýto ústav vznikl, byla podporována myšlenka kolektivní výchovy sirotků v ústavech. V roce 1789 byla otevřena zemská porodnice a zároveň také nalezinec u sv. Apolináře v Praze.⁹⁹

Právní základy péče o osiřelé, opuštěné děti ustanovil **říšský obecní zákon**, který podněcoval obcím povinnost starat se o osoby, v nepříznivých životních situacích. **V roce 1868** v Čechách vydáním **zemského chudinského zákona č. 59 českého zákona**, vznikla okresům povinnost, poskytnout veřejnou pomoc a péči potřebným, jakožto zakládat okresní sirotčince a jiné sociální ústavy.¹⁰⁰

Další významnou institucí byl **Zemský výbor v Čechách pro péči o mládež**, zřízený v letech **1902**, jeho úlohou bylo poskytování příplatků rodinám, které měli v péči opuštěné dítě. **Od roku 1904** v jednotlivých okresech vznikaly organizace pod názvem **Okresní komise pro péči o mládež**. Vytvoření těchto komisí zároveň s úředními orgány pro blaho dítěte položili základní stavební kámen sociální péče o ohrožené děti u nás. Konkrétně **v období 1. Republiky (roku 1910) se uplatňovala instituce hromadného poručení**, poručenské soudy tak vybírali jednu, nebo skupinu osob, jež v případech, kdy nezletilé dítě z nějakého důvodu přišlo o rodiče, nebo je vůbec nemělo, ustanovená osoba jej zastupovala ku prospěchu jeho právních a výchovných zájmů. Teprve v roce **1931** byl vydán zákon

⁹⁷ GABRIEL, Zbyněk a Tomáš, NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 10-22

⁹⁸ BUBLEOVÁ, Věduna. *Historický vývoj péče o opuštěné děti u nás*. In kolektiv autorů: *Syndrom Can a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, 2007, s. 193-194

⁹⁹ GABRIEL, Zbyněk a Tomáš, NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 10-22

¹⁰⁰ BUBLEOVÁ, Věduna. *Historický vývoj péče o opuštěné děti u nás*. In kolektiv autorů: *Syndrom Can a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, 2007, s. 193-194

upravující **alimentační povinnost**. V těchto dobách také bývalo zvykem hájit zájmy ohrožených dětí, funkci zastupovali tzv. **veřejní poručníci**, dále sledovali konkrétní sociální případy a prováděli terénní práci. Dalším typem péče byli dětské **domovy pro děti v naléhavých případech**, sloužili jako přechodné zařízení, kde se děti měli tělesně a duševně zotavit, po krátkodobém pobytu v domově bylo možné dítě vrátit do původní rodiny, ovšem pouze došlo-li k nápravě situace, nebo se zahájil proces hledání nové pěstounské či adoptivní rodiny. Jednou z nejrozšířenějších byla **pěstounská péče**, jenž se dělila na pěstounskou péči „*nalezeneckou*“, ta navazovala na pobyt dítěte v nalezinci, dítě bylo svěřeno do péče cizích osob za úplatu, avšak později se muselo do ústavu vrátit. Pěstounská péče „*vytvářená*“ je taková situace, kdy děti byli umisťováni k předem vybraným pěstounům. Dále zde nalezneme pěstounskou péči v tzv. **rodinných koloniích**, děti byly umisťovány do rodin v sousedské blízkosti, byli tak snadno kontrolovatelné. Poslední formou náhradní rodinné péče bylo **svěřování dětí cizím osobám**, na základě dohody mezi rodiči a těmito lidmi.¹⁰¹

Na rozdíl od dnešních zvyků kdysi, byly zásady pro pěstouny definovány jednodušeji, bylo vyžadováno vysvědčení způsobilosti, ověřené farním či obecním úřadem a potvrzené obvodním nebo obecním lékařem, kdy lékař prověřoval fyzickou zdatnost, způsobilost pěstounky ke kojení, i vybavení obydlí, příjmy rodiny. Další kuriózní podmínkou bylo, že po šestém roce si pěstouni mohli zcela bezplatně dítě ponechat, nebo osm dní před dovršením šestého roku dítě i s domovskou knížkou do nalezince vrátit. Jinak tomu bylo na Slovensku, kde se vše odvíjelo od práva uherského, to znamená, že odložené děti byly závislé na dobročinnosti církve a charitativních organizací. Obrat nastal **rokem 1901**, kdy byl schválen **zákon o ústavní péči o mládež**, na jehož základě byly zřizovány v Košicích a Rimavské Sobotě dětské domovy. Za doby Československa, přestože šlo o jeden stát, měli obě strany na věc rozdílný názor, a tak na Slovensku platilo právo uherské, zatímco v Čechách a na Moravě se řídili dle rakouského zákoníku, který upravoval osvojení, jako jev, jež může uskutečnit muž i žena od 40 let věku, za souhlasu obou partnerů. Nejvýznamnějším krátkodobým projektem pěstounské péče je záchrana 669 židovských dětí v době protektorátu Čechy a Morava britským úředníkem **Nicholasem Wintonem**. V roce 1950 byla zrušena pěstounská péče, výjimkou byla příbuzenská péče, realizovaná po soukromé dohodě mezi rodiči a pěstouny, bez dohledu soudu. Vzhledem k právním úpravám **zákona o rodině č. 94 ze 4. 12. 1963** vešla v platnost preference rodinné výchovy před výchovou kolektivní. V roce

¹⁰¹ BUBLEOVÁ, Věduna. *Historický vývoj péče o opuštěné děti u nás*. In kolektiv autorů: *Syndrom Can a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, 2007, s. 193-194

1969 se v Praze konala ustavující schůze Sdružení přátel **SOS dětských vesniček** s předsedou Jiřím Dunovským. Sdružení se podařilo vybudovat dvě vesničky a to v Doubí u Karlových Varů

a ve Chvalčově na Kroměřížsku. Princip fungování vesniček spočíval v příjmu dětí, o které nebyl u osvojení zájem, tyto děti pobývali ve vesničkách, kde o ně pečovali trvalí vychovatelé – matky, roli muže zde zastával vedoucí vesničky, který měl na starosti administrativu. Jistým zlomem v náhradní rodinné péči od **roku 2000** v ČR bylo přijetí **Haagské úmluvy**, jež zaručovala možnost mezinárodního osvojení a také **zákona č.359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí**.¹⁰²

Již odedávna bylo běžné přijímání cizích opuštěných dětí do rodin náhradních, na bázi adopce, což vyjadřovalo proces vyvolení dítěte na rozdíl od dob dnešních, kdy je v popředí především zájem dítěte a jemu jsou „vyvoleni“ vhodní rodiče. Zastřešujícím orgánem pro náhradní rodinnou péči je **Ministerstvo práce a sociálních věcí**, na nižším stupni je zajišťována krajskými úřady a pověřenými obcemi.¹⁰³

¹⁰² GABRIEL, Zbyněk a Tomáš, NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 10-22

¹⁰³ BUBLEOVÁ, Věduna. *Současná situace a typy náhradní rodinné péče*. In kolektiv autorů: *Syndrom Can a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, 2007, s. 207

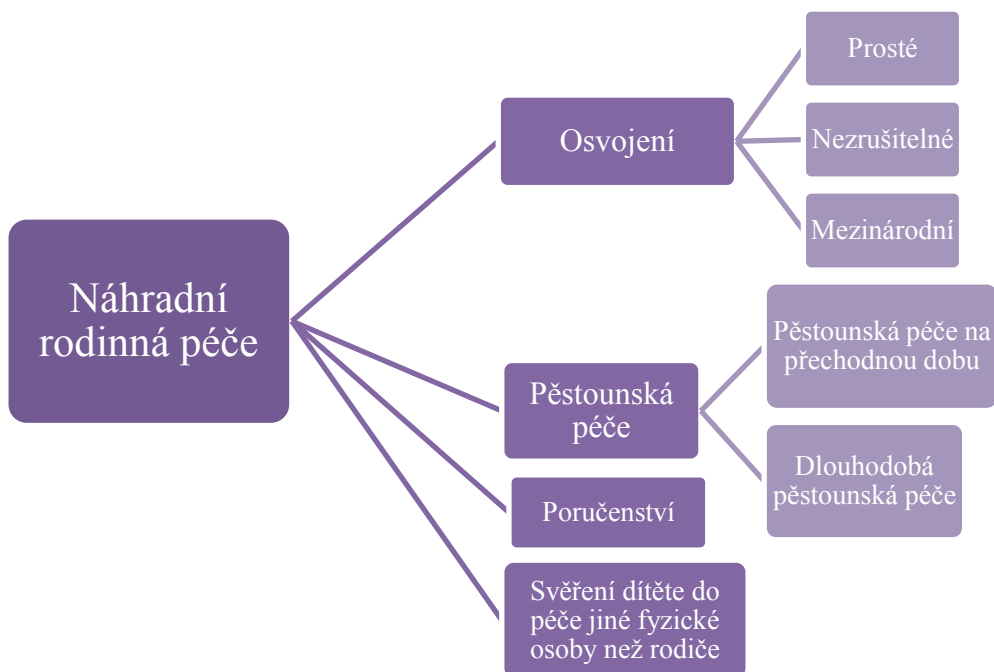
1575	• Vlašský špitál - pražský nalezinec, jež patřil k jedněm z nejstarších v Evropě. Do špitálu byli přijímáni děti do 1 roku věku.
1789	• Nalezinec u sv. Apolináře v Praze - určen pro nemanželské děti, přechodným stanoviskem dětí před odchodem do některé z forem NRP
1868	• Vydání zemského chudinského zákona v Čechách - zákony ve prospěch sociálně slabým, okresům nastala povinnost poskytnout veřejnou pomoc a péči potřebným
1902	• Zemský výbor v Čechách pro péči o mládež - výbor poskytoval příplatky rodinám, jež pečovali o cizí dítě
1904	• Okresní komise pro péči o mládež - základní jednotkou pro sociální práci v rámci péče o blaho dítěte
1910	• Instituce hromadného poručenství - soudy byly vybírány osoby, nebo skupiny osob, které v případě, že dítě zůstalo bez péče rodičů, jej tato osoba zastupovala, co se týče právních a výchovných zájmů
1931	• Legisativní změny - vydán zákon upravující alimentární povinnost, stanovení veřejných poručníků, jejichž úlohou bylo hájit zájmy dítěte
1963	• Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině - zabývá se úpravou vztahů a mechanismy v rodinném upořádání
1973	• Zákon č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči - upravující náležitosti PP
1999	• Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
2012	• Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník - účinný od 1.dubna 2014, nově v sobě zahrnuje rodinné právo, čímž byl zrušen zákon o rodině

Obrázek č. 3 - Historický vývoj u nás¹⁰⁴

¹⁰⁴ PITNEROVÁ, Dagmar.

V hloubi duše opuštěného dítěte se skrývá nespočet komplikovaných procesů, pocit opuštění osamělé dítě velmi těžce nese, jde o silné emoce zahrnující strach, touhu a vztek, že o něj nemá nikdo zájem, a že přišlo o nejbližší rodinu, proto navázat vztah v rodině nové je rovněž zdoluhavým jevem, který musí být doprovázen velkou dávkou trpělivosti.¹⁰⁵

Náhradní rodinná péče je poskytována především dětem v nepříznivé životní situaci, kdy se o ně rodiče neumí, nechtějí, nebo nemohou starat, jde o děti nezaopatřené a bez péče a protože tyto děti nemohou vyrůstat u své biologické rodiny je jim tato péče nahrazena formou náhradní rodinné péče. V naší republice se náhradní rodinná péče uskutečňuje prostřednictvím – osvojení, pěstounské péče, poručení a svěřením dítěte do péče jiné fyzické osoby, než rodiče.

Obrázek č. 4 - Schéma náhradní rodinné péče¹⁰⁶

¹⁰⁵ CAIRNS, Kate. *Attachment, trauma and resilience: therapeutic caring for children*. 1st Edition. London: British Association for Adoption and Forstering, 2002, s. 17 – 25

¹⁰⁶ Vlastní

3.2 Adopce

Osvojení je nejčastěji realizovanou formou náhradní rodinné péče, jedná se o nejlepší variantu pro opuštěné dítě, o dítě, jež postrádá rodinu. Tento způsob náhradní rodinné péče poskytuje dítěti nejen nové rodinné zázemí, ale také rodiče, protože přijetím dítěte do osvojení vznikají osvojitelům bezvýhradně stejná práva i povinnosti biologických rodičů.

Občanský zákoník uvádí: „*Předpokladem osvojení je takový vztah mezi osvojitelem a osvojencem, jaký je mezi rodičem a dítětem, nebo že tu jsou alespoň základy takového vztahu. Osvojení nezletilého musí být v souladu s jeho zájmy.*“¹⁰⁷

Dítě v osvojení se stává **novým dítětem rodičů se vším všudy**, proto o adopci usilují především bezdětné páry, mající potřebu ukojit touhu po rodičovství. O adopci stojí rovněž i rodiny s dítětem, dále také rodiny, kterým vlastní dítě bohužel zemřelo. Motivací osvojitelů je přání mít vlastní dítě.¹⁰⁸

Pokud budeme přemýšlet nad pojmy **adopce a osvojení**, jedná se o totéž označení procesu, kdy je dítě předáno do náhradní péče. O adopci se jedná v situacích, kdy dítě nemůže vyrůstat ve své původní rodině a proto je mu zajištěna výchova náhradní. Při hledání možností alternativ jak tuto výchovu dítěti poskytnout má vždy přednost náhradní rodinná výchova, než ta ústavní. Za náhradní rodinnou péči můžeme považovat takovou formu, kdy je dítě vychováváno jinými než biologickými rodiči v prostředí, které je co nejvíce podobné životu v přirozeném domově. Jestliže dítě nemůže dále pobývat u vlastní rodiny, náhradní se hledá nejdříve v jeho kruhu blízkých a příbuzných, teprve později, až v druhé řadě se volí ze zájemců o náhradní rodinnou péči. Adoptivní rodiče přijímají dítě jako by bylo jejich vlastní, mají práva a povinnosti biologických rodičů. BUBLEOVÁ uvádí: „*Osvojení vedle svého hlavního poslání, kterým je a zůstává nahradit nezletilému dítěti chybějící stabilní rodinné prostředí, přispívá výchovou, péčí a láskou zároveň k naplňování smyslu života osvojitelů, v jejichž rodině začíná osvojenec žít.*“¹⁰⁹ Osvojení jako takové, je upraveno v zákoně č.89/2012 Sb., občanský zákoník. Nepostradatelnou úlohu v této problematice zastává zákon č.359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, jež se zabývá především procesem vyřizování

¹⁰⁷ ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., ze dne 22. března 2012, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, část druhá – rodinné právo, §795

¹⁰⁸ ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, s. 17 - 18

¹⁰⁹ ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, s. 17 - 18

žádostí, posuzováním žadatelů. O svěřeni dětí do péče postupují soudy dle zákona č. 292/2013 Sb.¹¹⁰

ZEZULOVÁ tvrdí: „Osvojení neboli adopce se týká dětí, které jsou tzv. právně volné. Znamená to, že se jich rodiče vzdali hned po narození a toto svoje rozhodnutí stvrdili po uplynutí ochranné lhůty, která trvá šest týdnů, nebo že je splněna doba tzv. kvalifikovaného nezájmu, což je u novorozenců dva měsíce, u starších dětí šest měsíců.“¹¹¹ Děti, u kterých jsou tyto okolnosti platné, mohou být právně uvolněny a nabídnuty k adopci. Po uplynutí těchto lhůt jsou soudním rozhodnutím vymazány údaje o biologických rodičích v rodném listě a dítěti se vydá rodný list nový.¹¹²

V oblasti náhradní rodinné péče je za nejvhodnější alternativu považováno právě osvojení, totiž při tomto procesu, kdy si osvojitelé vezmou do péče dítě, vzniká mezi nimi vztah, jako mezi rodiči a dětmi, obdobně je tomu ve vztazích příbuzenských. Osvojitelé nabývají veškeré **rodičovské zodpovědnosti**, dítě získává jejich příjmení a **zanikají tak vztahy s původní biologickou rodinou dítěte**. Mezi osvojiteli a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl, dítě do péče mohou získat jen manželé, nebo jeden z nich za předpokladu souhlasu obou. V případě osvojení se lze ucházet o děti nezletilé, ale i zletilé.¹¹³ Osvojit zletilého je možné, jestliže jeho přirozený sourozenec je osvojen tímž osvojitelem, nebo byl-li v době podání návrhu o osvojení nezletilým, a také pokud v době nezletilosti o něho bylo pečováno jako o vlastního.¹¹⁴ K osvojení dítěte je třeba souhlasu rodiče, rovněž je příkládán význam vyjádření souhlasu osvojovaného dítěte.¹¹⁵ Pokud osvojované dítě dosáhlo věku 12 -ti let je vždy zapotřebí jeho souhlasu s osvojením.¹¹⁶ Existují situace, kdy potřeba souhlasu biologických rodičů zaniká a to, nýbrž rodiče soustavně po dobu šesti měsíců neprojevují o dítě opravdový zájem, dále jestliže nebyl projeven zájem o dítě po dobu dvou měsíců od porodu. Souhlas o osvojení dítěte může být podán nejdříve 6 týdnů od narození, písemně rodičem a to buď před soudem, nebo příslušným orgánem sociálně-právní ochrany

¹¹⁰ BUBLEOVÁ, Věduna. *Děti potřebují rodiče, rodiče potřebují děti*. In kolektiv autorů: *Osvojení a pěstounská péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, s. 13 -15

¹¹¹ ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, s. 15 - 16

¹¹² ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, s. 15 - 16

¹¹³ NOVOTNÁ, Věra a Vladimír, FEJT. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, s. 73-75

¹¹⁴ ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., ze dne 22. března 2012, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, část druhá – rodinné právo, §847

¹¹⁵ NOVOTNÁ, Věra a Vladimír, FEJT. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, s. 73-75

¹¹⁶ ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., ze dne 22. března 2012, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, část druhá – rodinné právo, §806

děti.¹¹⁷ Souhlasu rodiče dále není třeba, byl-li rodič zbaven rodičovské odpovědnosti, není schopen projevit svou vůli a zároveň tak rozpoznat následky svého jednání, nebo, zdržuje-li se na neznámém místě. Jestli je rodičem souhlas k osvojení poskytnut, lze ho po dobu tří měsíců odvolat, později pouze, pokud dítě nebylo ještě předáno do péče osvojitelů, nebo by bylo prospěšné, aby bylo v péči svých rodičů.¹¹⁸

Podle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, je dítě předáno do péče osvojitele: „*Před rozhodnutím o předání osvojovaného dítěte do péče budoucího osvojitele ihned poté, co dali oba rodiče souhlas k osvojení nebo ihned, jakmile to zdravotní stav dítěte dovolí, provede soud stejná šetření, která podle jiného právního předpisu provádí pro rozhodnutí o předání dítěte do péče před osvojením.*“¹¹⁹

PAZLAROVÁ uvádí: „*Osvojení je formou náhradní rodinné péče. Podmínkou pro osvojení je právní uvolnění dítěte. Právně volné dítě je rozhodnutím soudu svěřeno trvale do péče osvojitelů, kteří přebírají veškerá práva i povinnosti rodičů. Současně zanikají právní vazby dítěte vůči původní rodině.*“¹²⁰

Při uskutečnění procesu osvojení vzniká mezi osvojitelem a osvojencem vztah totožný s tím, jež mezi sebou mají rodiče a děti, stejně tak je to i s příbuzenskými vztahy. Osvojitelé nabydou plné rodičovské odpovědnosti za výchovu dítěte. Vztahy mezi osvojencem a původní biologickou rodinou zanikají. Uchazeči vhodnými pro osvojení jsou především ti, kteří uzpůsobením svého života zaručují, že péče o osvojené dítě bude pro něj prospěšná. Další náležitostí soudu je zjistit, jaký je zdravotní stav osvojitelů, jejich motivaci, výchovné a pečovatelské schopnosti a zkušenosti a také vyjádřit se, zda tyto skutečnosti nejsou v rozporu s účelem osvojení.¹²¹ V zákoně jsou definovány náležitosti, jež musí být soudem prošetřeny před předáním dítěte do péče, týkající se zejména: „*Vzájemné vhodnosti dítěte a osvojitele, se zřetelem na osobnost a zdravotní stav osvojitele i jeho sociální prostředí, zvláště bydlení a domácnost, jakož i schopnost osvojitele pečovat o dítě a pohnutky osvojitele*

¹¹⁷ NOVOTNÁ, Věra a Vladimír, FEJT. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, s. 73-75

¹¹⁸ ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., ze dne 22. března 2012, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, část druhá – rodinné právo, §817, §818

¹¹⁹ ČESKO. Zákon č. 292/2013 Sb., ze dne 12. října 2013, o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, hlava V., oddíl 4, pododdíl 1, §438

¹²⁰ PAZLAROVÁ, Hana. *Osvojení*. In: *Encyklopedie sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013, s. 468 - 469

¹²¹ BUBLEOVÁ, Věduna. *Současná situace a typy náhradní rodinné péče*. In kolektiv autorů: *Syndrom Can a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, 2007, s. 209 - 210

*k osvojení, dále osobnost a zdravotní stav dítěte, sociální prostředí, ze kterého dítě pochází, jakož i jeho statusová práva, etnické, náboženské a kulturní prostředí dítěte a osvojitele, dobu, po kterou bylo dítě v péči osvojitele.*¹²²

Zákon o rodině rozlišuje dva druhy osvojení, **osvojení nezrušitelné**, přičemž lze takto osvojit dítě starší jednoho roku, a také **osvojení prosté**, které je možno zrušit na návrh osvojitele, nebo osvojence.¹²³

Osvojení prosté, mnohdy označované jako osvojení I. Stupně. Osvojení může v tomto případě být zrušeno pouze soudem a to na žádost osvojitele, nebo osvojence z vážných důvodů. Při osvojení prostém jsou osvojitelé zapsáni do rodného listu dítěte, na místo biologických rodičů. **Osvojení nezrušitelné**, jestliže soud vydá pravomocné rozhodnutí o uznání osvojení II. stupně, nelze toto osvojení již zrušit. Rodiče nabývají plná práva a povinnosti biologických rodičů. Osvojení nezrušitelné je možné realizovat tehdy, je-li dítě starší jednoho roku.¹²⁴ Pokud se jedná o osvojení nezrušitelné, pak je v matrice místo rodiče zapsán právě osvojitel. Jestliže bude soudem rozhodnuto o osvojení prostém, po uplynutí tří let se i toto stává nezrušitelným, nelze jej tedy zrušit.¹²⁵ Co se týče obou forem, mají společné to, že dítě získává příjmení osvojitelů. Osvojiteli se mohou stát manželé, nebo jeden z nich, za předpokladu souhlasu druhého, nebo také manžel rodiče dítěte. Osvojit lze pouze dítě, které je právně volné, což znamená, že jeho rodiče podepsali písemný souhlas s právním aktem osvojení, další pohnutkou ke schválení aktu osvojení je neprojevení opravdového zájmu o dítě ze strany rodičů.¹²⁶ Osvojiteli se mohou stát fyzické osoby, u nichž se má za to, že osvojení dítěte bude přínosné.¹²⁷

Úmluva o právech dítěte zaručuje všem dětem, které z jakýchkoliv důvodů nemohou pobývat ve svém rodinném prostředí, právo na ochranu a pomoc ze strany státu a to formou poskytnutí náhradní rodinné péče. Státy, které se řídí Úmluvou a schvalují systém osvojení, jsou povinni uznat **mezinárodní osvojení dítěte**, jestliže se o něj nelze postarat v zemi jeho původu.

¹²² ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., ze dne 22. března 2012, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, část druhá – rodinné právo, §827

¹²³ BUBLEOVÁ, Věduna. *Současná situace a typy náhradní rodinné péče*. In kolektiv autorů: *Syndrom Can a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, 2007, s. 209 - 210

¹²⁴ GABRIEL, Zbyněk a Tomáš, NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 42 - 46

¹²⁵ NOVOTNÝ, Petr a kol. *Nový občanský zákoník, Rodinné právo*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, s. 113

¹²⁶ GABRIEL, Zbyněk a Tomáš, NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 42 - 46

¹²⁷ NOVOTNÁ, Věra a Vladimír, FEJT. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, s. 73-75

Postup mezinárodního osvojení se zahajuje na základě Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, kterou vypracovala Haagská konference mezinárodního práva soukromého v roce 1993, následně platnou pro Českou republiku v roce 2000, a spolu se zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dítěte umožňuje osvojení dětí do a z ciziny. Pověřeným ústředním orgánem zabývající se úkoly vyplývajícími z Úmluvy je **Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí v Brně**. Kompetencemi tohoto Úřadu je vést evidenci žadatelů o osvojení dítěte z ciziny, a také evidenci dětí, pro které se nenašli vhodní žadatelé o osvojení v České republice, Úřad je oprávněn vydat souhlas k osvojení dítěte do ciziny.¹²⁸ Úřad zajišťuje sociálně-právní ochranu ve vztahu k cizině, je podřízen Ministerstvu práce a sociálních věcí.¹²⁹ Od roku 2006 platí zákaz zprostředkování osvojení jinými právníky a fyzickými osobami, nebo institucemi, než orgány sociálně-právní ochrany dětí.¹³⁰

3.3 Pěstounská péče

Další formou NRP je zajištění **pěstounské péče**. Dítě je namísto ústavní výchovy, vychováváno v rodině. Důležitou informací je, že biologickým rodičům zůstávají jejich práva, to znamená, že mají nadále možnost se s dítětem stykat, případně i požádat o vrácení dítěte do péče.

Dle BUBLEOVÉ: „*Soud může svěřit dítě do pěstounské péče fyzické osobě, jestliže zájem dítěte vyžaduje svěřeni do takové péče a osoba pěstouna poskytuje záruku řádné výchovy dítěte.*“¹³¹

Zákon č. 359/1999 Sb., o SPOD uvádí : „*Pro účely tohoto zákona se jako pěstounská péče posuzuje péče o dítě poskytovaná osobou pečující, nebo skutečnost, že je fyzická osoba osobou v evidenci.*“¹³²

¹²⁸ NOVOTNÁ, Věra a Vladimír, FEJT. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, s. 75 - 76

¹²⁹ NOVOTNÁ, Věra, Eva, BURDOVÁ a Jana, RIEDLOVÁ-JURKOVÁ. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Vyd. 1. Ostrava: Anag, 2014, s. 32

¹³⁰ NOVOTNÝ, Petr a kol. *Nový občanský zákoník, Rodinné právo*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, s. 114 - 115

¹³¹ BUBLEOVÁ, Věduna. *Současná situace a typy náhradní rodinné péče*. In kolektiv autorů: *Syndrom Can a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, 2007, s. 212

¹³² ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, část pátá, hlava I., §47a(1)

Příčemž **osoba pečující a osoba v evidenci** má právo na pomoc při zajištění trvalé, nebo dočasné pomoci o osobní péči o svěřené dítě, jestliže je osoba dočasně práce neschopnou, ošetřuje-li osobu blízkou, při narození dítěte, vyřizování nezbytných osobních záležitostí, a při úmrtí osoby blízké. Z toho vyplývá, že osoba v evidenci, nebo osoba pečující má nárok na poskytnutí pomoci v případech, kdy z faktických důvodů nemůže o dítě sama pečovat. Osoba má také právo na oddech, to znamená, že je jí po dobu alespoň 14 kalendářních dní zajištěna celodenní péče o svěřené dítě. Pozornost je také věnována prevenci formou psychologické a terapeutické pomoci. Osoby mají nárok na zprostředkování bezplatného zvyšování znalostí.¹³³

Pěstounství jako takové slouží především k poskytnutí péči dětí, které nemohou být osvojené, jedná se například o děti jiného etnika, děti, které nejsou zcela zdravé, starší děti, sourozenecké skupiny a děti, o které mají jejich rodiče zájem, ale bohužel nemají dlouhodobě uzpůsobeny podmínky pro jejich výchovu.¹³⁴

Jedná se o uměle vytvořenou rodinnou jednotku, její kvalita souvisí zejména s motivací výkonu pěstounské péče, systémem hodnot dané rodiny, nebo také s osobnostními předpoklady pěstouna. Mezi nejčastější příčiny stát se pěstounem je touha mít vlastní dítě, mít určitý smysl života, společenské začlenění, také pomoc potřebnému dítěti. Mezi méně příznivé podklady můžeme zmínit také myšlenku – mít někoho v období stáří, dědice, snaha vyrovnat se jiným rodinám.¹³⁵

Stát na základě soudního rozhodnutí za určitých podmínek svěřuje dítě dočasně do **péče jiné osoby**, přičemž tato osoba nabývá část práv a povinností podobných těm rodičovským, mezi pěstounem a dítětem nevzniká příbuzenský vztah. Pěstoun není zákonným zástupcem dítěte, nemá k němu vyživovací povinnost, ta náleží rodičům, jakož i hlavní slovo při důležitých rozhodováních.¹³⁶

Legislativní rámeček pěstounské péče je zastřešen zákonem č. 359/1999 Sb., SPOD, ve znění pozdějších předpisů a také zákonem č. 89/20012 Sb., občanským zákoníkem, ve znění pozdějších předpisů a zákonem.¹³⁷ Jedná se o státem garantovanou formu náhradní rodinné péče, přičemž je podle zákona č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších

¹³³ NOVOTNÁ, Věra, Eva, BURDOVÁ a Jana, RIEDLOVÁ, JURKOVÁ. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Vyd. 1. Ostrava: Anag, 2014, s. 321 - 328

¹³⁴ ZEŽULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, s. 16

¹³⁵ SOBOTKOVÁ, Irena. *Pěstounské rodiny: jejich fungování a odolnost*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2003, s. 51

¹³⁶ PAZLAROVÁ, Hana. *Osvojení*. In: *Encyklopedie sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013, s. 466 - 467

¹³⁷ BUBLEOVÁ, Věduna. *Děti potřebují rodiče, rodiče potřebují děti*. In kolektiv autorů: *Osvojení a pěstounská péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, s. 15 - 16

předpisů, zajištěno dostatečné hmotné zabezpečení dítěte a přiměřená odměna pěstounům.¹³⁸ Pěstounská péče podléhá pravidelné kontrole ze strany státu, dohled je zajištěn orgánem sociálně-právní ochrany dětí, prostřednictvím sociálních pracovníků.¹³⁹

Dávky pěstounské péče jsou stanoveny zákonem č. 359/1999 Sb., o SPOD: „*Dávkami pěstounské péče jsou – příspěvek na úhradu potřeb dítěte, odměna pěstouna, příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení osobního motorového vozidla, příspěvek při ukončení pěstounské péče.*“¹⁴⁰

Povinnostmi pěstouna je řádně pečovat o svěřené dítě, právo zastupovat jej má jen v běžných věcech, důvodem je, že tato kompetence i nadále náleží rodičům. Pěstounská péče bývá ukončena dnem, kdy svěřené dítě nabude zletilosti, může být také zrušena a to ze závažných důvodů, rozhodnutím soudu. Osoba, která vykonává pěstounskou péči má nárok na příspěvek na úhradu potřeb pro dítě, za výkon pěstounské péče je pěstounovi vyplácena měsíční odměna za každé svěřené dítě, dále je mu poskytnut příspěvek při převzetí dítěte, příspěvek na zakoupení motorového vozidla. Vyživovací povinnost přesto, že jsou děti v pěstounské péči, náleží rodičům, nebo jiným osobám určeným soudem k výživě dítěte.¹⁴¹ Jestliže nebyli biologičtí rodiče omezeni v rodičovské odpovědnosti, nebo jí zcela zbaveni, dále pokud její výkon nebyl omezen, zůstávají i nadále zákonnými zástupci dítěte.¹⁴² Do péče pěstouna může soud svěřit dítě po dobu, po kterou trvá překážka bránící rodičům v osobní péči o dítě. Rodiče i nadále mají vůči dítěti povinnosti a práva, s výjimkou těch, které soud stanovil pěstounovi. Rodiče mohou s dítětem komunikovat i se s ním stýkat. Pěstoun je povinný udržovat, rozvíjet a podporovat vztahy mezi dítětem a jeho blízkými.¹⁴³

Možnou variantou je i **pěstounská péče na přechodnou dobu**, do které jsou umístovány děti na návrh orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Tato péče je poskytována zejména po dobu, po kterou rodič není schopen se o dítě ze závažných důvodů starat, do doby

¹³⁸ BUBLEOVÁ, Věduna. *Současná situace a typy náhradní rodinné péče*. In kolektiv autorů: *Syndrom Can a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, 2007, s. 213

¹³⁹ ZEŽULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, s. 145

¹⁴⁰ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, část pátá, hlava II., §47e

¹⁴¹ NOVOTNÁ, Věra a Vladimír, FEJT. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, s. 71 - 72

¹⁴² BUBLEOVÁ, Věduna. *Současná situace a typy náhradní rodinné péče*. In kolektiv autorů: *Syndrom Can a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, 2007, s. 212

¹⁴³ ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., ze dne 22. března 2012, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, část druhá – rodinné právo, §959, §960, §967

pravomocného rozhodnutí soudu o nepotřebnosti souhlasu rodičů k osvojení, nebo po dobu, kdy po jejím uplynutí lze dát souhlas rodiče s osvojením. Jestliže je dítě svěřeno do této péče, má soud povinnost alespoň jednou za tři měsíce prošetřit, zda i nadále trvají důvody, pro které bylo dítě do pěstounské péče umístěno. **Pěstounská péče v zařízení pro výkon pěstounské péče** je upravena zákonem č. 359/1999 Sb., o SPOD, ve znění pozdějších předpisů, jde o péči, která je vykonávána pěstouny na základě dohody v zařízení pro výkon pěstounské péče.¹⁴⁴

Pěstounská péče je realizována, jestliže původní rodiče nesouhlasí s osvojením, nebýt pěstounství museli by za těchto podmínek děti zůstat v ústavní péči. Právním pěstounem je zastupovat dítě pouze však v omezeném rozsahu, veškerá zásadnější rozhodnutí se bohužel neobejdou bez souhlasu zákonného zástupce dítěte. Zvláštní formou náhradní rodinné péče je tzv. **příbuzenská pěstounská péče**, která je vykonávána převážně prarodiči, někdy staršími sourozenci, i vzdálenějšími příbuznými. V praxi existují dvě formy pěstounské péče, a to skupinová a individuální. Přičemž **individuální pěstounská péče** je zpravidla uskutečňována v rodinném prostředí. Naproti tomu **skupinová pěstounská péče**, probíhá v zařízeních pro výkon pěstounské péče, nebo v SOS dětských vesničkách. SOS dětské vesničky jsou zřízeny jako skupinky domečků, které představují Vesničku, každý domek obývá spolu se svěřenými dětmi matka – pěstounka, popřípadě tety, které se podílejí na péči o děti.¹⁴⁵

Dalšími typy péče o děti, u kterých přirozené rodinné prostředí neplní svoji funkci, jsou **pěstounská péče na přechodnou dobu a hostitelská péče**. **Pěstounská péče na přechodnou dobu**, představuje dočasnou péči o děti, u kterých se předvídá, že k řešení jejich situace dojde v blízké době, a to buďto návratem do původní rodiny, nebo setrváním v dlouhodobé náhradní rodinné péči, v osvojení. Tato péče poskytuje dítěti plnou citovou oporu s respektem na práva biologických rodičů, také zde probíhá příprava na situaci, kdy by dítě mohlo být předáno k adopci. Pěstounská péče na přechodnou dobu pomáhá rodičům v péči o děti při závažných situacích, například je-li rodič ve výkonu trestu, dlouhodobě nemocný apod. Pěstounské rodiny udržují kontakt s původní rodinou dítěte, i když je v té či oné péči. Pěstounská péče na přechodnou dobu plní funkci respitní, doprovodnou, spolupracuje s biologickou rodinou, poskytuje jim podporu.¹⁴⁶ NOVOTNÝ a kol. konstatuje : *„Tato forma počítá s časovým omezením pěstounství na dobu, kdy pro nějakou dočasnou závažnou překážku o dítě nemohou pečovat rodiče, nebo ještě dítě nemohlo být svěřeno do*

¹⁴⁴ BUBLEOVÁ, Věduna. *Současná situace a typy náhradní rodinné péče*. In kolektiv autorů: *Syndrom Can a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, 2007, s. 215

¹⁴⁵ GABRIEL, Zbyněk a Tomáš, NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 51 -52

¹⁴⁶ ZEŽULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012, s. 171 - 176

*péče budoucích osvojitelů.*¹⁴⁷ Pěstounská péče na přechodnou dobu může trvat v časovém rozmezí nejdéle jeden rok, přičemž zůstávají zachovány všechny vztahy k původní rodině, včetně vyživovací povinnosti rodičů. Krajský úřad vede pro účely zajištění této péče evidenci osob, které mohou pěstounskou péči na přechodnou dobu vykonávat. Uchazeči jsou do evidence řazeni na základě podané žádosti na obecním úřadu obce s rozšířenou působností. Do evidence jsou uchazeči řazeni na základě odborného posouzení mající vhodné předpoklady po výkon této péče s ohledem na její krátkodobost.¹⁴⁸ **Hostitelská péče** zaručuje dětem z dětských domovů víkendové, či prázdninové pobyty v hostitelských rodinách. Hostitelská péče je využívána zejména dětmi, u kterých nemohlo z různých důvodů dojít k osvojení, většinou jsou to děti odrostlé, nebo děti, jež nejsou právně volné a zůstávají v kontaktu se svými rodiči. Návštěvy v hostitelských rodinách nabízí dětem zažití běžného rodinného fungování, navázání nových vztahů, a osvojení si návyků vhodných pro vstup do samostatného života.¹⁴⁹ Je vhodná především pro starší děti, jež dlouhodobě pobývají v ústavní výchově. Doprovázející rodiny se snaží dětem odcházejícím z ústavních zařízení pomoci se vstupem do běžného života. Jde o druh návštěv, kdy děti mimo ústav získávají nové zkušenosti, účastní se různých seminářů o životních situacích po boku hostitele. Hostitelské rodiny navazují vztahy s těmito dětmi na bázi dobrovolnictví.¹⁵⁰

3.4 Další formy NRP

Jinak tomu je, co se týče **poručenství**, poručník má vůči dítěti všechna práva a povinnosti rodiče, ovšem s výjimkou vyživovací povinnosti. Poručenství je realizováno pokud, nezletilé dítě přijde o rodiče, také jsou-li tito zbaveni rodičovské zodpovědnosti, nebo jim byla tato zodpovědnost pozastavena a nemají způsobilost k právním úkonům v celém rozsahu, pak je dítěti ustanoven poručník. Poručník má za úkol nezletilé dítě vychovávat, zastupovat a spravovat jeho majetek místo rodičů. Jestliže poručník na sebe převezme veškerou rodičovskou zodpovědnost v plném rozsahu a o dítě osobně pečuje, je mu státem poskytovaná dávka státní sociální podpory, a když je potřeba, tak dávky sociální péče.¹⁵¹

¹⁴⁷ NOVOTNÝ, Petr a kol. *Nový občanský zákoník, Rodinné právo*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, s. 180 - 182

¹⁴⁸ NOVOTNÝ, Petr a kol. *Nový občanský zákoník, Rodinné právo*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, s. 180 - 187

¹⁴⁹ NOVOTNÝ, Petr a kol. *Nový občanský zákoník, Rodinné právo*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, s. 180

¹⁵⁰ ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012, s. 171 - 176

¹⁵¹ NOVOTNÁ, Věra a Vladimír, FEJT. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, s. 73

Zákon říká: „*Není-li tu žádný z rodičů, který má a vůči svému dítěti vykonává rodičovskou odpovědnost v plném rozsahu, soud jmenuje dítěti poručníka.*“¹⁵²

Ustanoveným poručníkem bývá zejména ten, jehož doporučili rodiče, nebyl-li doporučen nikdo, ustanoví jím soud některého z příbuzných, nebo blízkých osob dítěti. Jestliže soud nemohl určit fyzickou osobu jako poručníka, stane se jím orgán sociálně-právní ochrany. Poručník, jednající o závažném rozhodnutí týkajícím se dítěte, tak může jednat pouze za souhlasu soudu. Pokud soudem ustanovený poručník bude o dítě osobně pečovat, a zastupovat rodičovskou roli v plném rozsahu, nastupuje na místo rodičů. Výkon poručenství je pod neustálým dohledem soudu, jemuž je nutné průběžně poskytovat zprávy o osobě poručenice, jeho výchovy a správy majetku. Soud může také poručníka odvolat, nespĺňuje-li jemu uložené práva a povinnosti.¹⁵³

Poručníkem může soud jmenovat pouze osobu, která je svéprávná, zletilá a svým způsobem života zaručuje, že je schopna tuto funkci zvládnout. Všechna rozhodnutí poručníka podléhají ke schválení soudu, musí také soudu podávat zprávy o osobě dítěte a jeho vývoji.¹⁵⁴

Poručník se stává zákonným zástupcem dítěte s právy a povinnostmi rodiče, výjimkou mu však je povinnost výživy. Soud jmenuje dítěti poručníka, pokud rodiče dítěte nežijí, nebo nejsou známi, rodiče byli zbaveni rodičovské odpovědnosti, nebo jim tento výkon byl pozastaven, mají omezenou svéprávnost. Do poručenské péče nemohou rodiče žádným způsobem zasahovat. Do této péče bývají svěřovány děti, které jsou sice právně volné, ale nedaří se jim najít osvojitele z důvodu duševního a zdravotního znevýhodnění, vyššího věku, nebo ostatních handicapů. Do doby, než je dítěti určen poručník, vykonává jeho úlohu orgán sociálně-právní ochrany dětí, přičemž se o ní hovoří jako o tzv. **veřejném poručenství**.¹⁵⁵

Svěření dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče, se provádí především, zaručuje-li fyzická osoba souhlas s převzetím do péče, a bude vést dítě k řádné výchově. O svěření dítěte

¹⁵² ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., ze dne 22. března 2012, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, část druhá – rodinné právo, §928

¹⁵³ BUBLEOVÁ, Věduna. *Současná situace a typy náhradní rodinné péče*. In kolektiv autorů: *Syndrom Can a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, 2007, s. 216 - 217

¹⁵⁴ ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., ze dne 22. března 2012, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, část druhá – rodinné právo, §932, §934

¹⁵⁵ NOVOTNÝ, Petr a kol. *Nový občanský zákoník, Rodinné právo*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, s. 171 - 173

do péče rozhoduje soud, při svém výkonu dává přednost příbuzným osobám dítěte a následně vymezí rozsah práv a povinností fyzické osoby k dítěti.¹⁵⁶

Pokud o dítě nemůže pečovat žádný z rodičů, ani poručník, je dítě soudem svěřeno do péče jiného člověka. Osoba, které je dítě svěřeno musí mít bydliště na území ČR, a také vyjádřit souhlas s péčí o dítě. Povinnosti a práva pečující osoby vymezí soud.¹⁵⁷

Jak uvádí BUBLEOVÁ: „Podle ustanovení §45 zákona o rodině může soud, vyžaduje-li to zájem dítěte, rozhodnout o jeho svěřením do péče jiné fyzické osoby než rodiče, poskytuje-li tato osoba záruku řádné výchovy a se svěřením souhlas.“¹⁵⁸

Svěření do péče jiné osobě je vždy přednější, než umístit dítě do ústavu. Při rozhodování o svěřením dítěte do péče jiné osobě se vždy zkoumá, jestli je to v souladu se zájmy dítěte, zda-li se místo bydliště pečující osoby nachází na našem území, souhlas osoby o svěřením dítěte do péče, a jestli poskytuje záruky řádné péče o dítě. Vyživovací povinnost, stejně tak jako rodičovská práva náleží rodičům.¹⁵⁹

Rozhodnutí o tom, zda si vzít do vlastní péče biologicky cizí dítě je záležitostí přijetí své neplodnosti, nebo zkrátka toho, že vlastní dítě osoba mít nemůže. S podáním žádosti o **zprostředkování náhradní rodinné péče** se osoba, nebo osoby následně obracejí na příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností, ve větších městech na magistrát, na pracoviště sociálně-právní ochrany dětí odboru sociálních věcí. Procesem zprostředkování jsou uchazeči doprovázeni sociální pracovníci, která má na starosti celou agendu náhradní rodinné péče. **Při podání žádosti**, uchazeči přikládají kopii **dokladu o státním občanství**, nebo povolení k dlouhodobému či trvalému pobytu, nesmí být opomenuty **fotografie žadatelů**, tyto fotografie jsou zpravidla tím prvním, co členové poradního sboru hodnotí. Nutným dokumentem je samozřejmě **zpráva o zdravotním stavu žadatelů**, lékař vyhodnocuje zdravotní stav a v případě závažnějších zdravotních problémů nemusí svěřením dítěte do péče doporučit. **Potvrzení o stálém příjmu** od zaměstnavatele, mnohdy společně i s posudkem je další nutnou náležitostí. Nedílnou součástí je rovněž **zpráva o sociálních poměrech**, vykonanou návštěvou v domově žadatelů sociální pracovníci obecního úřadu obce

¹⁵⁶ NOVOTNÁ, Věra a Vladimír, FEJT. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, s. 71

¹⁵⁷ ČESKO. Zákon č. 89/2012 Sb., ze dne 22. března 2012, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, část druhá – rodinné právo, §953, §954, §955

¹⁵⁸ BUBLEOVÁ, Věduna. *Současná situace a typy náhradní rodinné péče*. In kolektiv autorů: *Syndrom Can a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: IREAS, 2007, s. 209

¹⁵⁹ NOVOTNÝ, Petr a kol. *Nový občanský zákoník, Rodinné právo*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, s. 179

s rozšířenou působností. Tato zpráva je nejdůležitějším ukazatelem o životě žadatelů pro psychologa, je to zhodnocení jejich předpokladů pro výkon náhradní rodinné péče s přihlédnutím na jejich sociální a bytové podmínky. I když každá zpráva má určité povinné penzum, pracovnice posuzuje zejména dojmy, které nabyla při jednání s uchazeči. Do této kategorie patří například, odolnost manželského vztahu, výchovné a pečovatelské postoje, zkušenosti s péčí o dítě, pracovnice zde zmiňuje i představy a nároky na dítě. **Opis z rejstříku trestu** je bezpodmínečně nutný, v opisu najdeme veškeré tresty, za které byl žadatel během svého života odsouzen, jedná se i o ty, již zahlazené. Uchazeči přikládají **písemný souhlas s absolvováním přípravy na přijetí dítěte**, jde o zážitkové, ale i teoretické školení, jenž rozšiřuje znalosti pro výkon osvojitelství, nebo pěstounské péče. Pracovníkem na úřadu obce s rozšířenou působností je vydán **posudek**, kde jsou vyhodnoceny poskytnuté informace. Cílem pracovníka je shromáždit veškeré údaje spisové dokumentace žadatelů, a poté celou žádost předat k řízení příslušnému krajskému úřadu.¹⁶⁰

Po odeslání spisové dokumentace je na řadě **posouzení krajským úřadem**. Úřad posuzuje zejména zdravotní stav žadatelů, a zajišťuje jim přípravu na přijetí dítěte do rodiny. Po ukončení přípravy následuje psychologické vyšetření, jež zaručuje vhodnost žadatelů a jejich připravenost na péči o dítě vyžadující specifické potřeby. Výsledek rozhodne o tom, zda žadatelé budou či nebudou zařazeni do evidence uchazečů o náhradní rodinnou péči. Zařazení uchazeči následně čekají na **nabídku dítěte**. V rámci hledání dítěte se uplatňuje vhodnost nových rodičů pro dítě, nikoliv opačně, upřednostněn je zejména zájem dítěte. Čekací lhůta není nikde stanovena, mnohdy se jedná o nejdelší cyklus celého procesu osvojení, nebo pěstounské péče. Komplikovanou situací je vysoký počet žadatelů na jedno dítě, rozhodování je pak velmi obtížné. V rámci krajských úřadů se schází komise – **poradní sbor**, který vyhodnocuje výběr žadatelů. Funkcí poradního sboru je doporučit vhodné žadatele pro určité dítě vedené v evidenci krajského úřadu. Poradní sbor je tvořen odborníky sociálně-právní ochrany, jedná se o zástupce z oboru pediatrie, psychologie, pedagogiky, ze školských, sociálních, nebo zdravotnických zařízení, zaměstnance sociálně-právní ochrany dětí z krajského úřadu a úřadu obcí s rozšířenou působností. Kompetencí sboru je pouze doporučovat vhodné žadatele pro projednávané dítě. Poslední fází procesu žádání o dítě je jeho **převzetí do péče**, jakmile se poradní sbor shodne na vhodnosti žadatelů ke konkrétnímu dítěti, jsou tito vyzváni, aby se dostavili na příslušný krajský úřad, kde budou projednány

¹⁶⁰ GABRIEL, Zbyněk a Tomáš, NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2008, 71- 79

všechny důležité informace o dítěti, o poměrech, ze kterých vzešlo, zdravotním stavu atp. Jestliže se žadatelé po zvážení všech skutečností rozhodnou pro návštěvu dítěte obdrží od krajského úřadu písemné potvrzení o vhodnosti, na základě kterého mohou dítě v zařízení navštívit. Doba před přijetím dítěte do vlastní péče je závislá na hloubce vzájemného sblížení. Pozitivním po stránce navázání kontaktu jsou časté několikahodinové návštěvy, vycházky. Ode dne, kdy žadatelé obdrží oznámení o vhodnosti, jim běží 30 hodinová lhůta, během které je nutné, aby si na obci s rozšířenou působností zažádali o svěřeni dítěte do zkušební, předadopční, nebo předpěstounské péče. Tato zkušební doba pobytu dítěte musí trvat nejméně tři měsíce, po uplynutí lhůty rozhoduje soud o svěřeni do péče na základě zpráv poskytnutých sociální pracovníci, jejíž povinností je navštěvovat dítě v rodině a také zprávu psychologa.¹⁶¹

	OSVOJENÍ	PĚSTOUNSKÁ PÉČE	PĚSTOUNSKÁ PÉČE NA PŘECHODNOU DOBU	PORUČENSTVÍ
KDY JE MOŽNÉ DÍTĚ PŘEDAT DO PÉČE	od 6.týdne věku dítěte	od narození	od narození	od narození
DOBA TRVÁNÍ PÉČE	neomezeně	do dosažení plnoletosti	maximálně 1 rok	do dosažení plnoletosti
RODIČOVSKÁ PRÁVA	zanikají	zůstávají	zůstávají	Zanikají
KONTAKT S BIOLOGICKOU RODINOU	ne	ano	ano	Ano
FINANČNÍ ODMĚNA	ne	ano	ano	Ano

Obrázek č. 5 - Schéma institucí NRP a jejich náležitosti:¹⁶²

¹⁶¹ GABRIEL, Zbyněk a Tomáš, NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2008, s. 79 - 97

¹⁶² Zpracováno autorkou

SHRNUTÍ

Instituce náhradní rodinné péče je vhodnou alternativou zabezpečení pomoci dětem, jež z vážných důvodů nemohou i nadále setrvat v původní rodině. Jde o dlouhodobou i krátkodobou formu zajištění náhradních rodinných podmínek dítěti nahrazující péči biologické rodiny. Je poskytována dětem ohrožených na zdraví, tělesném a duševním vývoji. Jde o děti, o které se jejich rodiče neumějí, nechtějí, nebo nemohou starat.

4 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

Výzkumná část bakalářské práce se zabývá změnami kompetencí obecních úřadů obcí s rozšířenou působností v oblasti náhradní rodinné péče, které přinesla novela zákona č. 359/1999 Sb., přičemž je ovlivněna i novelizací občanského zákoníku. Výzkum jsme zaměřili na pracovníky obecních úřadů obcí s rozšířenou působností, zabývající se oblastí náhradní rodinné péče, s účelem, zjistit, jak vnímají změny provedené novelou, jaké nové povinnosti a pravomoci jim novela přinesla, a jakým způsobem jsou schopni se s novými náležitostmi vypořádat.

4.1 Cíle a metodologie

Cílem výzkumného šetření je zkoumat názory odborníků na provedené změny v zákoně, a zjistit jaké dopady má novela v praxi.

Pro splnění hlavního cíle, byly vymezeny **cíle dílčí**:

Analyzovat změny uvedené v zákoně č. 359/1999 Sb.

Obeznamit, jaké změny novela přinesla, v čem se výkon sociálně-právní ochrany dětí liší, co je přínosné a co nikoliv.

Zkoumat úskalí novely v praxi.

Znát názory odborníků, jež vykonávají práci, která je podmíněna příslušnému zákonu, jejich reakce a připomínky.

V rámci metodologie jsme zvolili **kvalitativní výzkumné šetření**. Jak uvádí HENDL, **kvalitativní výzkum**, je typem pružné metody sběru dat. Na začátku výzkumu je zvoleno téma a k němu jsou sestaveny základní výzkumné otázky. Výhodou je, že otázky mohou být v průběhu výzkumu upravovány, nebo doplněny, při sběru dat dochází k vytváření hypotéz, na základě kterých je možno s výzkumným plánem hýbat. Výzkumník pracuje způsobem vyhledávání a analýzou odpovědí shodujících se s výzkumným cílem, jsou jím prováděny deduktivní a induktivní závěry. Výzkumník je terénním pracovníkem, který je v neustálém kontaktu s cizími lidmi. Sběr dat kvalitativního výzkumu probíhá na dlouhodobé bázi, výzkumný proces má longitudinální charakter. Výzkumník sám, na základě svých rozhodnutí, vybírá místa a jedince, které budou cílové pro výzkum. Zpráva z výzkumu obsahuje popis

místa zkoumání, přepis rozhovorů a poznámek zaznamenaných výzkumníkem.¹⁶³ Při úvahách nad zvolením metodologie v rámci kvalitativního výzkumu je důležité, aby výzkumník měl jasno v tom, za jakým účelem výzkum realizuje, jaká jsou jeho stanoviska, a jak bude provádět analýzu získaných dat. Vzniklé hypotézy nelze zobecňovat, protože jsou platné jen pro respondenty, se kterými byl výzkum uskutečněn. Hlavními kritérii kvalitativního výzkumu jsou pravdivost, důvěryhodnost, přenositelnost a spolehlivost.¹⁶⁴

Při výběru **metody** pro sběr dat se posuzuje zejména to, jaké informace při výzkumném šetření chceme získat, ale také od koho. Bývá doporučováno si nejprve připravit plán, jak bude celý výzkum realizován, jaká bude jeho organizace, dále je třeba učinit vhodná opatření při zabezpečení osobních dat vůči zneužití.¹⁶⁵

Pro výzkumné šetření sběru dat jsme zvolili metodu **rozhovoru**. HENDL rozlišuje rozhovor strukturovaný s otevřenými otázkami, polo strukturovaný, dále neformální, rozhovor narativní, fenomenologický. Pro náš výzkum jsme zvolili rozhovor **strukturovaný**, tedy rozhovor s předem připravenými otevřenými otázkami, na něž chceme u zvolených respondentů získat odpovědi. Tím, že otázky jsou předem formulovány, předchází strukturovaný rozhovor možným změnám otázek, a tak je pravděpodobné, že získaná data se nebudou v jednotlivých rozhovorech strukturně odlišovat. Výhodou je snadná analýza dat, díky rychlé lokalizaci odpovědí v přepisu rozhovoru.¹⁶⁶ Podle ŠVARŤÍČKA prostřednictvím rozhovoru zkoumáme určité členy nějakého uskupení, s cílem získat pochopení jejich názorů. Rozhovor není sestaven pouze ze samotného rozhovoru a jeho přepisu, ale i jeho přípravy, zvolení metod, vlastního dotazování, doplňkových otázek, reflexe rozhovoru, analýzy získaných informací a jejich prezentace.¹⁶⁷

Cílovou skupinou výzkumného šetření jsou pracovníci orgánu sociálně-právní ochrany, pracující v oblasti náhradní rodinné péče. Výzkumné šetření bylo zaměřeno na pracovníky SPOD, kteří svou práci vykonávají na úřadě obcí s rozšířenou působností. Z důvodu

¹⁶³ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, s. 49 - 52

¹⁶⁴ ŠVARŤÍČEK, Roman, Klára, ŠEĐOVÁ a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, s. 12, 28

¹⁶⁵ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, s. 161 - 162

¹⁶⁶ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005, s. 173 - 174

¹⁶⁷ ŠVARŤÍČEK, Roman. *Hlubkový rozhovor*. In: *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, s. 159 - 161

zachování mlčenlivosti, kterou byly podmíněny poskytnuté rozhovory, podle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, nejsou uvedeny žádné důvěrné informace týkající se respondentek, podepsaný souhlas s rozhovorem a audionahrávkou je uložen u autorky práce.

V průběhu měsíce ledna 2015 jsme na základě výzkumných cílů empirické části vytvořili strukturu otázek rozhovoru určených pro pracovníky sociálně-právní ochrany dětí OÚORP v oblasti náhradní rodinné péče. V měsíci březnu jsem se s oslovenými pracovníky sešla s cílem uskutečnit tematicky zaměřený rozhovor. Rozhovor probíhal v místě pracoviště daných pracovníků, které s rozhovorem souhlasily, byl anonymní, respondenty podepisovaly pouze souhlas s využitím diktafonu k umožnění audionahrávky, za účelem rychlého způsobu získávání informací. Po proběhlém rozhovoru, jsem jej převedla do písemné podoby a tento přepis jsem zaslala respondentkám k vyjádření souhlasu s jeho obsahem.

Realizace rozhovorů probíhala v průběhu měsíců února a března 2015. S rozhovorem souhlasilo **5 respondentů** z 15 oslovených. Data interpretována během rozhovoru byla zaznamenána nejdříve diktafonem, poté následoval jejich přepis. Získané výchozí informace byly zaznamenány do **tabulky**.

4.2 Vlastní výzkumné šetření

Pro získání potřebných dat byla zvolena metoda **rozhovoru**. Předem připravené otázky byly konstruované tak, aby získaná data odpovídala na podněty, jež byly nově přineseny novelizací zákona č. 359/1999 Sb. Výběr respondentů byl záměrně situován do sféry sociálních pracovníků, kteří v oblasti sociálně-právní ochrany dětí pracují, z důvodů vytvoření si náhledu na legislativních úprav, vycházejících z praxí.

Získaná data byla zpracována do následujících **tabulek**.

Rozhovor byl uskutečněn s **5 sociálními pracovníci**, které pracují na OÚORP v oblasti náhradní rodinné péče. Rozhovor byl anonymní, avšak obecné údaje jsou uvedeny takto:

RESPONDENT KATEGORIE	R ₁	R ₂	R ₃	R ₄	R ₅
IDENTIFIKACE	žena	žena	žena	žena	žena
VZDĚLÁNÍ	VŠ – Mgr.	SŠ	VŠ – Bc.	VŠ – Mgr.	VŠ – Bc.
DOBA NA POZICI	10 let	12 let	12 let	8 let	6,5 roku

Tabulka č. 1 – Pracovnice OSPOD OÚORP

1) Pozorujete při plnění poučovací povinnosti zvýšení zájmu rodičů o jejich děti?

(„Dle zákona 359/1999 Sb. §19(1b) říká: Obecní úřad obce s rozšířenou působností je povinen poučit rodiče o možných důsledcích neprojevení opravdového zájmu o dítě, a to bez zbytečného odkladu po umístění dítěte do zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc anebo po předání dítěte do náhradní péče fyzické osoby. Poučení musí být poskytnuto ve všech případech, kdy se dítě nachází mimo péči rodiče, poučení se nevyžaduje, jestliže rodič opustil místo, kde se dříve zdržoval, aniž sdělil, kde se nyní zdržuje, a nepodařilo se ani za tři měsíce zjistit místo, kde se rodič zdržuje.“)¹⁶⁸

RESPONDENT KATEGORIE	R ₁	R ₂	R ₃	R ₄	R ₅
ZVÝŠENÝ ZÁJEM RODIČŮ	ne, individuální	stejně před, i po novele	případ od případu	individuální	individuální

Tabulka č. 2 – Zvýšený zájem rodičů

¹⁶⁸ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, část třetí, hlava III., §19(1b)

Sociální pracovníce se vesměs shodly na tom, že při povinnosti poučovat rodiče nezaznamenaly nějakou převratnou změnu, rodiče byli poučováni i před novelou, takže je to spíše individuálního charakteru. Poučení sice rodičům rozšíří obzory o možných dopadech a následcích při neprojevení zájmu o své děti, ale je to zcela na nich, jaké bude jejich rozhodnutí a následné chování.

2) V případě, kdy je dítě rozhodnutím soudu předáno do péče budoucího osvojitele, do péče před osvojením nebo do předpěstounské péče, máte možnost zjistit, zda nedošlo k pozitivním změnám v biologické rodině, které by umožnily navrácení dítěte do péče. Jakým způsobem se Vám daří využívat této možné skutečnosti?

(„Dle zákona 359/1999 Sb. §19(3) říká: OÚ3 může kdykoliv v době, po kterou je dítě rozhodnutím soudu předáno do péče budoucího osvojitele, do péče před osvojením nebo do předpěstounské péče, ověřit, zda nedošlo ke změně skutečností rozhodných pro osvojení dítěte nebo pro svěření dítěte do pěstounské péče, zejména zda jsou rodiče nebo jiné osoby dítěti blízké schopny a ochotny převzít dítě do své péče. Zjistí-li takové skutečnosti, podá návrh na zrušení rozhodnutí soudu.“)¹⁶⁹

RESPONDENT KATEGORIE	R ₁	R ₂	R ₃	R ₄	R ₅
VYUŽITÍ NAVRÁCENÍ DÍTĚTE ZPĚT DO PÉČE	ano i ne	Ano	nejednoznačná odpověď, spíše ano	individuální, dle případu	ano

Tabulka č. 3 – Využití navrácení dítěte zpět do péče

Respondentky rozčlenily svou odpověď na situaci osvojení a pěstounské péče. V případě osvojení se navrácení dítěte zpět do péče rodičů spíše nevyužívá, kdežto u pěstounské péče, jako institutu dočasné péče, je možné po zlepšení poměrů rodičů, a je-li to ve prospěch dítěte, navrátit jej zpět do péče biologických rodičů. Respondentka R₁ uvedla, že

¹⁶⁹ ČESKO. Zákon č. 359/1999 Sb., ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, část třetí, hlava III., §19(3)

pokud rodiče dali souhlas s osvojením dítěte po uplynutí lhůty 6 týdnů od jeho narození, a ani v příštích 3 měsících svůj souhlas nezměnili, není v zájmu dítěte, které v kladném případě už navazuje vztahy s osvojiteli, jej do rodiny vracet.

- 3) V prvních šesti měsících, kdy je dítě svěřeno do péče jiné osoby než rodičů (předpěstounská péče, péče nahrazující rodinnou) máte povinnost navštívit dítě nejméně jednou za tři měsíce následně minimálně jednou za půl roku. Chtěla bych se zeptat, jak často je potřeba dítě navštěvovat? Využíváte v tomto ohledu součinnosti nějakých organizací, s kým spolupracujete? (§19(4))**

RESPONDENT KATEGORIE	R ₁	R ₂	R ₃	R ₄	R ₅
NÁVŠTĚVA DĚTÍ V NRP	dle zákona a situace	dle zákona a situace	dle zákona a situace	dle zákona a situace	dle zákona a situace
SPOLUPRÁCE ORGANIZACÍ	ano	ano	ne	ano	ano

Tabulka č. 4 - Návštěva dětí v NRP, spolupráce organizací

Návštěvy dětí umístěných v náhradní rodinné péči zcela jistě probíhají tak, jak je to stanovené v zákoně, a to nejméně jednou za 3 měsíce v období prvního půl roku umístění, poté nejméně jednou za 6 měsíců. Není výjimkou, že jsou děti navštěvovány častěji, a to především podle jejich individuálních potřeb. Znepokojující odpověď je respondentky R₃, ze které vyplývá, že v rámci práce s rodinou nespolečně spolupracují s žádnou organizací, důvodem je, že v místě daného OSPODu OÚORP se žádné vhodné organizace nevyskytují, což je dosti výrazná komplikace, součinnost OSPODu s doprovázejícími organizacemi totiž vede zpravidla ke zlepšení situaci dítěte.

4) Jakým způsobem realizujete vyhledávání osob, které by byli vhodné stát se osvojiteli, nebo pěstouny? (§21(1))

RESPONDENT KATEGORIE	R ₁	R ₂	R ₃	R ₄	R ₅
VYHLEDÁVÁNÍ OSOB VHODNÝCH PRO NRP	spíše individuálně	ne	ne	ne	spíše individuálně

Tabulka č. 5 – Vyhledávání osob, vhodných pro NRP

Ze získaných odpovědí je zřejmé, že OSPODY samostatně žádné kampaně pro vyhledávání vhodných žadatelů nerealizují, není výjimkou, že jsou pozvány na nějakou besedu, kde za OSPOD prezentují informace o zařazení do evidence a zprostředkování péče. Většinou jsou informace podávány médií, různými letáčky apod., kdy v případě zájmu potencionální uchazeči sami vyhledají úřady OSPOD, kde jim jsou poskytnuty veškeré potřebné informace. Respondentky by v budoucnu uspořádání besed zaměřených na vyhledávání vhodných uchazečů, zvláště pro institut pěstounské péče rády uvítaly.

5) Dle nového občanského zákoníku v případě osvojení, je třeba souhlasu dítěte staršího nad 12 let? Jaká je vaše zkušenost, umí 12leté děti zaujmout a formulovat jednotný postoj?

RESPONDENT KATEGORIE	R ₁	R ₂	R ₃	R ₄	R ₅
JE DÍTĚ SCHOPNO VYJÁDRĚNÍ SOUHLASU	je to individuální, roli hrají různé faktory	ano	individuální	individuální	individuální

Tabulka č. 6 – Schopnost dítěte vyjádřit souhlas

Vyjádření souhlasu je u každého dítěte individuálním projevem, některé děti jsou toho ve 12 letech schopné, některé nikoliv a některé už mnohem dříve. Záleží na osobnosti dítěte, odkud pochází, jak je vychováváno, a na jaké úrovni jsou jeho mentální schopnosti. Souhlasu se nejčastěji využívá v případech osvojení manželem matky dítěte a i naopak, kdy je např. matka rozvedená a dítě od malička vychovává s „*cizím tatínkem*“ kterého dítě považuje za svého rodiče, zde je udělení souhlasu snadné, ale pokud o tom dítě není obeznámeno a rodiče tak nesplnili povinnost informovat své dítě o veškerých podstatných informacích, týkajících se jeho osoby, může být tento akt velmi složitým. Rodiče nemohou předvídat, jak dítě zareaguje, v těchto případech bývá mnohdy využívána pomoc psychologa.

6) Novela zákona Vám přinesla mnoho nových povinností, zajímalo by mne, zda Vám k tomu byly uzpůsobeny pracovní podmínky tak, abyste svoji práci mohli dělat kvalitně?

RESPONDENT KATEGORIE	R ₁	R ₂	R ₃	R ₄	R ₅
ADMINISTRATIVNÍ, ČASOVÁ NÁROČNOST	zlepšení, noví pracovníci	velmi těžká	velmi vysoká	náročné	nevyhovující

Tabulka č. 7 – Administrativní, časová náročnost

Novela zákona přinesla spoustu nových povinností, metod a i nástrojů k výkonu práce. Velmi zásadně se změny promítly v administrativním zatížení, především zpracováním vyhodnocení situace dítěte a následném sestavování individuálního plánu ochrany dítěte. Práce pracovníků na OÚORP je velmi časově náročná, všechno musí být zdokumentováno do spisů a záznamů, je zde také mnoho věcí, které pracovníkům často nevyhovují, jako je například zakládání spisové dokumentace, kdy má být vlastně vyřazen spis, se kterým se po dobu půl roku nepracuje. Kladně hodnotí přehlednost dokumentace.

7) Novými metodami, jež byly začleněny do činnosti sociálních pracovníků OSPOD jsou vyhodnocení potřeb dítěte a jeho rodiny a individuální plán ochrany dítěte, co je nutné k vykonání této činnosti? Jaký máte postup?

RESPONDENT KATEGORIE	R ₁	R ₂	R ₃	R ₄	R ₅
ZPRACOVÁNÍ IPOD	ano	ano	ano	ano	ano

Tabulka č. 8 – Zpracování IPOD

V rámci sestavování individuálního plánu je nutné, aby pracovníce měli přístup k potřebným informacím, měly by rodinu znát, něco už o ní vědět, k tomu slouží i spisová dokumentace dítěte, kde jsou obsaženy zprávy ze školy, posudky od lékaře, psychologické záznamy, záznam z pohovorů s rodiči, dítětem, širším okolím, a jiné dokumenty potřebné k vyhodnocení potřeb dítěte. Sestavit samotný individuální plán, trvá zpravidla nejméně 6 hodin, ale jen pokud pracovníce rodinu dobře zná, v jiných případech asi v rozmezí jednoho až dvou týdnů.

4.3 Závěry výzkumného šetření

Výzkumným šetřením jsme získali data od 5 respondentů. Byla použita kvalitativní výzkumná metoda, tedy rozhovor. Rozhovor měl strukturovanou podobu, respondentky odpovídaly na předem připravené otázky, často se stalo, že respondentky odbíhaly od tématu položené otázky.

Sociální pracovníce orgánu sociálně-právní ochrany dětí, na úřadech obce s rozšířenou působností, mají poměrně dlouhou praxi, kvůli časové náročnosti výkonu povolání, jsou zaměstnány většinou na plný úvazek.

Z odpovědí respondentek je zřejmé, že v případě nové **povinnosti poučovat rodiče** o důsledcích neprojevení opravdového zájmu o dítě, že poučení nemá nijak zvlášť viditelnou odezvu, protože poučování rodičů v tomto ohledu probíhalo i před účinností novely. Současně si netroufají jednoznačně tvrdit, zda je poučení vhodné, nebo nikoliv, záleží vždy na povaze případu a osobnosti rodičů, jejich motivaci. Pokud rodič zájem o dítě má, tak ho po poučení zvýší, pokud ne, poučení si sice vyslechne, ale tím jeho činnost skončila. Velmi objektivní byl

názor jedné z respondentek, která tvrdí, že rodiče, kteří sice mají nějaké problémy, ale mají zájem o to, aby dítě bylo navraceno zpět do jejich péče, si poučení vyslechnout a spolupracují jak to je jen možné. Naopak u rodičů, kteří nejeví zájem o své dítě, nepřikládají poučení nijak vysoký význam.

Jestliže je dítě v péči náhradní rodiny, mají pracovníce SPOD **možnost zjistit, zda v původní rodině nedošlo ke změnám**, jež by umožnily vrácení dítěte do péče. Situace, kdy se tyto skutečnosti zjišťují a kdy ne, jsou různorodé. Například pokud rodiče udělili souhlas s osvojením dítěte, a ani po třech měsících od udělení souhlasu svoje rozhodnutí nezměnili, není v zájmu dítěte, aby bylo navraceno zpět. Naopak je tomu u pěstounské péče, jež slouží jako institut dočasné péče, tady se zlepšení poměrů v rodině sleduje, a při jejich nápravě může být dítě vráceno do péče biologických rodičů.

Návštěvy dítěte, ze zákona platí povinnost, aby bylo dítě nacházející se v péči jiné osoby než rodiče, navštěvováno nejprve jednou za tři měsíce, následně pak minimálně jednou za půl roku. Odpověď respondentů byla totožná, všechny respondentky uvedly, že návštěvy v rodinách probíhají tak, jak uvádí zákon, ale že tyto lhůty jsou pouze pomocné, ve skutečnosti návštěvy a spolupráce s rodinou probíhá častěji, v závislosti na potřebách dítěte, ale také i rodiny. Při spolupráci s rodinou OSPODy zpravidla využívají pomoci doprovázejících organizací, což je běžné, výjimkou však je odpověď respondentky R₃ – která se svěřila, že jejich OSPOD se žádnými organizacemi nespolupracuje, a to z důvodu, že v dané obci se takovéto organizace vůbec nevyskytují.

Vyhledávání osob, ani jeden OSPOD, kde jsem rozhovor prováděla, samostatně nepořádá besedy, jež by měli za úkol vyhledávat osob vhodné pro ucházení se o poskytování náhradní rodinné péče. Pracovnice jsou někdy pouze součástí takové besedy, kde vlastně hovoří za OSPOD a uvádí údaje potřebné pro osoby, které by se chtěly stát potencionálními uchazeči. Do budoucna by možnost realizovat podobné akce určitě přivítaly.

U poskytnutí **souhlasu 12letým dítětem**, jsou odpovědi dotazovaných vesměs stejné. Všechny odkazují na individuálnost každého jedince, na jeho mentální zdatnost, na okolnosti týkajících se jeho osobnosti, jeho vývoje. Udělení takového souhlasu je velmi závažným projevem, kdy záleží i na podstatě situace, při kterém je tento souhlas vyžadován.

Práce dotazovaných, je velmi **časově náročná**, administrativní povinnosti mnohdy překračují stanovený časový rámeček práce, není výjimkou, že pracovníce dané úkony dodělávají doma. Velikou zátěží, co se týče administrativy, přineslo zpracovávání záznamů, vyhodnocení situace dítěte, výpisy ze spisu, zpracování individuálního plánu ochrany dítěte,

což někdy pracovníce OSPOD OÚORP odvádí od práce s klienty. Novela udala do praxe nástroje sociální práce, které zaručují přehlednost, ale jejich vypracování je opravdu časově náročné.

Vyhodnocení potřeb dítěte a zpracování individuálního plánu jeho ochrany, všechny dotazované se shodly, na tom, že pro vyhodnocení potřeb a stanovení individuálního plánu dítěte jsou činnosti velmi časově náročné. K uskutečnění těchto povinností je důležité získat náležité informace – informace z běžných vyšetření, rozhovorů s rodiči, nebo vychovateli, širší rodiny dále relevantní zprávy od lékařů, ze školy, z okolí toho dítěte, z obce, zjistit v jakých poměrech žije, na základě těchto informací musí pracovníce vyhodnotit situaci dítěte, zda je tam nějaké ohrožení a je nutné vypracovat IPOD. V IPODu jsou stanoveny body, jak řešit problematické oblasti tak, aby došlo k naplnění potřeb dítěte, tam, kde plněny nejsou. Dle změny situace v rodině se musí přepracovávat i IPOD.

Výzkumné cíle byly splněny.

ZÁVĚR

Tématem mojí bakalářské práce byla oblast rodinného života ve vztahu k dítěti a především analýza situací zapříčiňujících ohrožení života dítěte a jeho následné zabezpečení prostřednictvím orgánů sociálně-právní ochrany dětí, formou poskytnutí náhradní rodinné péče. **Cílem** práce bylo definovat rodinu, se zaměřením na ohrožené děti, jejichž osudy jsou řešeny prostřednictvím úřadů zajišťující sociálně-právní ochranu, zjistit, jaké změny byly novelou uvedeny, co se změnilo, nebo co přibylo ke kompetencím pracovníků ve sféře výkonu sociálně-právní ochrany dětí. Na základě důkladného rozboru novely zákona a za pomoci rozhovorů poskytnutých pracovnicí OSPOD OÚORP byl ten to cíl **splněn**.

Teoretická část práce, se zabývala vymezením pojmů rodina, jejím historickým vývojem, ale hlavně vztahy dítěte, jeho vnímáním ve společnosti, možnými riziky, které na něj působí negativně a mohou ho ohrožovat na životě, všestranném vývoji, po stránce, psychické i fyzické, vysvětlením institutů náhradní rodinné péče, a jejich kompetencí. Významnou roli zde hraje novela zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, jež se stala účinnou od ledna roku 2013, díky které se změnily kompetence úřadů korespondujících v oblasti SPOD. Teoretická část práce vysvětluje výše uvedené, se zaměřeností, na kompetence obecních úřadů obce s rozšířenou působností.

V empirické části bakalářské práce jsme se zabývali vlastním výzkumem, kdy byli osloveni respondenti pracující na obecních úřadech obcí s rozšířenou působností, sociálně-právní ochrany dětí, v oblasti náhradní rodinné péče. Z výzkumu vyplývá, že novelizací zákona byly některé povinnosti pracovníků ztíženy, a to zejména svou administrativní a časovou náročností. Povinnost plošného vyhodnocování a individuálního plánování ochrany dítěte, některé respondentky označily za zbytečné. Mnohem praktičtější a užitečnější by se jim jevilo sestavovat individuální plány pouze dětem, u nichž si to jejich situace nezbytně žádá. Tvorba individuálních plánů ochrany dětí, u rodin s dětmi, které se dopouštějí pouze drobných chyb, kdy jim stačí k jejich vyvarování se slovní doporučení, je mnohdy „zbytečná“ a velmi časově náročná. Pracovnice SPOD, by rovněž uvítaly cílené vyhledávání osob, vhodných pro institut pěstounské péče.

SEZNAM ODBORNÝCH ZDROJŮ:

BECHYŇOVÁ, Věra, Věduna, BUBLEOVÁ, Zora, DUŠKOVÁ a kol. *Syndrom Can a způsob péče o rodinný systém*. Vyd. 1. Praha: Ireas, 2007, 229s. ISBN 978-80-86684-47-5

BUBLEOVÁ, Věduna a kol. *Základní informace o osvojení (adopci)*. Vyd. 1. Praha, 2014, 56 s. ISBN 978-80-87455-18-0.

CAIRNS, Kate. *Attachment, trauma and resilience: therapeutic caring for children*. 1st Edition. London: British Association for Adoption and Forstering, 2002, 179s. ISBN 978-80-262-0370-4

DUNOVSKÝ, Jiří, Miroslav, MITLÖHNER, Karel, HEJČ a Jaroslava, HANUŠOVÁ-TLAČILOVÁ. *Problematika dětských práv a komerčního zneužívání dětí u nás a ve světě*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2005, 251s. ISBN 80-247-1201-6

DUNOVSKÝ, Jiří, Zdeněk, DYTRYCH, Zdeněk, MATĚJČEK a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 1995, 245s. ISBN 80-7169-192-5

GABRIEL, Zbyněk a Tomáš, NOVÁK. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Grada Publishing, 2008, 144s. ISBN 978-80-247-1788-3

GIDDENS, Anthony. *Sociologie*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2005, 595s. ISBN 80-7203-124-4

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005, 408s. ISBN 80-7367-040-2

KOUDELKA, Zdeněk. *Obecní samospráva*. Vyd. 1. Třebíč: Akcent, 2006, 96s. ISBN 80-7239-193-3

LANGMEIER, Josef a Dana, KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2006, 361 s. ISBN 80-247-1284-9

MATĚJČEK, Zdeněk, Jarmila, KOLUCHOVÁ, Věduna, BUBLEOVÁ a Jiří, KOVAŘÍK a Lucie, BENEŠOVÁ. *Osvojení a pěstounská péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002, 155s. ISBN 80-7178-637-3

MATĚJČEK, Zdeněk. *O rodině vlastní, nevlastní a náhradní*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1994, 98s. ISBN 80-85282-83-6

MATOUŠEK, Oldřich a Hana, PAZLAROVÁ. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010, 184s. ISBN 978-80-7367-739-8

MATOUŠEK, Oldřich a kol. *Encyklopedie sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013, 576s. ISBN 978-80-262-0366-7

MATOUŠEK, Oldřich, Hana, PAZLAROVÁ a kol. *Podpora rodiny*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2014, 171s. ISBN 978-80-262-0697-2

NECKAŘ, Petr. *Adopce a pěstounská péče, aneb, Jak na to*. Vyd.1. Hradec Králové: Statutární město Hradec Králové, 2009, 40 s. ISBN 978-80-904264-4-3

NOVOTNÁ, Věra a Vladimír, FEJT. *Sociálně-právní ochrana dětí*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2009, 255s. ISBN 978-80-86723-77-8

NOVOTNÁ, Věra, Eva, BURDOVÁ a Jana, RIEDLOVÁ JURKOVÁ. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Vyd. 1. Ostrava: Anag. 2014, 798s. ISBN 978-80-7263-914-4

NOVOTNÝ, Petr, Jitka, IVIČIČOVÁ, Ivana, SYRŮČKOVÁ a Pavlína, VONDRÁČKOVÁ. *Nový občanský zákoník, rodinné právo*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2014, 200s. ISBN 978-80-247-5167-2

PEMOVÁ, Terezie a Radek, PTÁČEK. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Vyd.1. Praha: Grada Publishing, 2012, 192 s. ISBN 978-80-247-4317-2

PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. Vyd. 1. Praha: nakladatelství G plus G, 1996, 143s. ISBN 80-901896-5-2

Rodinné právo, Úmluva o právech dítěte. Ostrava-Hrabůvka: Sagit, 2014, 192s. ISBN 978-80-7488-022-3

ŘÍČAN, Pavel. *S dětmi chytře a moudře*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2013, 174s. ISBN 978-80-262-0343-8

SATIROVÁ, Virginia. *Kniha o rodině*. Vyd. 1. Praha: Práh. 1994, 350s. ISBN 80-901325-0-2

SOBOTKOVÁ, Irena. *Pěstounské rodiny: jejich fungování a odolnost*. Vyd. 1. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2003, 142 s. ISBN 80-865-5262-4.

ŠVAŘÍČEK, Roman, Klára, ŠEĎOVÁ a kol. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007, 384s. ISBN 978-80-7367-313-0

VANÍČKOVÁ, Eva, PROVAZNÍK, Kamil, HADJ-MOUSSOVÁ, Zuzana, SPILKOVÁ, Jana. *Sexuální násilí na dětech*. Vyd. 1. Praha: Portál, 1999, 120s. ISBN 80-7178-286-6

ZEZULOVÁ, Dagmar. *Pěstounská péče a adopce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012, 197s. ISBN 978-80-262-0065-9

Legislativa:

ČESKO. Listina základních práv a svobod ze dne 16. prosince 1992 jako součásti ústavního pořádky České republiky. In: *Ústava České republiky*. 1993. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

ČESKO: Zákon č. 89 ze dne 3. února 2012, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2012, částka 33, s. 1121 - 1123. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-89>

ČESKO. Zákon č. 292 ze dne 12. října 2013, o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 2013, částka 112. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2013-292>

ČESKO. Zákon č. 359 ze dne 9. prosince 1999, o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů České republiky*. 1999, částka 111, s. 7662 – 7681. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/14305/novela.pdf>

USA, NEW YORK. *Úmluva o právech dítěte*. Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>

Internetové zdroje:

JEŽKOVÁ, Zuzana. Náhradní rodinná péče: základní informace. In: *Babyweb.cz* [online]. 2011-11-28 [cit. 2015-02-02]. Dostupné z: <http://www.babyweb.cz/nahradni-rodinna-pece-zakladni-informace>

Ústava ČR. In: *m.ucseonline.cz* [online]. 2013-03-18 [cit. 2015-02-02]. Dostupné z: <http://www.m.ucseonline.cz/zsv/ustava-cr/>

SEZNAM ZKRATEK

atp. – a tak podobně

tzv. – takzvaně

CAN – „*Child Abuse and Neglect*“ souhrn příznaků týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte

SPOD – sociálně-právní ochrana dítěte

SPO - sociálně-právní ochrana

ČR – Česká republika

OÚORP – Obecní úřad obce s rozšířenou působností

NRP – náhradní rodinná péče

např. – například

OSN – organizace spojených národů

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek č. 1 – Soudržnost

Obrázek č. 2 – Rodina – podle funkčnosti a rodinného uspořádání

Obrázek č. 3 – Historický vývoj u nás

Obrázek č. 4 – Schéma náhradní rodinné péče

Obrázek č. 5 – Schéma institucí NRP a jejich náležitosti

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1 – Pracovnice OSPOD OÚORP

Tabulka č. 2 – Zvýšený zájem rodičů

Tabulka č. 3 – Využití navrácení dítěte zpět do péče

Tabulka č. 4 – Návštěva dětí v NRP, spolupráce organizací

Tabulka č. 5 – Vyhledávání osob vhodných pro NRP

Tabulka č. 6 – Schopnost dítěte vyjádření souhlasu

Tabulka č. 7 – Administrativní, časová náročnost

Tabulka č. 8 – Zpracování IPOD

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Rozhovor s respondentem č. 1

Příloha č. 2 – Rozhovor s respondentem č. 2

Příloha č. 3 – Rozhovor s respondentem č. 3

Příloha č. 4 – Rozhovor s respondentem č. 4

Příloha č. 5 – Rozhovor s respondentem č. 5

Příloha č. 1 - Rozhovor s respondentem č. 1

Identifikace: *žena*

Vzdělání: *vysokoškolské, magisterské*

Doba na pozici: *6,5roku*

1) Pozorujete při plnění poučovací povinnosti zvýšení zájmu rodičů o jejich děti?

„Nemyslím, že plnění poučovací povinnosti vůči rodičům nějak výrazně zvýšilo jejich zájem o děti. Je to případ od případu a záleží na konkrétní situaci rodiče a jeho motivaci, okolnostech jak vnějších, tak vnitřních.“

2) V případě, kdy je dítě rozhodnutím soudu předáno do péče budoucího osvojitele, do péče před osvojením nebo do předpěstounské péče, máte možnost zjistit, zda nedošlo k pozitivním změnám v biologické rodině, které by umožnily navrácení dítěte do péče. Jakým způsobem se Vám daří využívat této možné skutečnosti?

„V případě, že dali oba rodiče souhlas s osvojením dítěte po uplynutí lhůty 6 týdnů a ani v následujících 3 měsících tento svůj souhlas neodvolali, dle mého osobního úsudku už není v zájmu dítěte tyto rodiče aktivně vyhledávat a zjišťovat, zda změnilo své stanovisko, nebo si upravili podmínky k převzetí dítěte. V této době je dítě tzv. právně volné a již probíhá jeho navazování s osvojitelem. V případě varianty svěřeni dítěte do předpěstounské péče jsou rodiče stále účastníky řízení, jak soudního, tak i důležité osoby v životě dítěte, se kterými se počítá. Jsou stále zákonnými zástupci a stejně tak pěstouni jsou povinni dle zákona prohlubovat sounáležitost s biologickou rodinou dítěte, umožňovat kontakt. Takže když to shrnu u varianty osvojení, nezjišťuji aktuální poměry rodičů, u varianty pěstounské péče ano, protože s rodiči i nadále komunikuji a ve většině případů spolupracuji.“

3) V prvních šesti měsících, kdy je dítě svěřeno do péče jiné osoby než rodičů (předpěstounská péče, péče nahrazující rodinnou) máte povinnost navštívit dítě nejméně jednou za tři měsíce následně minimálně jednou za půl roku. Chtěla bych se zeptat, jak často je potřeba dítě navštěvovat? Využíváte v tomto ohledu součinnosti nějakých organizací, s kým spolupracujete?

„Rodinu, která přijala dítě, je třeba navštěvovat minimálně v souladu se zákonnými lhůtami, avšak v některých případech i častěji. Toto se odvíjí dle konkrétního případu, zda je adaptace dítěte v nové rodině problémová, nebo jestli je problémový kontakt dítěte s biologickými rodiči, či dochází k jiným komplikovaným situacím, které potřebují náhradní rodiče či dítě řešit prostřednictvím OSPOD. Tuto naši zákonnou povinnost nelze na žádnou jinou organizaci delegovat. Lze však spolupracovat s doprovázející organizací náhradních rodičů, může se uskutečnit společná návštěva v rodině, při níž je efektivní tvořit IPOD, dohodnout pravidla další spolupráce, apod.“

4) Jakým způsobem realizujete vyhledávání osob, které by byly vhodné stát se osvojiteli, nebo pěstouny?

„Příležitostně píšeme články do místních novin, prostřednictvím kterých oslovujeme širokou veřejnost. Já osobně se snažím, aby lidé v mém okolí, měli jasnou představu, co to vůbec náhradní rodinná péče je a co tento institut obnáší. Často to sebou nese těžkosti, které vznikají díky mediálním fámám, např. že pěstouni se topí v penězích, že se mají rušit všechny dětské domovy apod. Snažím se lidem kolem mě přiblížit skutečnou realitu a vyvrátit některé nesmyslné mýty o NRP. A stejně tak rozhazují sítě u stávajících klientů- nabízím pěstounům, kteří již mají nějaké dítě svěřeno, zda-li by neuvažovali o přijetí dalšího dítěte. Ale to pouze v případě, že cítím, že by to rodina zvládla. Vyhledávání osob, které by byly vhodné stát se osvojiteli nebo pěstouny přísluší spíše krajským úřadům, potažmo MPSV. Nedávno proběhla zrovna kampaň, kdy hledáme nové rodiče pro děti, kterou organizoval náš krajský úřad.“

5) Dle nového občanského zákoníku v případě osvojení, je třeba souhlasu dítěte staršího nad 12 let? Jaká je vaše zkušenost, umí 12 leté děti zaujmout a formulovat jednotný postoj?

„S ohledem na odbornou literaturu a názory předních psychologů a nyní i občanského zákoníku, je ona hranice 12 let u dítěte jakousi metou, kdy už by OSPOD měl brát názor dítěte vážně. Je to však záležitost hodně individuální, záleží např. na tom, z jaké rodiny dítě pochází, jak je vychováváno a zejména pak na jaké úrovni jsou jeho mentální schopnosti. Také záleží, o jakou konkrétní situaci se jedná. Pokud máme nějaké pochybnosti, můžeme využít služeb dětských psychologů, v rámci soudního

řízení také institut znaleckých posudků. Pokud můžu říci za sebe, osvojení u dítěte staršího 12 let řešíme spíše výjimečně, já se např. s tímto případem ještě nesetkala.“

6) Novela zákona Vám přinesla mnoho nových povinností, zajímalo by mne, zda Vám k tomu byly uzpůsobeny pracovní podmínky tak, abyste svoji práci mohli dělat kvalitně?

„Bez toho aniž by přibyli pracovníci na oddělení, bychom opravdu nemohli řádně plnit ani 1/3 našich zákonem daných pracovních povinností. Takže z původních 3 pracovníků pro NRP se naše řady rozšířily v listopadu 2012 o 1, další pracovníce, přibyly od května 2013. Vzhledem k tomu, že Olomoucký kraj je pilotním krajem procesu standardizace OSPOD, tak se náš úřad přihlásil na výzvu MPSV se žádostí o finanční podporu na realizaci projektu Podpora standardizace činnosti orgánu sociálně právní ochrany dětí. Tato žádost byla přijata a schválena v únoru r. 2014. Od května 2014 k nám na oddělení nastoupilo 7 nových pracovníků, kteří se půl roku zapracovávali, a od listopadu 2014 jim byla přidělena poměrná část spisové dokumentace. Jeden z těchto 7 pracovníků byl přidělen na náhradní rodinnou péči. Od listopadu 2014 je nás tedy pro NRP vyčleněno celkem 6 pracovníků. Jenže zatím není vůbec jisté, zda tito pracovníci u nás zůstanou i po skončení projektu, které je stanoveno na červen 2015. V souvislosti s novelou se nám nenavýšili žádné benefity.“

7) Novými metodami, jež byly začleněny do činnosti sociálních pracovníků OSPOD jsou vyhodnocení potřeb dítěte a jeho rodiny a individuální plán ochrany dítěte, co je nutné k vykonání této činnosti? Jaký máte postup?

„Pro to, aby zpracovávala vyhodnocení a IPOD je třeba, abych rodinu a zejména pak konkrétní dítě dobře znala, musím mít k dispozici spisovou dokumentaci dítěte, kde mám obsaženy veškeré podklady pro vypracování- zprávy ze školy, rozsudky, záznamy, psychologické zprávy, apod. Pokud jde konkrétně o IPOD, na tomto by se měli podílet klienti, doprovázející organizace a také děti, pokud jsou schopni mu porozumět. Takže ideálně jej sestavuji za přítomnosti všech výše uvedených osob společně.“

Příloha č. 2 - Rozhovor s respondentem č. 2

Identifikace: žena

Vzdělání: *středoškolské*

Doba na pozici: *NRP 8 let*

1) Pozorujete při plnění poučovací povinnosti zvýšení zájmu rodičů o jejich děti?

„No my v podstatě i bez té novely jsme rodiče vždycky poučovali, o tomto, takže myslím si, že chování rodičů se nějak v průběhu věků nemění. Možná, že pokud je to takhle dělané až takto oficiálně, pokud ty rodiče ovšem do té kanceláře dostaneme, je zcela možné, že oni to dítě opustí a nemůžeme je najít. Pokud je najdeme a oni spolupracují, poučíme je a je možné, že nad tím více přemýšlí, ale vždycky před tou novelou jsme byli povinni rodiče poučovat o tom, co je čeká a jaké by to mohlo mít následky. Tady jsou zákonem dané lhůty, takže je to takové více strukturované, takže ten rodič, který má zájem o dítě, tak zcela jistě toho využije a svůj zájem i po poučení zvyšuje. Ten kdo naopak nemá vyřešené svoje podmínky tak poučení možná vyslechne, ale ve výsledku je třeba zamotán ve svých problémech, že to nemá ani vliv.“

2) V případě, kdy je dítě rozhodnutím soudu předáno do péče budoucího osvojitele, do péče před osvojením nebo do předpěstounské péče, máte možnost zjistit, zda nedošlo k pozitivním změnám v biologické rodině, které by umožnily navrácení dítěte do péče. Jakým způsobem se Vám daří využívat této možné skutečnosti?

„Pokud se jedná o péči budoucích osvojitelů, tak se to stává velmi výjimečně. Sama za svou praxi jsem toto nezažila. Tady je potřeba upozornit na novelu občanského zákoníku, kde se rodičům od podání souhlasu s osvojením se jim podává další lhůta – 3 měsíce na to, aby ten souhlas mohli vzít zpět, pokud to neučiní, tak tím deklarují rozhodnutí, že dítě může být osvojeno, kromě toho soud ty rodiče kontaktuje a dotazuje se jich v průběhu toho řízení o osvojení, jaká je jejich situace, jestli s tím i nadále souhlasí. Rodiče vědí, že dítě prochází procesem osvojování, ale nemají informace o tom, kde přesně to dítě je. Máme možnost zjišťovat, jaká je situace u původních rodičů, určitě se jich dotazujeme, jestli ten svůj názor nezměnili. Pokud by názor změnili, tak to udělají většinou ve lhůtě do 6 týdnů po narození dítěte. V případě předpěstounské péče, tak tam zcela určitě monitorujeme situaci rodičů, protože

vlastně pěstounská péče by měla být dočasným opatřením, takže tam ta rodina dítěte hraje pořád nějakou roli, pořád ji máme v podvědomí, s těmi rodiči mluvíme, snažíme se, aby se s pěstouny potkali, v zájmu spolupráce. Tady určitě ano, je to dobré.“

- 3) V prvních šesti měsících, kdy je dítě svěřeno do péče jiné osoby než rodičů (předpěstounská péče, péče nahrazující rodinnou) máte povinnost navštívit dítě nejméně jednou za tři měsíce následně minimálně jednou za půl roku. Chtěla bych se zeptat, jak často je potřeba dítě navštěvovat? Využíváte v tomto ohledu součinnosti nějakých organizací, s kým spolupracujete?**

„Tady tyhle povinnosti jsou dané zákonem, takže se je snažíme zcela jistě takto dodržovat, ale nicméně každý případ je jiný takže se může stát, že v té rodině jsme mnohem častěji, protože je zrovna potřeba něco dořešit, něco zkonzultovat. Jedná se o nejzazší termíny, kdy dítě musíme navštěvovat. Samozřejmě při výskytu závažných situací, a zkontaktování rodiči, nehledíme na lhůty, tady je ta lhůta taková pomocná. Využíváme spolupráce s několika organizacemi, máme s nimi jen velmi dobré zkušenosti, i klienti je jinak vnímají, než sociální pracovníky, kteří v podstatě v té rodině provedli nějakou sankci a tady vlastně mohou navázat i jiný vztah. Využíváme spolupráce organizací, než klient získá důvěru v nás, nebo i když ji má, přesto si myslíme, že organizace nám i klientům mají co nabídnout.“

- 4) Jakým způsobem realizujete vyhledávání osob, které by byli vhodné stát se osvojiteli, nebo pěstouny?**

„Tady si myslím, že velmi bychom přivítali nějakou cílenou kampaň, protože pokud se týká osvojitelů, tak tam v podstatě stačí informace, jež jsou zprostředkovány médii, nebo to co si sami zjistí, protože obecně je stále složitější zplodit zdravé dítě, takže většina párů se s tím nechce smířit a tak hledají jinou cestu, hledají možnost osvojení, takže tady v této oblasti si myslím, že je mnoho uchazečů. Osvojitelů je určitě více, než dětí, které lze osvojit. Pokud se jedná o pěstouny, tam je problém úplně opačný, protože žadatelé zařazení do evidence běžných pěstounů, těch je opravdu velmi málo. I když jsou nějaké kampaně, my se některých sami účastníme. Lidé z toho mají strach, mají strach z bůhví čeho. Myslím si, že by byla potřeba uspořádat dobře vedenou celorepublikovou kampaň. Žadatelů o běžnou pěstounskou péči je opravdu hodně málo. Máme poměrně dost žadatelů o pěstounskou péči na přechodnou dobu, ale tam

může být zase zádrhel, že procházejí poměrně náročným systémem přípravy, prozkoumávání atd. U pěstounů na přechodnou dobu bych řekla, že je taková nejtěžší oblast NRP, tam každá uchazeč bohužel neprojde.“

5) Dle nového občanského zákoníku v případě osvojení, je třeba souhlasu dítěte staršího nad 12 let? Jaká je vaše zkušenost, umí 12leté děti zaujmout a formulovat jednotný postoj?

„No v rámci prospěchu dítěte, stává se, že mnohdy ani to 12leté dítě neví, že osoba, kterou považuje za svého rodiče jím třeba ani není, vychovává jej od malička... Je to třeba velmi pečlivě posoudit, myslím si, že každé dítě by mělo mít právo na informaci o své identitě, ale v tomto případě bychom to asi nebyli my, kdo dítěti oznamuje, že není dítětem toho vychovatele. Zde bychom využili pomoci psychologa, který by to nějak ošetřil a věnoval by se dítěti, protože by to pro něj mohl být docela šok. Jinak pokud jsou to děti, které vědí, že vlastně se nenarodili tomu budoucímu osvojiteli, tyto případy jsou běžné např. děti, které jsou vychovávány matkou, která je znovu vdaná a její současný manžel to dítě osvojí, zde je to dítě dotazováno. Myslím si, že ty děcka už ve 12 letech dovedou posoudit, je tam potřeba abychom my zvládli posoudit, zda tam nehraje roli tlak na dítě a jeho rozhodnutí. Že to dítě si to třeba ani nepřeje, kvůli matce s osvojením bude souhlasit. V případech, kdy se třeba stýká se svým biologickým otcem, s tím také mnohdy nechce souhlasit.“

6) Novela zákona Vám přinesla mnoho nových povinností, zajímalo by mne, zda Vám k tomu byli uzpůsobeny pracovní podmínky tak, abyste svoji práci mohli dělat kvalitně?

„Máme mnoho povinností, ale teď se to jakoby rozkošatělo, povinnosti administrativní jsou tedy sílené, takže je to velmi těžké, nedá se to skoro ani zvládnout, tak abychom měli možnost to prezentovat tak, jak si to ministerstvo, nebo zákonodárce představuje, takže se nám stává, že občas pracujeme i doma. Teď máme trošku zlepšenou situaci, protože Olomouc využila projekt, který byl financován EU a navýšil u nás pracovníky na počet, který je přibližný tomu, co je udáno ve standardech, tzn., že jeden pracovník byl na 800 dětí v dané lokalitě, takže blížíme se tomu, je to lepší, ale zase tím, jak vznikla ta administrativní náročnost, tak je to stejně strašně těžké. O všem co děláme, musíme psát záznamy, vyhodnocení situací, výpis ze spisu, individuální plán ochrany

dítěte. Mám pocit, že nám leckdy ani nevyjde čas na ty klienty, my když se jim věnujeme a vyřizujeme nějaké věci, nemáme šanci to napsat, takže ve spise máme ty hodně důležité věci. Musíme se vzdělávat, máme to vzdělání zaplacené, můžeme si vybrat, co je potřeba, je to velká výhoda. Odměny nemáme, benefity – máme stravenky, jízdné, cestáky, když služebně cestujeme, služební, ale i soukromý telefon.“

7) Novými metodami, jež byly začleněny do činnosti sociálních pracovníků OSPOD jsou vyhodnocení potřeb dítěte a jeho rodiny a individuální plán ochrany dítěte, co je nutné k vykonání této činnosti? Jaký máte postup?

„V podstatě, abychom to mohli kvalitně udělat, to vyhodnocení potřeb dítěte, kvalitně naplánovat IPOD, tak o tom dítěti a rodině musíme vědět hrozně moc, tzn. musíme mít informace nejenom z běžných vyšetření a rozhovorů s rodiči, nebo vychovateli toho dítěte, ale musíme mít relevantní informace od lékařů, ze školy, z okolí toho dítěte, musíme posoudit jeho situaci ke vztahu k rodině, k tomu jak bydlí, v jaké lokalitě bydlí, jaké jsou finance v rodině, musíme zvážit jestli je dítě nějak ohroženo, jaké jsou zdroje v rodině, musíme najít případná rizika, jo tak to je to hodnocení a v podstatě z toho, co vyjde musíme udělat IPOD, který by tohle všechno měl brát v úvahu a naplánovat to dál, tzn. Že musíme oslovit i nějaké ty organizace, které v tom IPODU třeba jmenujeme, takže informujeme i školu, zdravotníky, co od nich vlastně budeme chtít. Klient o tom musí být informován, má právo se k tomu vyjádřit. Pokud tu rodinu velmi dobře znám, mám ji ve spisu, tak vyhodnocení+ IPOD mi trvá nejmíň 6 hodin pro vaši představu. Ale jestli jsou to nové případy, trvá to týden i déle. Naše pracovní doba nám ani neumožní náležitosti splnit, děláme to i doma.“

Příloha č. 3 - Rozhovor s respondentem č. 3

Identifikace: žena, 52 let

Vzdělání: vysokoškolské, bakalářské

Doba na pozici: vedoucí odboru sociálních věcí, od roku 2003 na agendě OSPOD

1) Pozorujete při plnění poučovací povinnosti zvýšení zájmu rodičů o jejich děti?

„S kolegyní jsme se shodli, že to nelze posoudit, nenašli jsme na tuto otázku odpověď, důvodem je, že rodiče byli samozřejmě poučováni i před novelou. Vždycky jsme se snažily, aby se rodiče o své děti zajímali, a pečovali o ně. Je to o klientech, se kterými jednáme, ale že bychom pozorovaly zvýšený zájem, to víte je to individuální, někde zvýšený zájem je a někde být nemusí, záleží na motivaci rodičů.“

2) V případě, kdy je dítě rozhodnutím soudu předáno do péče budoucího osvojitele, do péče před osvojením nebo do předpěstounské péče, máte možnost zjistit, zda nedošlo k pozitivním změnám v biologické rodině, které by umožnily navrácení dítěte do péče. Jakým způsobem se Vám daří využívat této možné skutečnosti?

„Tady bych uvedla konkrétní případ, který řešíme. Jde o záležitost, kdy si pěstouni z našeho města berou do péče dítě z Prahy, takže naše sociální pracovnice provádí šetření tady, v místě bydliště pěstounů, a zároveň je v kontaktu se sociální pracovníci z Prahy, která zastupuje dítě tam, jedná s biologickými rodiči, takže my s nimi nepřijdeme vůbec do styku, jde o záležitost, kdy neznáme původní biologickou rodinu dítěte, ale působíme na pěstouny, zjišťujeme, zda se o dítě dobře starají, je v pořádku, řádně prospívá. Pracovnice z místa bydliště rodičů by dle zákona na ně měla působit, aby si upravili poměry, jež by vedli k možnosti navrácení dítěte zpět do jejich péče.“

3) V prvních šesti měsících, kdy je dítě svěřeno do péče jiné osoby než rodičů (předpěstounská péče, péče nahrazující rodinnou) máte povinnost navštívit dítě nejméně jednou za tři měsíce následně minimálně jednou za půl roku. Chtěla bych se zeptat, jak často je potřeba dítě navštěvovat? Využíváte v tomto ohledu součinnosti nějakých organizací, s kým spolupracujete?

„Začala bych od konce. Součinností organizací nevyužíváme, protože je tady zaprvé ani nemáme a za druhé celou záležitost zajišťuje pracovnice sama. Co se týče návštěv, tak je dítě navštěvováno dle potřeby, někdy i každý měsíc, v některých případech chodí pěstouni sem k nám na úřad, častější jsou však návštěvy v rodině, samozřejmě se v každém případě dodržuje zákon, tak jak je to v něm uvedeno, jestli jednou za půl roku atd. Návštěvy se vykonávají, ale mimo ty dané zákonem, probíhají i další návštěvy, nebo konzultace prostřednictvím telefonu, nebo emailu, často se ozývají sami, když potřebují radu.“

4) Jakým způsobem realizujete vyhledávání osob, které by byli vhodné stát se osvojiteli, nebo pěstouny?

„Prostřednictvím poskytování informací na internetu, také tu máme nástěnku, kam dáváme aktuální údaje, mnozí lidé přijdou sami s dotazy a kontakty k náhradní rodinné péči. Takže následné konzultace jsou individuální, je to spíše na uchazečích. Nějaké besedy, nebo kampaně nepořádáme.“

5) Dle nového občanského zákoníku v případě osvojení, je třeba souhlasu dítěte staršího nad 12 let? Jaká je vaše zkušenost, umí 12 leté děti zaujmout a formulovat jednotný postoj?

„Musím říct, že tenhle případ jsme my ještě neřešili, takže s tím zatím nemám zkušenosti. Souhlasu je potřeba v případě změny výchovy, například když je dítě svěřeno pouze jednomu z rodičů, a ten druhý ho chce také do péče, dítě může vyjádřit svůj souhlas, popřípadě nesouhlas. Pokud se jedná o pěstounskou péči, tam zpravidla nemá jiné východisko. Samozřejmě v případech změny výchovy se jedná i s dětmi mladšími, hovory probíhají i o samotě, dítě tak může nezávisle vyjádřit své představy, pocity.“

6) Novela zákona Vám přinesla mnoho nových povinností, zajímalo by mne, zda Vám k tomu byly uzpůsobeny pracovní podmínky tak, abyste svoji práci mohli dělat kvalitně?

„Podmínky jsou vždy pracovníci uzpůsobeny tak, že má k dispozici auto, mobilní telefon a prostředky, které jí práci usnadní. V tomhle ohledu je situace u nás

v pořádku. Administrativních úkonů je u nás přespříliš. Určitě bychom přivítali personální posílení o 1 pracovníka. Zatím však není ze strany volených orgánů potřeba tuto situaci řešit.

7) Novými metodami, jež byly začleněny do činnosti sociálních pracovníků OSPOD jsou vyhodnocení potřeb dítěte a jeho rodiny a individuální plán ochrany dítěte, co je nutné k vykonání této činnosti? Jaký máte postup?

„Postup je vždy individuální, záleží na povaze případu, vypracovává se individuální plán, vyhodnocení situace dítěte, jsou prováděny pohovory s širší rodinou a dítětem, žádáme si zprávy od lékařů, ze škol, apod., zkrátka z míst, kde se dítě pohybuje. Sbírají se všechny informace, které by nějak napomohli k vyhodnocení celé záležitosti a nastavení dalšího postupu. Individuální plán dítěte se většinou vypracovává v kanceláři, nebo v rámci šetření v rodině, v kanceláři je to lepší, pracovnice vypracovává záznam, na kterém se obě strany shodnou, co a jak bude následovně probíhat, pokud souhlasí, záznam podepíší. Podle toho se později postupuje a jak se mění situace, plán se přepracovává, probíhá kontrola, zda se naplňují stanovené cíle a v případě jestliže ne, tak se řeší, proč se neplní, jaké jsou překážky, a vyhledává se nové optimální řešení. Né vždy se koná případová konference, k té se přistupuje, jestliže je případ složitější a je do něj zainteresováno více subjektů, takže je to taková efektivní akce, kdy se pozvou všichni, jež se případ týká. Hlavním cílem je společně najít řešení, co bude pro dítě nejlepší. Všichni zúčastnění vyjadřují svůj názor k dané situaci. V loňském roce u nás proběhly tři případové konference, je dobře, když je přítomno více odborníků, jenže u nás máme problém spočívající v nedostatku dětských psychologů, psychiatrů, sužeb, které by pracovaly s rodinami a dětmi, jež mají problém.“

Příloha č. 4 - Rozhovor s respondentem č. 4

Identifikace: žena

Vzdělání: vysokoškolské

Doba na pozici: 12 let

1) Pozorujete při plnění poučovací povinnosti zvýšení zájmu rodičů o jejich děti?

„Já bych řekla, že na tu otázku se nedá úplně jednoznačně odpovědět, jestli prostě ano, nebo ne, je to individuální, ale dá se říct, že potom co rodiče si pozveme, poučíme je, vůbec vysvětlíme jim jednak jejich práva a povinnosti a práva těch dětí, na co mají nárok, tak řekla bych, že spíše ano, spíše ten pozitivní posun, protože často třeba i ty rodiče, jako laikové, vůbec netuší, nebo nemají povědomost o tom, co se za tím skrývá, jaké jsou všechny jejich povinnosti a také samozřejmě jaká jsou jejich práva. Stanou se i případy, kdy to nemá vliv žádný, takže poučení proběhne a probíhá u všech případech, kdy se řeší nějaká situace v rodině, je pohovořeno s dítětem, kterému jsou rovněž vysvětleny jeho práva a povinnosti, takže z hlediska celé rodiny jsou všichni srozuměni s poučením.“

2) V případě, kdy je dítě rozhodnutím soudu předáno do péče budoucího osvojitele, do péče před osvojením nebo do předpěstounské péče, máte možnost zjistit, zda nedošlo k pozitivním změnám v biologické rodině, které by umožnily navrácení dítěte do péče. Jakým způsobem se Vám daří využívat této možné skutečnosti?

„Zase bych řekla je to individuální, pokud je problém být v kontaktu s tou biologickou rodinou, nebo s těmi rodiči, rodičem, záleží na tom, jestli víme, kde se ti rodiče zdržují, tím myslím případy, kdy matka porodí a dá souhlas k osvojení, a víceméně se někde odstěhuje, nebo nechce být kontaktována. Akt toho, že nevím, kde se nachází, někdy i vylučuje, abychom vůbec vstupovali do těch jednání, nebo nemá zájem dál se na té péči podílet, samozřejmě i v rámci toho soudního řízení, si soud tyto skutečnosti zjišťuje, takže určitě máme možnost, ale ne ve všech případech se rodiče daří kontaktovat a v podstatě vůbec zjistit, jestli by bylo možné dítě do původní rodiny navrátit. Z hlediska toho, kdy ženy porodí a jsou rozhodnuty, že dál o dítě nechtějí pečovat a dají souhlas třeba už rovnou k osvojení, to není o tom, že by tam byl důvodem nějaký problém nevhodného prostředí, nebo nedostatku péče. Pokud se

rodiče rozhodli, takže tam ani to zlepšování podmínek nemá vliv a samozřejmě pokud jsou špatné podmínky a dítě je v PP, je to jiný typ případu, PP je brána jako institut na omezenou dobu, než si ty rodiče zlepší svoje poměry, nebo odstraní nějaký problém, pro který to dítě nemůže žít v rodině.“

- 3) V prvních šesti měsících, kdy je dítě svěřeno do péče jiné osoby než rodičů (předpěstounská péče, péče nahrazující rodinnou) máte povinnost navštívit dítě nejméně jednou za tři měsíce následně minimálně jednou za půl roku. Chtěla bych se zeptat, jak často je potřeba dítě navštěvovat? Využíváte v tomto ohledu součinnosti nějakých organizací, s kým spolupracujete?**

„Předpěstounská péče, nebo svěřování dítěte do předpěstounské péče spolu s novým občanským zákoníkem dělá pouze soud, dříve před jeho účinností t dělaly OSPODY správním rozhodnutím. Je to samostatný institut předtím, než dojde k nařízení pěstounské péče a jestli i vy do toho zahrnujete péči jiné fyzické osoby, než rodiče, dítě je mu svěřováno, a v podstatě ta osoba si podává na předběžné opatření, návrh na svěřování dítěte do pěstounské péče, v určitém ohledu by se i péče jiné fyzické osoby, by se mohla vnímat jako předpěstounská péče, nicméně předpěstounská péče jako samostatný typ péče je upraven zvlášť. Dítě v náhradní rodině, se provádějí návštěvy 2x po 3 měsících, a potom za půl roku. Zákon o SPOD ospodům dává povinnost tyto děti navštěvovat, a ta lhůta je tam uvedena jako nejméně pak je to o tom, o té potřebě a o té intenzivní práci s rodinou, aby se dítě mohlo vrátit, ale na druhou stranu i s těmi osobami, které mají dítě svěřeno do péče, protože se může stát, že někdy ty děti mohou být týrány, nebo jsou různé důvody pro to svěřování, nebo třeba i rodiče zemřeli atp., děti potřebují péči zajištění výchovy, nadstavbu péče - kdy potřebují pomoc psychologa, kdy zas OSPOD v rámci poradenství, zprostředkuje náležitou pomoc. Je to podle potřeby, a maximální doba je uvedena v zákoně. V rámci pomoci rodině, OSPOD osloví organizace, které nabízejí určité služby a v podstatě i tady dochází k pomoci s něčím, co je potřeba, ale tu povinnost má stanovenou OSPOD. OSPOD koordinuje případ, je v kontaktu s osobami, které o dítě pečují, pomáhá jim a k tomu využívá síť pomáhajících organizací, dle potřeby, co je dítěti třeba zajistit – v síti sociálních služeb, lékařská pomoc.. Případy, kdy je dítě svěřeno do péče jiné fyzické osoby, i do předpěstounské, a je současně podán návrh soudu na svěřování dítěte do PP, poručenské, že OSPOD, nebo jiná doprovázející organizace uzavírá dohody o výkonu

PP, kde je napsáno, co je organizací garantováno, co jim může poskytnout, jsou tam vymezeny povinnosti a práva organizací, i osob pečujících. Úkolem organizací je pomáhat a doprovázet osoby pečující. Spolupráce s organizacemi určitě probíhá.“

4) Jakým způsobem realizujete vyhledávání osob, které by byli vhodné stát se osvojiteli, nebo pěstouny?

„Samozřejmě máme například letáčky, informace se přijde spousta lidí zeptat, dozvěděli se o tom z médií a chtěli by vědět více. Dotazy se jim odpoví na místě, nebo i telefonicky. V rámci standardizace výkonu SPOD, máme zřízený web, kde je vše pomaličku zpracované, základní informace. Zatím se žádné besedy nepořádají, nevyklučuji to do budoucna, ale ta novela platí vlastně od roku 2013 a přinesla tak zásadní změny a tak velké administrativní zatížení, že prostě nejsme schopni vše zvládnout v takovém rozsahu, ale určitě to nevyklučuji.“

5) Dle nového občanského zákoníku v případě osvojení, je třeba souhlasu dítěte staršího nad 12 let? Jaká je vaše zkušenost, umí 12leté děti zaujmout a formulovat jednotný postoj?

„Řeší se situace dětí, které potom nejdou do NRP, může to být třeba rozchod rodičů, kdy potom musí proběhnout úprava práv a povinností ze strany rodičů vůči dítěti, takže dítě má prostor se k tomu vyjádřit. Já bych to rozdělila – v případě osvojení u dítěte staršího 12 let, nejčastěji se to týká případů, kdy si manžel matky osvojuje její dítě, nebo naopak, v podstatě děti v této vysoké věkové kategorii, si myslím, že jsme se nesetkali s případem, že by dítě neumělo vyjádřit svůj názor. Když se setkáváme s problémem, že samotní rodiče těch dětí, je neinformují o jejich pravém původu, rodičích apod. tak potom přijdou tady tu záležitost projednat a zjistíme, že oni dítěti o tom záměru vůbec neřekli, takže pak, aby dítě mělo čas si to promyslet a zaujmout nějaký postoj, tak nemá, samozřejmě i ta hranice 12 let se váže i k tomu, že nejenom s dítětem pracujeme, jsme jeho opatrovníkem u řízení u soudu, soud samotný si děti zhruba kolem této věkové kategorie zve na jednání a chce aby dítě vyjádřilo svůj názor i tam. Myslím si, že problémem je, že rodiče dítě neinformují o tom, co hodlají udělat. Rodiče mají povinnost informovat o všech záležitostech týkajících se jejich osoby, ale mnohdy o této povinnosti neví, tak jim to připomeneme a snažíme se, aby to napravili. Co se týká věkové hranice 12 let, myslím si, že je stanovená, ale samozřejmě je to

individuální podle mentálních schopností dítěte, může být dítě 6leté, které je schopno bez problému vyjádřit svůj názor a může být dítě 12leté, které tohoto schopno není. Přihlíží se k věku, ale i dalším skutečnostem, jestli je dítě schopno zaujmout nějaké stanovisko. Pravda je, že v rámci opatrovnických věcí, kdy si zveme rodiče i s dítětem z hlediska OSPODU, je pro nás názor dítěte nejdůležitější. Nedá se říct, že všechny 12leté děti jsou schopny vyjádřit svůj názor a taky se nedá říct, že všechny děti mladší 12let nejsou schopny jej vyjádřit.“

6) Novela zákona Vám přinesla mnoho nových povinností, zajímalo by mne, zda Vám k tomu byly uzpůsobeny pracovní podmínky tak, abyste svoji práci mohli dělat kvalitně?

„No přinesla spoustu nových povinností, i metod a vlastně i nástrojů k užívání. Zásadně se do té časové a administrativní náročnosti promítlo, to vyhodnocování situace dítěte, analýza potřeb a IPOD, je to dobrá pomůcka, pracovníci našeho OSPODU to zvládli, v podstatě v praxi užívání 2 roky docela solidně, zvládli jsme kontrolu z KÚ, ale je tu personální poddimenzovanost. Máme pracné, časově náročné úkoly, kterým je třeba vymezen čas 20 hodin ke zpracování, je to náročné. Spisová dokumentace ÓM může obsahovat jednoho jediného dítěte, což je jiná náročnost na zpracování, nebo všech dětí (sourozenců), když máte jedno dítě a šest dětí, a žádnému dítěti se musí vše zpracovat zvlášť, protože se to musí napasovat, každé dítě je jiné, má jiné potřeby, tak ta náročnost je veliká. Jako nástroj je to přínosné, je tam dobrá orientace v případě, ale strašně se zvýšila časová náročnost. Je docela problematické stíhat všechno, soudní jednání, terminované návštěvy, jednání s klienty, atd. Usiluji o to, aby se počty zaměstnanců zvýšily, aby ty počty byli adekvátní. Ve standardech je stanoveno kritérium, že 800 dětí správního obvodu by mělo připadat na jednoho pracovníka. Standarty upravují i technické zázemí takže to jsou auta, pro služební účely, cestovní příkazy, služební telefony, v technickém a materiálním vybavením u nás není problém.“

7) Novými metodami, jež byly začleněny do činnosti sociálních pracovníků OSPOD jsou vyhodnocení potřeb dítěte a jeho rodiny a individuální plán ochrany dítěte, co je nutné k vykonání této činnosti? Jaký máte postup?

„Jak už jsem se zmínila v minulé otázce, ono to na to navazuje, je to činnost časově náročná. Aby pracovník mohl vyhodnotit potřeby dítěte, tak k tomu potřebuje získat informace, získané informace jsou různé, může je získat vlastní činností, nebo pohovorem s rodiči, dítětem, s širší rodinou, musí si vyžádat zprávu školy, lékaře, obce, kde ta rodina žije, případně z dalších institucí i třeba z probační a mediační služby, pokud tam byli rodiče odsouzeni, neb sami děti jsou pachateli. Určitě získání těch informací je také časově náročné, na základě získaných informací, musí pracovník provést samotné vyhodnocení, k čemuž mají formuláře, kde je to rozděleno na 3 kategorie – kategorie týkajících se dítěte, jeho zdraví a záležitostí, posléze se hodnotí i rodičovské kompetence a zhodnocení finančního zabezpečení rodiny, sociálního začlenění, jaká je úroveň bydlení. Na základě tohoto materiálu, pracovník sestaví adekvátní IPOD. IPOD by měl řešit problematiku věci, aby došlo k naplnění potřeb dítěte, které naplněny nejsou. Případové konference jsou zákonem stanovené případy, kdy je povinnost je uspořádat, a v postatě existují zásady pro pořádání případové konference. Může se stát, že i v případech, kdy to udává zákon, případová konference není uspořádána, pokud prostě se má řešit situace dítěte a je potřeba to řešit s rodiči, kteří nám nehlásí pobyt, tak těžko jsme my schopni je nějakým způsobem dohledat. Na případovou konferenci zveme děti, rodiče, soby pečující, širší rodinu, odborníky, kteří by mohli té rodině pomoci, takže výstupem z případové konference je IPOD a také nastavení spolupráce, kdy se nějakým způsobem rozdělí úkoly, tady působí třeba doprovázející služby, kdy se s rodinou domluví, co udělá OSPOD, co udělají oni sami, doprovázející organizace.“

Příloha č. 5 - Rozhovor s respondentem č. 5

Identifikace: žena

Vzdělání: vysokoškolské

Doba na pozici: 10 let

1) Pozorujete při plnění poučovací povinnosti zvýšení zájmu rodičů o jejich děti?

„U těch rodičů, kteří se dostali do nějakých problémů a chtějí spolupracovat je to poučení dobré, myslím si, že si opravdu uvědomí, že to je ta hraniční situace, kdy když nezačnou ze sebe něco dělat, nebo pro ty děti, tak už to později bude mnohem komplikovanější, u těch, co prostě vždycky hledají viníka někde jinde, tak bych řekla, že většinou žádný poučení nepomůže, spíš na základě toho poučení začnou něco dělat, ale ne ve prospěch toho dítěte, ale začnou tu situaci spíš komplikovat. Když poučuji, tak mnohdy vytáhnu ty paragrafy a pak jim to řeknu takovým tím obyčejným způsobem. Pokud je to opačná situace, například rodiče, kteří jsou rozhodnutí, že si to dítě nenechají, tak jim to řeknu tím opačným způsobem, pro co se rozhodli, kdy mohou dát první souhlas, ptám se jich, co by se mu selo změnit, aby si to dítě nechali, s čím jim já mohu pomoci, nebo někdo jiný. U maminek, co mají více dětí, je rozhodnutí těžší, musí zvážit, zda se zvládne o všechny postarat, nebo bude lepší věnovat péči těm dětem, které má už na sebe navázané, než další dítě, které by ji vzalo kus síly v péči o ostatní děti.“

2) V případě, kdy je dítě rozhodnutím soudu předáno do péče budoucího osvojitele, do péče před osvojením nebo do předpěstounské péče, máte možnost zjistit, zda nedošlo k pozitivním změnám v biologické rodině, které by umožnily navrácení dítěte do péče. Jakým způsobem se Vám daří využívat této možné skutečnosti?

„Přestože rodiče, nebo matka dítěte podepsala souhlas, si je zveme sem k nám, jestli se něco nezměnilo, dřív se podepisoval souhlas u nás, teď na soudu, není to moc dobré řešení, tady se to může ještě probrat, kdežto na tom soudu je to takové právní, tam se rodiče obeznámí o právech a povinnostech, a důsledcích, ale nikdo se jim vlastně víc nevěnuje. Po staru to bylo lepší. Po podepsání souhlasu si je sem znovu zveme a řekneme jim, co bude následovat. Když už by šlo dítě do péče budoucích osvojitelů, soud musí po 3 měsících od udělení souhlasu, znovu zjistit, zda je souhlas platná, zda

se nerozhodli jinak. Osvojitelé jsou obeznámeni o tomto riziku. Novela to zkomplikovala posunula to časově jinam.“

- 3) V prvních šesti měsících, kdy je dítě svěřeno do péče jiné osoby než rodičů (předpěstounská péče, péče nahrazující rodinnou) máte povinnost navštívit dítě nejméně jednou za tři měsíce následně minimálně jednou za půl roku. Chtěla bych se zeptat, jak často je potřeba dítě navštěvovat? Využíváte v tomto ohledu součinnosti nějakých organizací, s kým spolupracujete?**

„Je to individuální, jsou rodiny, které už dítě osvojili předtím, je to jiné, ti co mají v péči dítě už z dřívějšíka. V PP, je intenzivnější spolupráce, když někdo převezme první dítě. Potřebuje více informací, ujištění. Domluva spolupráce, je individuální, jsou lidi co převezmou dítě a jsou schopni se o všechno postarat, a jsou rodiny, které potřebují pomoc s určitými záležitostmi, jako je vyplnění formuláře na úřadu práce atd.. Jedná se buďto u nás, nebo v jejich přirozeném prostředí. Všichni, kteří převzali dítě do pěstounské péče, mají dle novely k dispozici doprovázející organizace, pracovníci organizací nám velice pomáhají, máme dobrou zkušenost. Vždycky se domluvíme na pomoci, tak aby tam sociální pracovnice nebyla sama a měla tam tu podporu doprovázející osoby. Organizace uzavírají s rodinami dohody o výkonu PP, kde jsou stanovena práva a povinnosti, zajišťují jim vzdělávání, pěstouni musí splnit 24h za rok, respitní péči, aby si mohli odpočinout, tábory, a kdyby bylo zapotřebí ubytování v nějakém zařízení, tak to mají organizace nasmlouvané. Dále poskytují výchovné poradenství, psychologické a, finanční poradenství.“

- 4) Jakým způsobem realizujete vyhledávání osob, které by byli vhodné stát se osvojiteli, nebo pěstouny?**

„Osvojitele vůbec nehledáme, těch je tolik, že to není zapotřebí, u nich bývá hlavní motivací, to že nemohou mít dítě vlastní a chtějí naplnit svoji rodičovskou roli. U pěstounů, je to jinak, je jich hrozně málo, byli jsme teď na nějakých besedách, právě že ty neziskové organizace udělali besedu, pozvali tam lidi a my jsme tam za OSPOD prezentovali, jak probíhá proces zprostředkování a zařazení do evidence. Já jsem přes své známé pěstouny požádala, jestli i oni o někom neví, ale žádné kampaně jsme nedělali. V médiích jsou dost zkreslené informace, které mnohdy mohou odradit.“

5) Dle nového občanského zákoníku v případě osvojení, je třeba souhlasu dítěte staršího nad 12 let? Jaká je vaše zkušenost, umí 12leté děti zaujmout a formulovat jednotný postoj?

„Osobní zkušenost nemám a u zprostředkování osvojení by tak velké děti už nešly. Souhlas dítěte se uplatňuje v případě osvojení, kdy manžel matky dítěte i obráceně, si chce dítě osvojit, a to jestliže se biologičtí rodiče rozvedli, jde o souhlas ke druhému rodiči. Nedovedu přesně říct, jak vnímat názor dítěte, je to individuální, některé dítě je vyzrálejší, některé méně. S dětmi se musí mluvit, mělo by jim být vysvětleno, např. Že tatínek, kterému říkají tatínku, ve skutečnosti není jeho tatínek, že by si jej chtěl osvojit, je důležité to tomu dítěti říct, znát jeho názor.“

6) Novela zákona Vám přinesla mnoho nových povinností, zajímalo by mne, zda Vám k tomu byli uzpůsobeny pracovní podmínky tak, abyste svoji práci mohli dělat kvalitně?

„Vezmu štos papírů a říkám - to je nástroj sociální práce, je to papírování a papírování, je to důležité, ale je tam mnoho nesmyslných zbytečností, např. v NRP se u všech dětí musí dělat plošně IPODY, i když to v některých případech ani není potřeba. Řekla bych, že se to dělalo i předtím, akorát se to tak nepojmenovávalo, vždycky v rámci situace – spolupráce s rodinou, jsme si napsali body, na kterých by se mělo pracovat, co je důležité udělat. Vůbec mi to nevyhovuje, ani změna nějaké spisové služby, ani zakládání těch spisů, někdy bych řekla, že o tom rozhodoval někdo, kdo to nikdy nedělal, ani se mi nelíbí, že kraj na to přistoupil, prostě je to v zákoně a nic nepřipomínkuje. Jde o věci, které buďto fungovali, nebo se změnilly, nelíbí se mi, že po půl roce se má vyřadit spis, se kterým se nepracuje, jsou tam důležité informace, dřív mělo dítě spis do 18 let, dělalo se to z toho důvodu, aby vždycky další případ byl od začátku, aby šlo se podívat i do minulosti, je důležité, abychom věděli, co to dítě už zažilo. Co se týče těchto věcí, je tam spousta vad. Ve skutečnosti to papírování odvádí od práce s klientem, když máte splnit, co zákon říká, tak jen papírujete a papírujete, já si myslím, že je lepší věnovat se klientovi.“

7) Novými metodami, jež byly začleněny do činnosti sociálních pracovníků OSPOD jsou vyhodnocení potřeb dítěte a jeho rodiny a individuální plán ochrany dítěte, co je nutné k vykonání této činnosti? Jaký máte postup?

„Měla bych to dělat vždycky, když nastane situace pro tvorbu IPODU, ale vždy si napíšu pár bodů, nebo si to řeknu v hlavě a udělám IPOD jak bude čas. V IPODU jsou stanoveny vždycky ty body, které je potřeba řešit, aby se dítě mohlo vrátit do rodiny, je dobré dělat případové konference, nebo schůzky, účastni jsou všichni, jež se situace týká, nejen pěstouni na přechodnou dobu, ale i rodiče a další organizace, co ty pěstouny doprovázejí. Neustále se mění obsah IPODU, co v něm bude, co se tam bude psát, neříkám, je dobré, když je v tom systém. IPOD se dělá v případech, kdy jsou děti ohroženy, v náhradní rodinné péči se to má dělat plošně u všech dětí. Jsou rodiny, které fungují suprově, udělám IPOD a pěstouni se zamyslí nad individuálními potřebami dítěte, jak k němu přistupovat, tam mi to přijde zbytečné. Na IPODU se shodnou rodiče i ti, kteří mají dítě ve výchovné péči. IPOD se má měnit dle nastalé situace v rodině, ale někdy se vyskytnou takové drobné události, kdy si myslím, že to není potřeba. Jestliže pěstouny upozorníme na nějaké nedostatky a vidíme, že to u nich funguje, tak sestavování plánu mi přijde zbytečné, v závažných případech je to dobré, ale tím, že se to dělá plošně, se i ty složitější ztrácejí. Případové konference by se měli dělat za případů, kdy dítě nemůže zůstat v rodině, kdy je tam něco těžkého, někdy se mi osvědčilo nejprve podniknout takovou schůzku s tzv. expertní skupinou, těch co s tou rodinou pracují, abychom si vůbec zmapovali, kdo co a jak vnímá, a poté se na další schůzku pozvala i rodina dítěte. Případovou konferenci řídí, facilituje odborník, bylo by dobré, kdybychom měli někoho takového blíže k dispozici, je časově náročné někoho shánět. Nejčastěji využíváme někoho z P-centra, nebo fondu ohrožených dětí.“

